

V menn

UKE 1 3. JANUAR 2025 kr 99

Banet vei for nazistenes raseforskere PRINSEN KOM TIL NORGE PÅ UVANLIG OPPDRAG

Collection du Prince R. Bonaparte

+ Ekstrem oppussing: Slik er nye Notre-Dame

TRUE CRIME

Familiefaren Lars var
forbannet på myndighetene
**HEVNET SEG
MED BOMBER**

1985 Mazda RX-7

**DET JAPANSKE
IKONET**

Togferie i USA Roadtrip på skinner

INNHOOLD

REPORTASJER

6 **Blodtørstig kranglefant**

Egil Skallagrimsson drepte de fleste som trakk ham på tærne.

12 **Standhaftig kranglefant**

Arnold Juklerød ble tvangsinnlagt og stemplet som en sykkelig kverulant etter lang kamp mot nedleggelse av en barneskole i Kragerø.

24 **Torturisten endelig straffet**

«Den blonde dødsengelen» var en av den argentinske militærjuntaens mest sadistiske bødler. Og 17 år gamle Dagmar Hagelin var bare på feil sted til feil tid.

32 **Dødsdøgnet på Hurtigruten**

Britene senket to hurtigruteskip på samme dag under krigshøsten 1941. For de uskyldige nordmennene om bord var resultatet tragisk.

38 **Bonapartes same-eventyr**

Sommeren 1894 dukket prins Bonaparte, en slektning av Napoleon, opp i Finnmark, utstyrt med målebånd og egen fotograf. Oppdraget var av det uvanlige slaget...

52 **Bombemannen til krig mot Sverige**

Familiefaren gikk på den ene smellen etter den andre. Alt gikk i svart. Og plutselig var han Sveriges farligste mann.

58 **Fangevokternes spøkelsesby**

I dag står bare betongskjelettene igjen av byen som en gang ble bygd som hjem for fangevokterne ved en brutal Gulag-leir på slettene i Kasakhstan.

66 **Bilklassiker: Wankel-modig**

Sportsbilen Mazda RX-7 dukket opp med vippelykter, rødfarge og wankelmotor.

74 **Skinnelangs i USA**

En togreise med legendariske Amtrak er et alternativ til amerikansk roadtrip. Her er en oversikt over de beste langdistanserutene.

I DENNE UKENS VI MENN ...

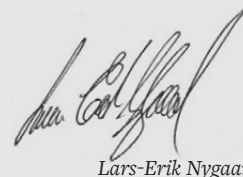
... kan du lese om noe typisk norsk: Evnen til ikke å underkaste seg overmakten.

Innbitt vilje til å stå på sitt når man mener man har rett, har vært en rød tråd gjennom norsk historie – fra vikingtid til vår tid. Integritet inviterer til tillit, men kan også oppfattes som en provokasjon. Bare spør dem som havnet i klinsj med Egil Skallagrimsson eller Arnold Juklerød. Begge mente de hadde rett og at

øvrigheten tok feil, og de sa ifra på måter som gjorde at ingen var i tvil om hva de mente.

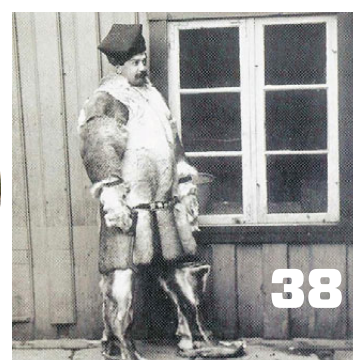
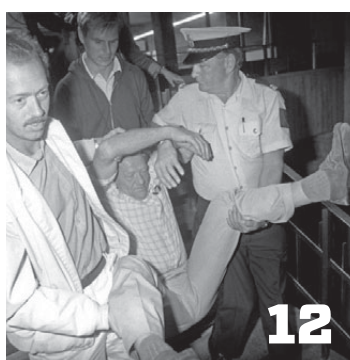
Faren er alltid stor for at folk som står på sitt, blir ansett som kranglefanter og sett ned på. Det er ikke lurt.

Takk for at du leser Vi Menn!

Lars-Erik Nygaard

« Hun ble livredd, og forsøkte å flykte. Astiz nølte ikke. Han satte seg på kne midt i gata, tok rolig sikte og sendte en kule i ryggen på jenta.

Til deg som vil imponere
med en annerledes quiz
eller en selskapslek!

Passer til alt fra vorspiel
til bursdager til gravøl!

Dennis Vareide gir også
sine beste råd for et godt
arrangert selskap, og tips
til hvordan du kan stikke fra
et selskap som ikke fungerer
som det skal!

DENNIS VAREIDE

I salg
nå!

SELSKAPSLEKER FOR
FORFERDELIGE
MENNESKER

Den ultimate guiden til det perfekte selskapet

PEOPLE
EGMONT

INNHold

FASTE SIDER

10 Sløseriombudsmannen

Dyrt å banke neven hardt i bordet.

20 Blinkskudd

Det sinte fjellet på Sumatra.

22 Yans 10 på topp

Verdens minste hovedsteder.

30 Grafikk

Notre Dame i ny prakt.

36 Ny viten

Dyr kan forutsi naturkatastrofer.

44 Quiz

Vi Menns spesialquiz med tolv nye spørsmål og svar.

45 Kryssord

Vinn én million!

46 Sudoku

Ukens hjernetrim.

47 Skjenkens historie

Christian Kvart tok ei hel ei – og mer til.

54 Kule sider

Pondus, Radio Gaga, Lunch m.fl. og ukens vitser

64 TimeOut

Lette nyheter.

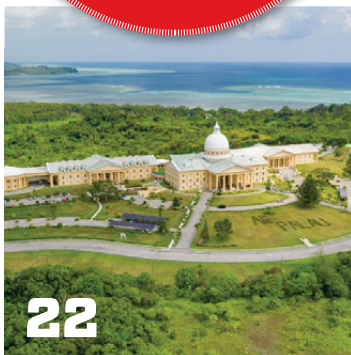
72 Reisemix

Vinterdestinasjonen Georgia, Trollstigen sikres, Jamaica og ny TV-serie med Lars Monsen.

82 Neste uke

10

Bamrud skal ha slått så hardt i bordet, foran en skoleansatt, at en kaffekopp beveget seg.

22

47

LEDER

Joda, skatten ER høy

Skattene i Norge er blant de høyeste i Europa. Flere politikere forsøker nå å fortelle at vi egentlig har lave skatter – og viser til inntektskatten. Men det korrekte er å se hele regnestykket: Hvor mye en norsk husholdning må betale samlet i skatter, avgifter og folketrygd. Alle som jobber i privat næringsliv bidrar for eksempel til selskapskatten og avgiftene fra næringslivet – som i seg selv er mer enn den ordinære inntektsskatten. Også Folketrygdutgifter, merverdiavgift og andre avgifter gjør at den norske stat henter store summer fra sine innbyggere hvert år.

Samtidig har vi et gigantisk oljefond.

Når vi vet at inflasjon, renter og strømavgifter er høyere enn på lenge, er det vanskelig å forstå hvorfor enkelte politikere ønsker å gå ut med den feilaktige fortellingen om at vi nordmenn bør betale mer skatt (som antakelig er hensikten med å stadig påpeke at inntektskatten ikke er av de høyeste i Europa).

Politikerne har vært med på å lage et system hvor den offentlige rikdommen er astronomisk – men samtidig unnlatt å sørge for at skatter og avgifter er redusert tilsvarende.

Redaktør:
Alexander Øysta
alexander.oysta@egmont.com

Story House Egmont er en del av Egmont. Egmont er et av Nordens største mediekonserner med 6300 ansatte og aktivitet i 30 land. Vi er en stiftelse, og Egmont Fondet deler årlig ut over 90 millioner kroner til et bedre liv for barn og unge. Vårt motto «We bring stories to life» har sterke publisistiske verdier. Vi står bak mer enn 700 magasiner, tegneserier, Klikk.no, TV 2, Nordisk Film, kinodrift, samt flere deleide selskaper.

Vi Menn arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig omtale i bladet oppfordres til å ta kontakt med redaksjonen. Pressens Faglige Utvalg er et klageorgan som behandler klager mot pressen i presse-etiske spørsmål.

Adresse: PFU, Postboks 46 Sentrum, 0101 Oslo. E-post: pfu@presse.no

W REDAKSJONEN

Mats Ulshagen
mats.ulshagen@egmont.com

Lars-Erik Nygaard
lars.erik.nygaard@egmont.com

Martin Jansen
martin.jansen@egmont.com

Jørgen Johannessen Kind
jorgen.kind@egmont.com

Tore Strøm
tore.strom@egmont.com

VIKTIG INFORMASJON OM ABONNEMENT!

Bli abonnent på bladkiosken.no
På minside.egmont.no kan du enkelt se på og administrere ditt abonnement.

KUNDESERVICE:

Tlf. hverdager 08-16: 22 58 52 30
E-postadresse: abo-vm@egmont.com
Fint om du har ditt kundenummer klart ved henvendelse til oss.
Abonnementet løper til du sier det opp.
Abonnementspriser: 1 år kr 2198,- (pristillegg utenfor Norden)

Produksjonsansvarlig:
Ingunn Elise Kristiansen,
ingunn.elise.kristiansen@egmont.com

Markedsansvarlig:
Maria Raza, maria.raza@egmont.com

Ansvarlig redaktør/direktør:
Axel Walø, axel.walo@egmont.com

ANNONSESALG:
Ad.venture AS
christian@ad-venture.no

UTGIVER:
Story House Egmont
ISSN 0042-4951

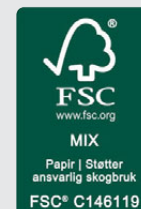
Besøksadresse redaksjon, markedsavdeling, annonseavdeling: Nydalsveien 12, Oslo

Postadresse: Vi Menn,
Postboks 4980 Nydalen, 0441 Oslo
Tlf: 22 77 20 00

Redaksjonen overtar intet ansvar for manuskripter og bilder som ikke er bestilt. Vi Menn publiserer også digitalt og betaler i utgangspunktet ikke flere honorarer for samme artikkel. Dette blad må ikke utleies i ervervsmessig øyemed.

TRYKK: Egmont Printing Service

story house
EGMONT

Liker du å løse kryssord?

Kryssord gir timesvis med underholdning, hjernetrim og avkobling.

Som abonnent får du jevnlig nye og spennende kryssordoppgaver levert rett hjem til deg - til en ekstra god pris!

Noen av våre mest populære kryssordblader:

Nybegynnerkryss

Lekende Lette Kryssord byr på underholdende oppgaver som hver for seg ikke er for store og omfattende. Velegnet for dem som ikke har all verdens erfaring med kryssordløsning. Garantert mestringsfølelse!

5 utgaver til
kr 229

Skann QR koden med mobilkamera for å gå til bestillingsside

6 utgaver til
kr 249

Skann QR koden med mobilkamera for å gå til bestillingsside

Kryssord for alle

Hobbykryss er Norges største kryssordblad! Varierte oppgaver fra lett til middels vanskelighetsgrad, men også med noen vanskeligere. Mange premier i hver utgave!

Kryssord for entusiasten

Gigantkryss har hovedvekt av middels vanskelighetsgrad, men også noen mer utfordrende. Velegnet for dem som ønsker ulikartede oppgaver og varierte utfordringer. 112 sider! Ordliste med løsningsord bak.

5 utgaver til
kr 249

Skann QR koden med mobilkamera for å gå til bestillingsside

Se alle våre kryssordblader ved å skanne QR koden med din telefon:

Abonnementet løper til oppsigelse, du kan si opp når du vil. Se bestillingsside for priser på abonnement etter introtilbud.

EGIL SKALLAGRIMSSON VAR STORT TALENT SOM KRIGER OG POET

BLODTØRSTIG KRANGLEFANT

Egil Skallagrimsson var en brutal kriger og en av sin tids største poeter. Han var også en mann som ikke lot seg kue av konger. En hormonforstyrrelse kan være forklaringen.

Tekst: **Geir Svardal**

Syv år gammel drepte Egil Skallagrimsson første gang: En lekekamerat var litt uvøren, og fikk et sverd i skallen som svar.

Pappa Skallagrim syntes sønnen overreagerte. Egils mor nikket derimot bifallende. Gutten må da være et lovende vikingemne, konkluderte hun. Hun skulle få rett. Historien om Egil Skallagrimsson skulle bli en saga dyppet i blod. Men Egil viste seg også å være en mann med andre sjeldne kvaliteter.

Fri og sta

Egil Skallagrimsson ble født på Island i år 910. Allerede i sine første leveår utmerket Skallagrimsson seg med usedvanlige fysiske krefter og et bråsinne det skulle komme mye stygt ut av. Stygt var forresten barnet selv; såpass at mange fagfolk i dag antar at en hormonforstyrrelse lå bak både krefter og det ekstremt grovkornede utseendet.

Foreldre var norske – fredløse flyktninger fra kong Harald Hårfages voldelige kamp for å bli enevoldshersker.

Harald Hårfage hadde satt seg fore å tvinge landets herskende elite av småkonger og bondehøvdinge under seg. Den som ikke ville underkaste seg, måtte flykte fra landet, gjerne nordvestover mot Island. Resultatet ble at Island fra cirka år 870 var befolket av norske menn som enten var lyst fredløse eller hadde forlatt fedrelandet frivillig. Med seg hadde de gjerne røvet kvinner med keltisk bakgrunn, kvinner som skulle servere mat, mjød og sønner.

– Island ble en forlengelse av det tidligere bondestyrte norske samfunnet, der tinget og loven var overordnet alle, konger inkludert. Island ble et enestående land i middelalderen, som det eneste europeiske samfunnet

STEEN REDDER

STYGG, MEN TALENTFULL:

Egil Skallagrimsson nektet å bøye seg for konger og overmakten. Da utfordret han heller på liv og død.

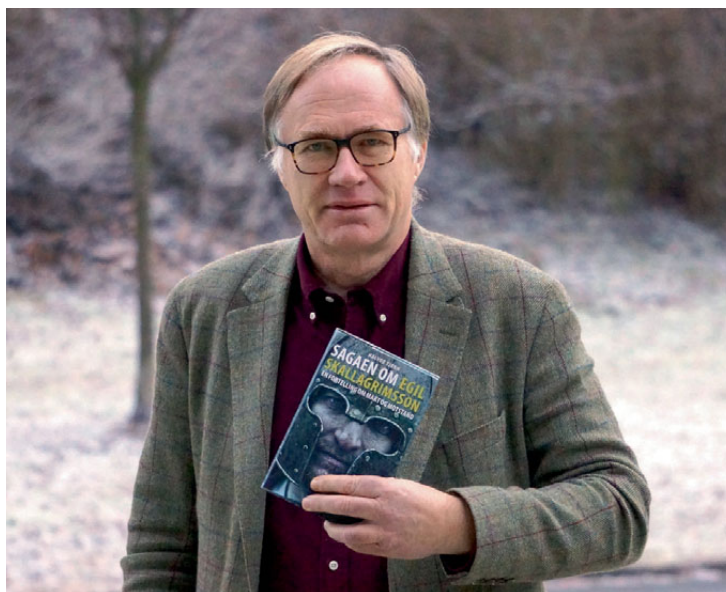
JOHANNES FLINTOE

som ikke var underlagt en kongemakt, konkluderer journalist og forfatter Halvor Tjønn. Han har gitt ut en modernisert versjon av Egil Skallagrimssons saga, med undertittelen «En fortelling om makt og motstand».

– Dypest sett handler ikke historien om en slåsskjempe, men om en mann som nektet å underordne seg tyranniet. Egil Skallagrimsson var en fri bonde, og så på seg selv som kongenes likemann.

Stygg og sterk

Men Egil Skallagrimsson utmerket seg også som en skald som laget noen av de vakreste kvadene i sin samtid. Menn som kunne kvede godt, nøyte nemlig like stor respekt som menn med spesielt gode evner i strid. Kvad var den tidens underholdning, ved siden av historiefortelling. Et godt kvad kunne bringe en viking ut av en situasjon der sverdet ikke strakk til. Og en mann som både kunne krige og kvede, ble lagt merke til. Begge ferdighetene reddet livet til Egil Skallagrimsson. Den ypperste prestasjonen var kanskje hylingskvad – «dråpa» til erkefjenden Eirik Blodøks i et forsøk på å beholde livet.

GEIR SVARDAL

EGIL-KJENNER: Halvor Tjønn har skrevet en fengende og lettlest versjon av Egil Skallagrimssons Saga.

«... en uforbederlig kverulant og kranglefant med sterkt voldelige tendenser.

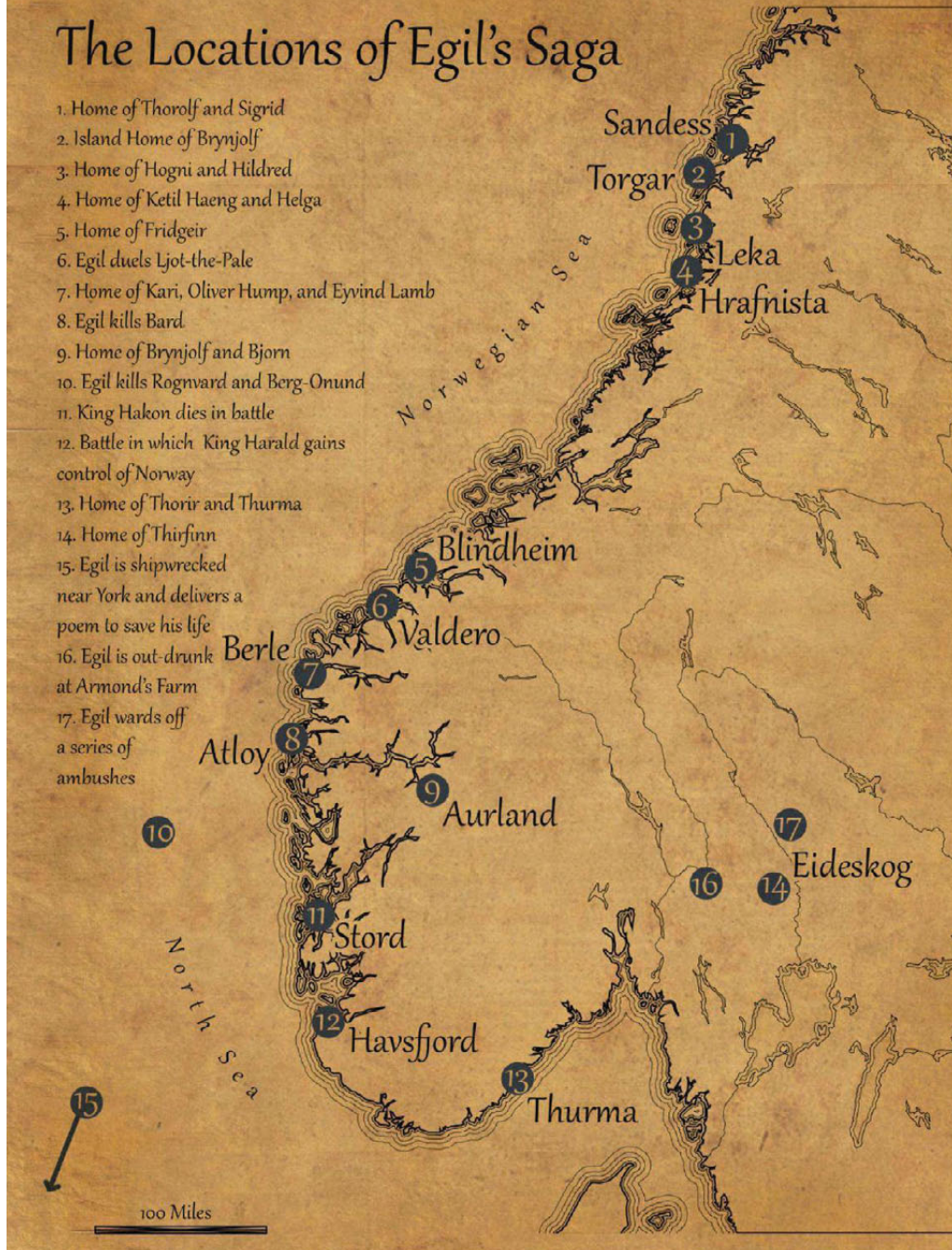
HOLMGANG: Johannes Flintoes maleri av Egil Skallagrimsson som utfordrer Berg-Onund til holmgang – utførlig beskrevet i Tjønns bok.

For Egil Skallagrimsson var en mann som sto opp mot makten. En mann som, koste hva det koste vil, ville være fri og enhver likemann. Han kunne la seg verve som kriger av konger, men alltid som en fri mann som selv avgjorde sin fremtid. Skallagrimsson ble en fryktet kriger og en helt for dem han slåss for. I strid virket han udødelig. Og han drepte de fleste som trakk ham på tærne.

Skallagrimsson søkte rettferdighet, og gikk langt når han mente noe var hans. Han kunne rett nok være grådig. Og Skallagrimssons definisjon av hvor grensen for fornærmelser går, var dessuten ikke helt etter nåtidens standard. Han kunne for eksempel klemme ut øyet på en vert han mente serverte surmelk, mens han gjemte unna ølet. Og om hans våpen ikke bet på motstanderen i en holmgang, kunne han bite over motstanderens strupe. Skallagrimsson var et brutalt produkt av sin tid der henret-

The Locations of Egil's Saga

1. Home of Thorolf and Sigríð
2. Island Home of Brynjolf
3. Home of Hogni and Hildred
4. Home of Ketil Haeng and Helga
5. Home of Fridgeir
6. Egil duels Ljot-the-Pale
7. Home of Kari, Oliver Hump, and Eyvind Lamb
8. Egil kills Bard
9. Home of Brynjolf and Bjorn
10. Egil kills Rognvard and Berg-Onund
11. King Hakon dies in battle
12. Battle in which King Harald gains control of Norway
13. Home of Thorir and Thurma
14. Home of Thirfinn
15. Egil is shipwrecked near York and delivers a poem to save his life
16. Egil is out-drunk at Armond's Farm
17. Egil wards off a series of ambushes

– Man hadde slaveri og leilendinger, men alle selveiende bønder hadde stemmerett. De var frie menn som ikke kunne utsettes for vilkårlighet. Og i lovene lå det motstandsrett. Hvis ikke kongen fulgte loven, så ikke bare kunne bøndene ta livet hans, de hadde plikt til det, forklarer Tjønn.

Systemet med den selveiende bonde var etter Tjønns mening en forløper for dagens demokrati.

– Jeg tror det er en av grunnene til at demokratiet er så grunnfestet i vår del av Europa. Det ble ikke oppfunnet i 1814, men lå allerede i vår historiske arv, sier Tjønn.

Også kvinnes posisjon i det norrøne samfunnet var mye sterkere enn i for eksempel mange arabiske samfunn i dag.

– Ja, det kan faktisk ikke sammenlignes. Kvinner i vikingtiden ble sett på som selvstendige individer, ikke som en umælende handelsvare. En enke som overtok styringen av sin avdøde manns eiendommer, kunne for eksempel opptre på tinget, men riktignok via en mann, forteller Tjønn.

Hva er sant?

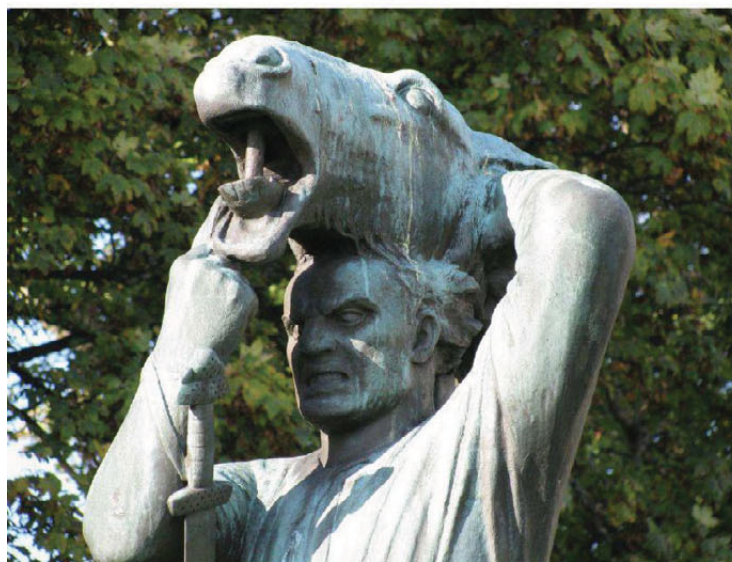
Egil Skallagrimsson ble hele 80 år før han døde på Island, gammel og blind. Hvor mye som er sant av det som står i den opprinnelige sagaen, er vanskelig å si.

– Men det er helt sikkert at det har levd en mann som het Egil Skallagrimsson, hvis familie dro fra Norge til Island. Og det er sikkert at dette var en mann med voldsomme krefter og store evner som skald. Hovedtrekkene er altså utvilsomt sanne, ifølge Tjønn. Så kan det være at historier med mer tvilsomt historisk hold er spunnet rundt dette. Uansett er ikke det så viktig, mener Tjønn.

– Det interessante er uansett de gamle nordmenns og islendingers vegring mot å underlegge seg en kongemakt.

Hvordan skal vi så se på Skallagrimsson?

– Han var et spesielt menneske med ekstreme talenter, og et produkt av sin tid. I dag ville nok Egil Skallagrimsson blitt sett på som en uforbederlig kverulant og kranglefant med sterkt voldelige tendenser, sier Halvor Tjønn.

NIDSTANG: Lindesnes bygdemuseum har en Vigeland-statue av Egil Skallagrimsson som reiser nidstang – å sette et hestehode på en hasselstang for å håne dine fiender; i dette tilfellet kong Eirik Blodøks og hans dronning Gunnhild.

EGIL VAR DER: Et referansekart for Egils Saga.

telser var folkeforlystelse og, plyndring og slaveri var normalt.

– Fiender som ikke overga seg, ble gjerne utryddet til siste person, og kvinner og barn var intet unntak, forklarer Tjønn.

Forfatteren vil likevel påpeke et annet viktig forhold når en ser på vikingtiden: Vikingene var teknologisk fremragende, bygde Europas beste skip, var dyktige til å navigere, hadde de beste våpnene og var best til å organisere seg under strid. En vikingarmé var stort sett andre armeer overlegen. Men – kanskje vel så interessant; vikingene utviklet sin egen form for demokrati.

Plyndringstokt, ja vel, men Norge var ikke et lovløst samfunn:

Har du ris, ros eller henvendelser til Sløseriombudsmannen? Skriv til redaktør Alexander Øystå: alexander.oysta@egmont.com

Direktøren som banket i bordet

Fylkeskommunedirektør Tron Bamrud banket i bordet. Det kommer til å koste fylkeskommunen hundretusener bare i etterforskning.

JA, DU LESTE RIKTIG! Man skal ha en god porsjon kroppskontroll hvis man jobber som leder i det fylkeskommunale byråkratiet, ellers blir det dyrt for skattebetalerne. Velkommen til Innlandet fylke, hvor fylkeskommunedirektøren nettopp fikk erfare konsekvensene av å banke i bordet.

Det har gått for seg i Innlandet etter at fylkestinget vedtok å legge ned en rekke av fylkets skoler. I kjølvannet av nedleggelsesvedtaket reiste fylkeskommunedirektør Tron Bamrud til Dokka videregående skole mandag 4. november, for å møte elever, lærere, tiltsvalgte og skoleledelse.

Dokka videregående er en av skolene som ble vedtatt nedlagt, og man kan si at Bamrud entret løvens hule da han tok den turen.

MØTET MED de ansatte ble opphetet. I forbindelse med en diskusjon som dreide seg om elevenes fremtidige liv på hybel og generelle bosituasjon, utviklet samtalen seg til det man kan kalle en verbal konfrontasjon mellom noen ansatte og Bamrud selv. Vi snakker nok utestemmer. I følge vitner skal Bamrud begått udåden å slå neven i bordet foran sine meningsmotstandere.

Av de tilstedeværende ble det

te oppfattet som en «ubehagelig konfrontasjon». Fylkeskommunedirektøren bekrefter i Oppland Arbeiderblad at han slo neven i bordet, og han forsvarer handlingen med at han ønsket respekt for sine synspunkter selv om de ansatte han diskuterte med ikke delte dem. Han understreket samtidig at han ikke var sint, og at sinne slett ikke var årsaken til bordbankingen.

NÅ SKULLE MAN TRO at gjort var gjort, og at livet gikk videre. Men den gang ei. Kort tid etter hendelsen ble det kjent at det forelå et varsel på Bamrud fra de ansatte ved Dokka videregående skole som var vitne til den påståtte ugjerningen.

Kommunikasjonssjef Halvor Løkken i Innlandet bekreftet at varselet var en realitet, og at det dreide seg om «upassende adferd på et møte på Dokka videregående skole mandag 4. november»

Løkken kunne videre opplyse at siden varselet dreide seg om fylkeskommunens øverste administrative leder, var hele fylket inhabilt i saken. Dermed må en annen fylkeskommune behandle saken, eller de kan benytte seg av en rammeavtale de har med et firma som tar seg av denne type

FARE FOR LIV OG HELSE.

«I et møte holdt i et trangt rom med ledergruppa ved skolen slo fylkesdirektør Tron Bamrud i bordet.

Ifølge han selv for å få oppmerksomhet i en høylytt og oppspilt forsamling, møtet handlet om skolenedleggelse.

Nå er fylkesdirektøren varslet på for upassende oppførsel.

Bamrud skal ha slått så hardt i bordet, foran en skoleansatt, at en kaffekopp beveget seg. Fordi varselet går på topplederen, må varselet behandles eksternt og blir til svært kostbar advokatmat.»

«Oftest er det snakk om arbeidstaker som har vært vitne til ulovligheter eller til handlinger som var uetiske eller kritikkverdige.

Kritikkverdige forhold er definert som fare for liv eller helse, fare for klima eller miljø, korrupsjon eller annen økonomisk kriminalitet, myndighetsmisbruk, uforsvarlig arbeidsmiljø eller brudd på personopplysningsikkerheten.»

(Ostlendingen.no 17. november 2024)

SKO-BLØFFEN: Berømt manipulert fotografi. Khrustsjov slår neven i talerstolen i FN i 1960. Men han slo ikke med skoen. Den tok han bare av og la foran seg.

Varslingssak: - Ja, jeg slo neven i bordet, men jeg var ikke sint

DYRT SLAG: Han ønsket respekt for retten til å ha egne meninger. Så slo han i bordet. Det kommer til å koste Fylkeskommunen dyrt.

DOKKA VIDERE GÅENDE: Dette var ikke noe lurt sted å dra for fylkeskommunedirektør Tron Bamrud. Der regnes et bank i bordet som ultrakrenkende.

saker. Oppgaven tilfalt EY Norge (tidligere Ernst & Young), som er svært gode på å sende ut fakturaer. På spørsmål fra Østlendingen om hvor mye saksbehandlingen vil koste, uttalte kommunikasjonssjef Løkken at det er «umulig å komme med et godt svar, utover at det vil koste mye».

DET SISTE en presset fylkeskommune-økonomi trenger nå, er en gigantisk regning for å utrede hendelsen rundt en mann som slo i bordet. Granskingen kan bli omfattende. Representantene fra

EY Norge skal intervjuer alle som var vitne til hendelsen for å få et overblikk over «sakens faktum», som det heter. Så blir alle intervjuene nedtegnet for at partene skal få mulighet til å komme med korrigeringer, opplyste Løkken.

Dette begynner å ligne på en regelrett politietterforskning. Hvorfor slo en direktør neven i bordet? Og med hvilken rett? Vekk med silkehanskene!

Det skal skrives en oppsummerende sluttrapport. Det tar tid og penger.

«Vi har hatt oppdrag som lig-

ger fra 100 000 kroner til langt over det dobbelte. Siden organisasjonen ikke kan være spesielt delaktig i arbeidet, som følge av habilitetsproblematikk, vil totalsummen trolig bli høyere enn i andre saker som settes ut», avsluttet Løkken.

Dette lover ikke bra for skattebetalerne.

Østlendingen skriver på lederplass at varslingsinstituttet er i ferd med å miste mye av sin verdi etter opptrinnet på Dokka videregående.

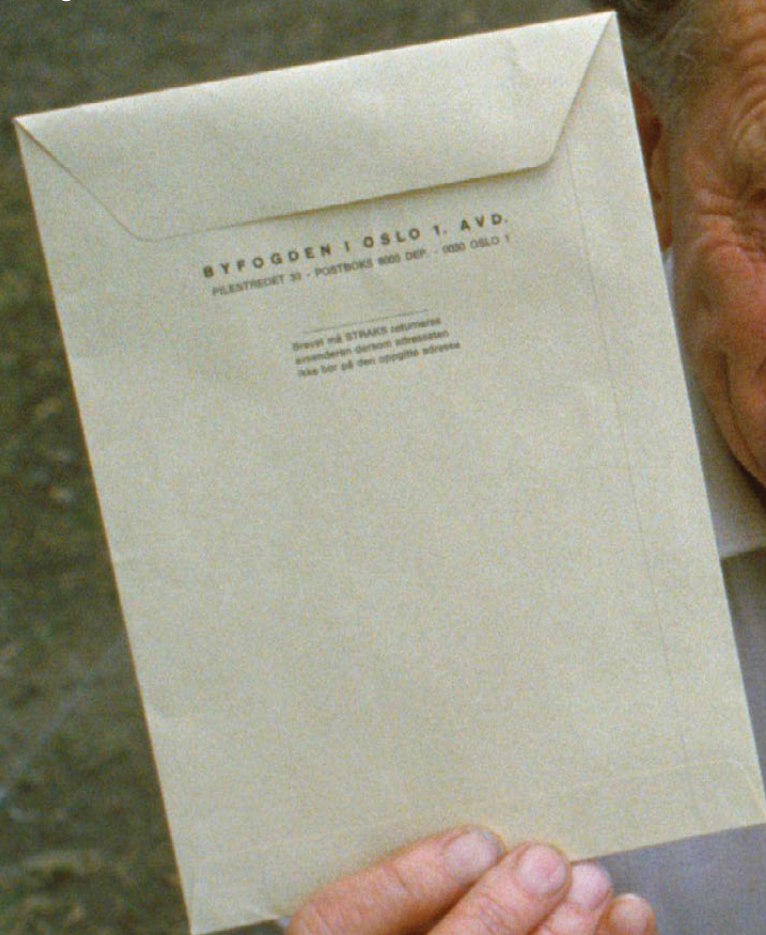
«Og tenk på Khrustjov, sovjet-

lederen som slo skoen i bordet i sjølveste FN. Som sagt; det er farlig å konkludere, men lovens hensikt var neppe å hindre ledere i å lede.»

NOEN GANGER må en leder få sette skapet på plass og forvente respekt. Men ikke i Norge anno 2025.

Det skal bli spennende å lese den rådyre rapporten til EY Norge. Vi er mange som banker både never og hoder i bord og vegger i frustrasjon over den offentlige pengebruken.

LITEN TRIUMF: I 1995 erkjente myndighetene at en skolenedleggelse var ulovlig, og at Juklerød hadde hatt rett hele tiden når det gjaldt akkurat den saken. Men diagnosen hans ble aldri fjernet.

STRI, JA VEL. - MEN GAL?

Frykten for nedleggelse av en liten grendeskole endte i diagnose «gal» og tvangsinnleggelse på psykiatrisk sykehus for Arnold Juklerød fra Telemark. Han slo tilbake: – Jeg er ingen paranoid kverulant, forsikret Arnold Juklerød og barrikaderte seg i et telt utenfor Gaustad sykehus i protest mot sin egen diagnose og norsk psykiatri. ►

168/1986.

Ar 1986 den 10. april ble rett holdt i Oslo domstretts
i sak

OSLO KOMMUNE
MOT
ARNOLD JUKLERØD

Namsdommer: Harald Rjartøy, ass. byfogd.
Prokollfører: Karin Hanseth.
Sak nr.: D 31/1986.
Saksøker: Oslo kommune v/ordføreren.
Prosessfullmektig: Kommuneadvokaten v/advokat Per Sandvik,
Rådhuset, 0037 Oslo 1.
Saksøkt: Arnold Juklerød, Gaustad sykehus, Sognsvannsveien 21,
0372 Oslo 2.
Prosessfullmektig: Advokat Edmund Ashøll, Postboks 276,
1701 Sarpsborg.
Saken gjelder: Begjæring om utkastelse.
Til stede: Ingen av partene.

Det ble avsaat slik

K j e n n e l a s e

Oslo kommune ved kommuneadvokaten har 12. februar 1986 begjært Arnold Juklerød kastet ut fra Gaustad sykehus' område. Begjæringen er forelagt saksøkte ved advokat Edmund Ashøll, som har gitt tilsvar.

Rettssøket i saken ble holdt 3. april d.å. Under rettsøket hadde prosessfullmektigene ordet til felles sakframstilling og prosedyreinnlegg. Retten dro deretter sammen med parter og prosessfullmektiger på befaring til Gaustad sykehus. Her fikk saksøkte forklare seg nærmere.

Saksøkte har vært pasient ved Gaustad sykehus siden 1974. Han ble opprinnelig tvangsinnlagt, men ble etter kort tid tilbudt utskriving. Han har siden oppholdt seg ved sykehuset som frivillig pasient. Han ble utskrevet fra sykehuset 27. mars 1985. 8. mai 1985 ble han igjen innlagt. Han var skaffet leilighet, men ventet kort tid på utskriving. Da han ikke slapp inn i sykehusets vedlegg, opprettet han opp telt like utenfor sykehusets vedlegg. Han innredet et slags inngangen.

JUKLERØD-SAKEN

Arnold Juklerød påsto at han ble tvangsinnlagt som resultat av et komplott mellom skolemyndighetene, politiet og hans egen familie.

Forklaringen var ifølge Juklerød at han med uortodokse metoder hadde protestert kraftig mot nedleggelsen av den lokale grendeskolen der han bodde.

Det er fortsatt uklart om han virkelig var psykisk syk, eller om han var en heroisk systemkritiker som noen ønsket å kvitte seg med.

Tekst: Øyvind Steen Jensen

Kampen for å bevare den lille skolen Holtane i Kragerø var starten på Arnold Juklerøds tragedie. Men mens folk som kjemper for lokalskolen sin i dag gjerne blir ansett som offer for offentlig overgrep, ble Juklerøds kamp for lokalskolen regnet som overgrepet mot det offentlige. Arnold Juklerød skulle få rett til slutt. Men da var hans liv ødelagt.

Skrekkscenario

Å bli innlagt med tvang på et psykiatrisk sykehus, fremstår for mange som et skrekkscenario. For Arnold Juklerød var skrekkscenarioet å bli utskrevet med tvang fra Gaustad sykehus i Oslo.

8. mai 1985 inntraff skrekkscenarioet – i seg selv en bemerkelsesverdig hendelse.

Juklerød visste mye om å bli tvangsinnlagt på Gaustad. Han var blitt tvangsinnlagt to ganger – i 1971 og 1974 med diagnosen «Paranoia 297,0. Religiøs kverulant type». Han kunne til og med være farlig, mente legene på Gaustad. Derfor satt Juklerød 1163 dager i isolasjon på av de tyngste avdelingene på sykehuset, sammen med lobotomerte og kasterte.

Når legene på Gaustad ikke ville ha ham i huset lenger, gikk Juklerød ut fra at de ville friskmelde ham. Men det gjorde de ikke. Tvert imot. De opprettholdt diagnosen. Juklerød fikk ikke dette til å gå opp, og nektet å forlate Gaustad.

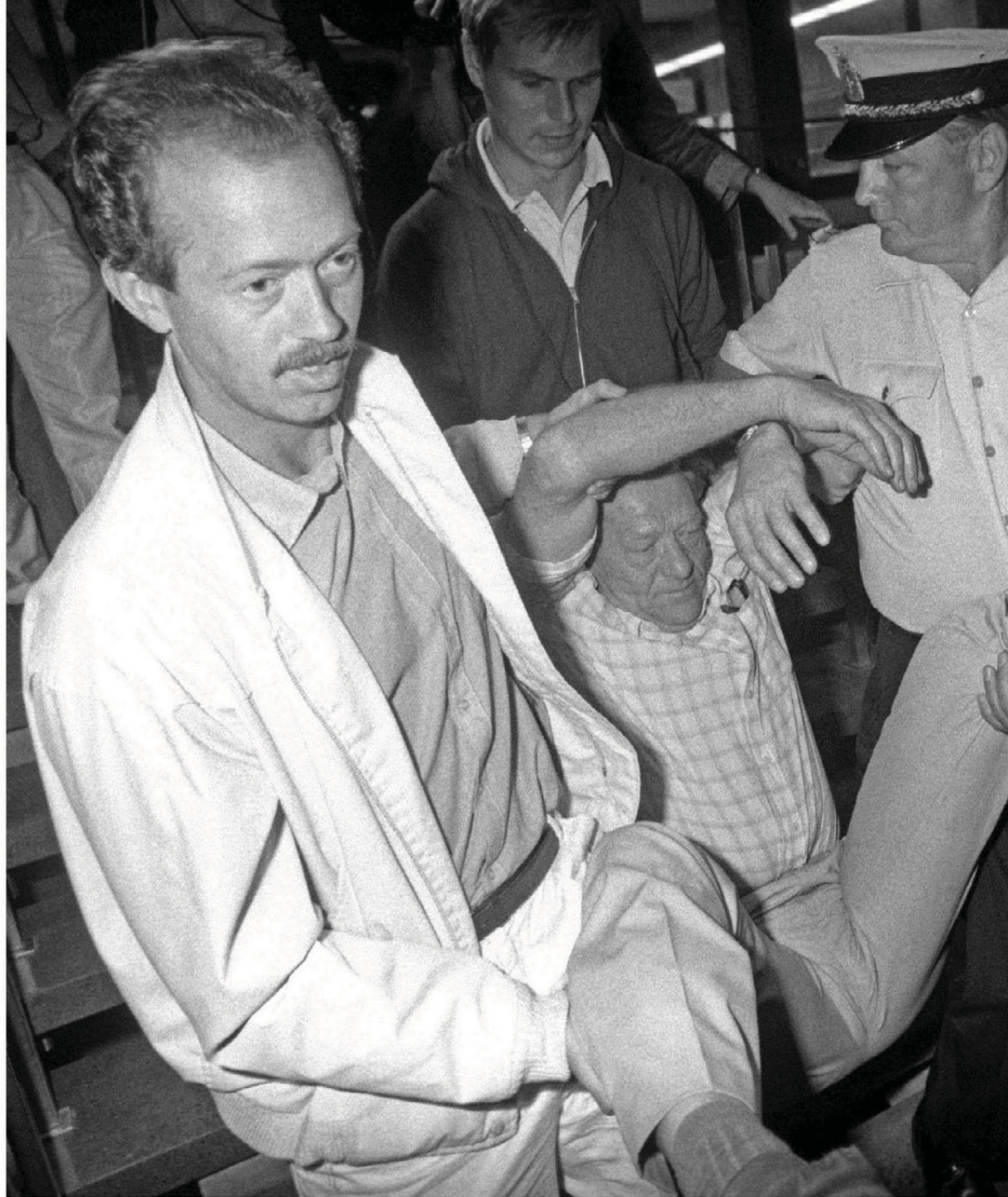
– Jeg reiser ikke herfra før de erkjenner at diagnosen «alvorlig sinnssyk og drapsfarlig i forverra tilstand» er feil og blir trukket tilbake, sa han.

Politiet svarte med å bære ham inn i en politibil og kjøre ham til Telemark, der han kom fra.

Men allerede dagen etter var han tilbake og slo opp telt på sykehusets område.

Psykiatrikjendis

Fra da av og frem til sin død i 1996 oppholdt han seg på Gaustad i protest. Delvis holdt han til

i et telt, dels i en brakke utenfor inngangen til sykehusets velferdsbygg, og i perioder inne i velferdsbyggets korridor.

– Jeg kaller det ikke et hjem, men bastionen min. En forpost midt i fiendens leir, sa han på sin saktmodige måte.

Juklerød så oppsiktsvekkende

normal ut, nærmest som en snill og harmløs grubler. Det tykke håret var greidd elegant bakover, han var nybarbert og alltid pen i tøyet, de vanskelige boforholdene til tross.

Rundt omkring hengte han opp store plakater med harde utfall mot sykehusets ledelse og norsk

UT IGJEN: 17. juli 1986 fjernes Juklerød med makt fra Gaustad sykehus av politiet. Han ble stilt for forhørsretten med begjæring om mental observasjon.

psykiatri. Han kalte navngitte personer for mordere med henvisning til den utstrakte bruken av lobotomi i norsk psykiatri. Ingen ble friske av denne behandlingen, derimot var det mange som døde under inngrepet. På Gaustad ble folk lobotomert helt frem til 1975.

Juklerød ble den første psykiatrikjendis i Norge. Slik han så det, dreide saken seg om grunnlaget for et fritt liv ute i det norske samfunnet. Mye sto på spill. Psykiatere er tross alt den eneste yrkesgruppen i det moderne samfunn som kan frata mennesker

« Det var ikke Arnold Juklerød det var noe i veien med, men den norske psykiatrien.

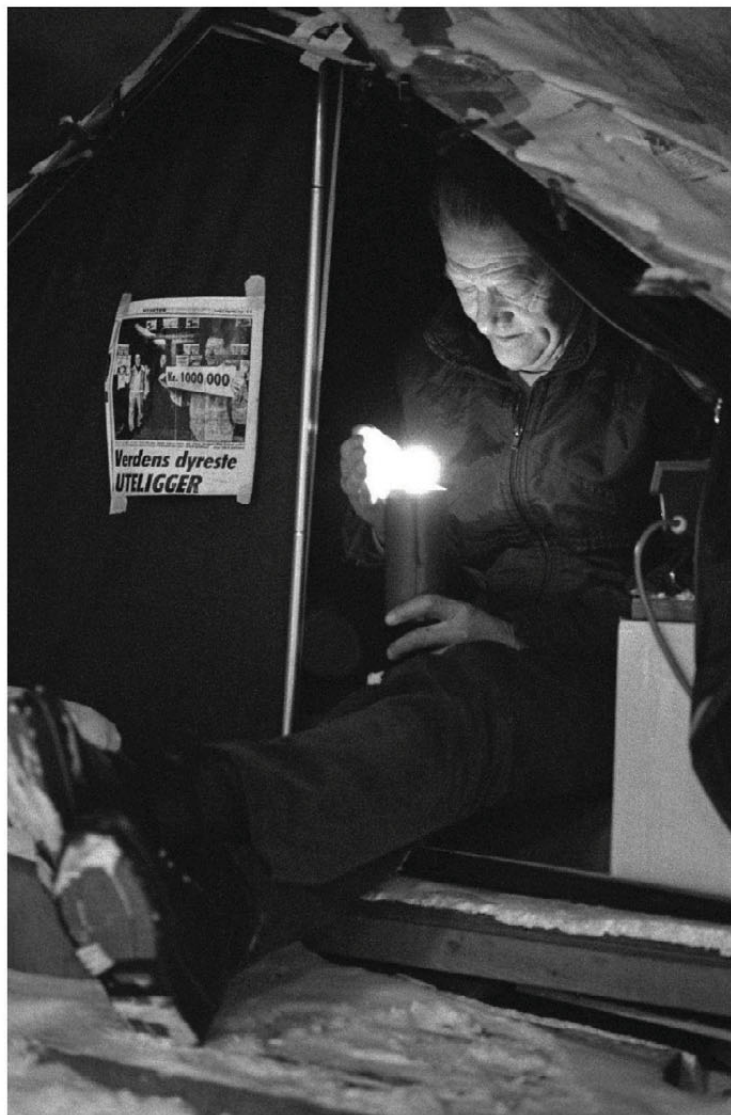

«Jeg reiser ikke herfra før de erkjenner at diagnosen er feil.

VERDT Å KJEMPE FOR: Holtane skole var ikke større enn at to trinn ble slått sammen, for eksempel ved klassebildefotografering. Lærer Solveig Thorsen med 1. og 2. klasse lett hutrende en novemberdag i 1956, foran skolen som ble startstedet for Arnold Juklerød tragedie.

NTB

NTB

OKKUPANTEN: Arnold Juklerød var tvangsinnlagt på Gaustad fra 1974 til 1985, da han ble tvangsutskrevet uten at diagnosen ble fjernet. I protest mot dette innledet han en aksjon som varte i ti år, til hans død i 1996. Base for aksjonen var et telt utenfor velferdsbygget på Gaustad sykehus.

deres frihet på livstid uten lov og dom. Muligheten kan åpne for maktmisbruk. Og påstander om maktmisbruk. Er det kanskje slik at «Makten» ikke går av veien for å bruke psykiatrien når et sannhetssøkende menneske trår dem for nær?

Til syvende og sist var det Juklerød hevdet.

Delte meninger

Blant folk flest syntes oppfatningen å være at Juklerød var en skrulling. Noe måtte det jo være; du ble ikke tvangsinnlagt på Gaustad i nesten 15 år uten grunn.

Først protesterte Juklerød mot at han ble tvangsinnlagt, så protesterte han mot at han ble tvangsutskrevet også. Det beviste vel at han var en kverulant?

På den annen side: Hvordan kan man egentlig motbeviser påstanden om at man er en sykelig kverulant? Holder man kjeft, aksepterer man den. Tar man til motmæle er man ... ja, nettopp. En kverulant.

Men Juklerød fikk også sympati.

Etter hvert ble en egen støtteforening for Arnold Juklerød etablert. Folk som forfatteren Thorvald Steen og kriminologen Thomas Mathisen var med. Skribenten og legendarisk portrettør Nils Chr. Geelmuyden ble også en varm Juklerød-forkjemper. Etter å ha intervjuet Juklerød og sjekket omdømmet hans blant mennesker som hadde møtt ham, var Geelmuyden ikke i tvil:

Det var ikke Arnold Juklerød ▶

BRØDR. JØRGENSEN/TELEMARK MUSEUM

NTB

**MINNES-
MERKE:**
Denne busten
av Arnold
Juklerød ble
reist av trofaste
støttespillere
utenfor Gaustad
sykehus i 2002.

det var noe i veien med, men den norske psykiatrien.

Hvordan havnet Juklerød da i dette uføret?

Psykiatrisk sjansespill

Arnold Juklerød ble født i Drangedal i Telemark i 1925, og vokste opp som den nest yngste av fem søsken. Han giftet seg med Dagmar i 1946, og de fikk tre barn sammen. Arnold hadde en rekke forskjellige jobber, i all hovedsak som anleggsarbeider og skytebas. Livet hans gikk på skinner.

I 1968 ble han, mot én stemme – sin egen, valgt til leder for foreldregruppa mot nedleggelse av Holtane barneskole i Kragerø, en bitte liten grendeskole med seks elever, den ene var hans egen datter. Juklerød følte ikke at han var kompetent for oppgaven, men da han først var valgt, tok han den ekstremt alvorlig.

På dette tidspunkt skjedde et eller annet med Arnold Juklerød: Han ble som besatt av kampen mot nedleggelsen av skolen. Under sitt arbeid avdekket han en serie lovbrudd fra myndighetenes side. Opprørt og uten å legge noe imellom, skrev han om den lovstridige nedleggelsen i avisen. Folk rundt ham ba ham dempe seg, men effekten ble motsatt. For Juklerød hadde gått til krig mot myndighetene. Og han hadde ikke til hensikt å gi seg.

I november 1971 ble han tvangsinnlagt på Gaustad sykehus, der blant annet hans engasjement i skolesaken ble anført som bevis på at han led av «ukor-

rigerbare paranoide vrangforestillinger». Psykiaterne tok en stor sjanse: De var ikke selv i posisjon til å vurdere hvorvidt Juklerød hadde rett eller ikke, de måtte basere seg på andres vurdering. Og skulle det vise seg at «andre» tok feil og Juklerød hadde rett, risikerte psykiaterne å bruke tvang for å internere en mann som sto opp for seg selv og sin sak, og det på mildt sagt tynt grunnlag.

25 år senere skulle det vise seg at psykiaterne bommet stygt. Men da var skaden allerede skjedd.

Privat konflikt

Samtidig var Juklerød blitt involvert i en bitter familiekonflikt som trolig var minst like utslagsgivende. Dette synes mange av Juklerøds støttespillere å ha fortrengt.

Psykiater Torbjørn Vatnaland, som selv sympatiserte med Juklerød, skriver om familiekonflikten i sin bok «Juklerød-saken». Ifølge

Vatnaland er det hevet over tvil at Juklerød mishandlet sin kone fysisk og psykisk, og det kan virke som om tvangsinnleggelsen var eneste løsning i en fastlåst situasjon. Alternativet ville vært fengsel.

Juklerød ble beskrevet som deprimer og utslitt.

Han ble utskrevet fra sykehuset i 1972 med begrunnelsen at han var noe bedre. Familiestriden endte imidlertid med skilsmisse.

I 1974 ble han tvangsinnlagt for annen gang, denne gangen med begrepet «farlig» trukket inn som en del av begrunnelsen. Innleggelsen var fra sykehusets side ment å skulle være av kort varighet, men endte med at han ble sperret inne i over ti år.

Beleiringen

Plakatene ble hans våpen. Juklerød hevdet blant annet at avdelingens pasienter, deriblant flere lobotomerte, levde under de mest uverdige forhold og hverken fikk omsorg eller pleie.

Kampanjen ble fra sykehusets side møtt med utgangsnektelse og brev- og besøksforbud.

Journalister ble nektet å intervjue Juklerød om hans sak; sykehusets overleger hevdet at publisitet ble ansett «å være skadelig for pasientens helse». Men Juklerød fikk etter hvert en viss sympati fra noen få i personalet, som nektet å etterkomme kravet om at han ikke skulle få gå ut, og ikke skulle få disponere skrivemaskin.

Konflikten låste seg helt i 1985 da tvangsinnleggelsen av Juklerød skulle vurderes på nytt. Vurderingen endte med at han ble tvangsutskrevet – men med diagnosen intakt. Han dro tilbake til Gaustad og slo opp teltet sitt. Etter noen uker anmeldte sykehuset ham til politiet for ulovlig opp-

hold på sykehusets område. Anmeldelsen ble henlagt. Sykehuset leide deretter politifolk til privat vakthold for å hindre Juklerød i å slippe inn i velferdsbygningen.

«Symptomfri sinnssyk»

Juklerød svarte med å anlegge sak mot sykehuset og forsøkte å få tvangsinnleggelsene fra 1971 og 1974 kjent ugyldige, men tapte både i Oslo byrett 1985 og ankesaken i Eidsivating lagmannsrett 1987. I forbindelse med rettssakene ble det avgitt en ny rettspsykiatrisk erklæring der det het at Juklerød var «symptomfri sinnssyk».

Påtalemyndigheten gikk til straffesak mot Juklerød for ulovlig opphold på sykehuset, og han ble dømt til 60 dagers betinget fengsel med to års prøvetid. I 1992 ble Juklerød igjen fjernet fra sykehuset med politimakt. Etter flere uker med overnatting utenfor velferdsbygningen, etablerte han ved hjelp av venner en ny base på sykehusområdet: Han fikk flytte inn i en brakke.

I brev av 11.08.95 innrømte kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet at Juklerød hadde hatt rett hele tiden når det gjaldt nedleggelsen av Holtane skole. Den var ulovlig, akkurat som en rekke andre skolenedleggelsener på 1960-tallet. Han ble dermed renvasket for beskyldningene om vrangforestillinger. Juklerød sa at gleden han følte ved å lese dette brevet, bare kunne sammenlignes med gleden han følte da tyskerne kapitulerte i mai 1945.

Juklerøds kamp bidro til å styrke rettsvernet for psykiatriske pasienter, blant annet gjennom lettere adgang til journalinnsyn. Han bante også vei for en langt mer pågående kritikk fra opinio-

nen rettet mot lukkede psykiatriske systemer.

– Jeg har vært med på mange store og vanskelige sprengninger som ansvarlig skytebas. Men sprengningen av norsk psykiatri er den største og mest ansvarstunge jeg noen gang har påtatt meg, sa Juklerød selv.

Psykiaterne gjorde det klart at de ikke «kunne» – det vil si; ikke ville – endre Juklerøds diagnose. Juklerød, som døde 25. januar 1996, tok dermed diagnosen med seg i graven.

«... sprengningen av norsk psykiatri er den største og mest ansvarstunge jeg noen gang har påtatt meg.

... IKKE PÅ TØRRE MØKKA!

Her er et knippe andre folk som nektet å gi seg:

Arne Pedersen

– Æ betale faan ikkje nån bot før ikkje å ha væst, sa 90 år gamle Arne Pedersen ifølge avisen Fremover da politi og kystvakt avla båten hans en visitt i august i 2013. Og med det ble nå avdøde Pedersen rikskjendis og for mange en folkehelt. Pedersen var ute og trakk garn da myndighetene påpekte fraværet av flytevest. Men noen vest kom ikke på tale.

– Det går da vel faan ikkje an å klæ sæ vækk fra å drokne? Og ka i all verden ska æ med flytevest i båten hvess æ døtt i havet? Kæm dåkker meine æ ska rope tell for å få dem tell å klæ han på mæ? Hæ, sa 90-åringen, ifølge Fremover. I begynnelsen av januar 2014 måtte han møte i Ofoten tingrett der han ble dømt til å betale 600 kroner i bot, pluss saksomkostninger.

INGEN FLYTEVEST, NEI: Medioppbudet var stort da 90-årige Arne Pedersen møtte i Ofoten tingrett etter å ha nektet å betale bot for ikke å ha hatt flytevest i båten. Pedersen ble landskjent da han med saftige gloser avviste kystvaktens pålegg om å ha flytevest i båten. Arne Pedersen døde i 2017.

STRI KRIGSHELT: Ludvig Jerdal (t.h.) var en ivrig motstandskjemper under 2. verdenskrig og senere forkjemper for konservativ nynorsk og ble omtalt som stridfør. I 1997 møtte han Thomas Breivik i Gulating lagmannsrett som skulle avgjøre om Breivik ustraffet kunne kalle Jerdal en «profesjonell kverulant».

Ludvig Jerdal

Jerdal var en ivrig og stri forkjemper for konservativ nynorsk. I 1997 møtte han Thomas Breivik i Gulating lagmannsrett som skulle avgjøre om Breivik ustraffet kunne kalle Jerdal en «profesjonell kverulant».

Luo Baogen

Da kinesiske myndigheter skulle bygge ny motorvei i Wenling i Zhejiang-provinsen, måtte de bygge rundt huset til 67 år gamle Luo Baogen og hans 65 år gamle kone. Baogen nektet å rikke seg fordi han var misfornøyd med kompensasjonen for å flytte. Huset ble til slutt revet.

Wu Ping

En skikkelig «kjerringa mot strømmen». Sammen med ektemannen Yang Wu nektet restauranteier Wu Ping å vike for bulldoserne og planene om et stort bolig- og kjøpesenterkompleks i Chongqing. 279 familier aksepterte kompensasjon for ekspropriasjon, men ikke fru Ping som holdt ut i tre år fra 2004 til 2007 før hun endelig aksepterte kompensasjonen.

Douglas MacArthur

Når din øverstkommanderende sier hva du skal gjøre, er det vanlig å følge ordren. Den legendariske amerikanske general Douglas MacArthur så annerledes på det. Han ønsket å utvide Korea-krigen til en konflikt som også inkluderte Kina.

EN HARD NEGL: Wu Ping t.v. og huset hennes.

President Harry Truman fryktet atomkrig og ba MacArthur holde kjeft, noe han selvfølgelig ikke greide å gjøre. Han tok tvert imot kontakt med flere fremtredende amerikanske politikere. Det var ikke første gang han motarbeidet en president. I 1932 gikk han rett i strupen på Herbert Hoover og sørget, mot presidentens vilje, for at en brakkelandsby bygget av krigsveteraner fra 1. verdenskrig ble jevnet med jorden. De protesterte på manglende krigsskadeerstatning.

I KLINSJ MED PRESIDENTEN:
General Douglas MacArthur

UKJENT/WIKIMEDIA COMMONS

MIDT I VEIEN: Luo Baogen ga seg ikke uten kamp.

Emmet Pearson

Denne mannen lot skjegget gro i 38 år selv om kona hatet skjegg. Pearson var glødende opptatt av amerikansk fotball og elsket Minnesota Vikings over alt på jorden. Da han var til stede på Super Bowl finalen i 1975 og så Vikings tape for Pittsburgh Steelers, svor han på at han ikke skulle barbere seg før Vikings vant den store pokalen. Da Pearson døde i 2013, hadde Vikings ennå ikke vunnet. Og skjegget hans rakk nesten til bakken.

Harry Randall Truman

I 1980 hadde vulkanen Mount St. Helena i staten Washington et voldsomt utbrudd. Myndighetene visste i god tid før utbruddet hva som var i ferd med å skje, og påla alle mennesker som bodde i nær-

heten av vulkanen å komme seg unna. Én mann nektet. Harry Randall Truman ble stående igjen alene foran huset sitt. Der sto han helt til lavaen kom og slukte ham.

Arne Vigeland

Finansmannen Arne Vigeland besørget fjerning av et uthus – det vil

si; et halvt uthus på Nesøya i Asker. Årsaken var at han mente det gamle uthuset sto delvis inne på hans tomt. Huskappingen fant sted uten forutgående varsel mens naboene som eide uthuset var på ferie, påsken 2014. Vigeland ble senere dømt for grovt skadeverk til fengsel i 120 dager og drøyt 600 000

NESØYA: Nabokrangel om en bod på Vendla på Nesøya i Oslo førte til at den ene parten delte den i to da han mente at halvparten av den gamle boden sto på hans eiendom.

kroner i erstatning til naboen og et forsikringsselskap. Saken gikk helt til Høyesterett som til slutt avviste anken fra Vigeland. □

BLINKSKUDD

ETT UTBRUDD OM DAGEN

Navnet betyr «Ildfjellet», og sjelden har det passet bedre enn det siste drøye året: Da dette bildet ble tatt sent i høst, hadde Mount Marapi spyttet ut ild og aske i 342 utbrudd siden starten av desember 2023, ifølge nyhetsbyråene i Indonesia.

Toppen på Marapi, vest på Sumatra, ligger 2885 moh, og er et populært turmål – noe som fikk tragiske konsekvenser ved det første, store utbruddet i den pågående rekken. 23 personer som befant seg nær kratertoppen mistet livet 3. desember 2023. Overvåkning til tross, ekspertene har vansker med å forutsi vulkanutbruddene i Mount Marapi, fordi skjelvev som utløser dem ikke oppstår dypt nok i bakken til å gi sikre indikasjoner.

– Det eneste varselet i forkant, var at en gruppe aper plutselig begynte å skrike, fortalte en av de overlevende klatrerne.

Landsbyene ved foten av fjellet er evakuert, og det er opprettet en sikkerhetssone på 4,5 kilometer i påvente av at det sinte fjellet skal slå seg til ro.

ADI PRIMA/ANADOLU/GETTY IMAGES

Ved Yan Calmeyer Friis

10 PÅ TOPP

Verdens minste hovedsteder

Tallet på innbyggere er ikke hugget i sten, men dette skal være de ti hovedstedene i verden med færrest innbyggere.

1. Ngerulmud, Palau - 0

Du får det ikke mindre enn null, så i hovedstaden på øyriket Palau i Stillehavet kan det umulig være vanskelig å få bestilt bord. Om det er noen på jobb, da. Kanskje man må koke selv.

2. Vatikanstaten, Vatikanet - 800

Verdens minste land, både i areal og befolkning, stiller med en beskjedent befolkning hovedstad også. Den kan til gjengjeld skilte med verdens mest berømte innbygger: Paven.

3. Yaren, Nauru - 1100

Riktignok bare en uoffisiell hovedstad, men likevel. Nauru er verdens tredje minste land i areal, kjent for sin fosfatgruvedrift.

4. San Marino, San Marino - 4000

En av verdens eldste republikker, plassert som et improvisert fjell midt i det italienske bulkelandskapet. Gode spagetretter hadde de i 1968. Jeg vet, for jeg var der.

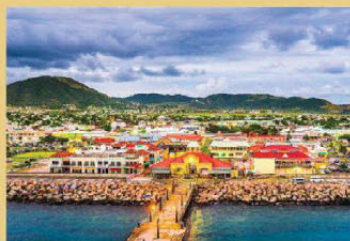
5. Funafuti, Tuvalu - 6000

En korallatoll i Stillehavet. Har få innbyggere, men er likevel den tettest befolkede atollen i Tuvalu. Landets landareal er svært beskjedent, og risikerer å forsvinne om havet stiger.

6. Palikir, Mikronesia - 7000

Landet består av hundrevis av små øyer i Stillehavet. Et sted på nettet sto det at de skal være kjent for sin sjøfarerkultur. Hva i all verdens rike betyr det?

7. Basseterre, St. Kitts og Nevis - 13 000

To øysamfunn i Karibia, kjent for sine strender og sukkerplantasjer, og også for sin kolonifortid under franske og britiske overherrer.

8. Roseau, Dominica - 14 000

Mer Karibia og mer kolonihistorie. Reiser du dit, får du veldig mye natur med på kjøpet. Fosser, elver, varme kilder og bølger i solnedgang.

9. Kingstown, St. Vincent og Grenadinene - 16 000

Nok en beskjedent befolkning hovedstad i Karibia. Landet består av 32 øyer, har frodig tropisk natur, og livnærer seg på landbruk – særlig bananproduksjon – og turisme.

10. Belmopan, Belize - 20 000

Belmopan ble hovedstad etter at en orkan ødela mye av Belize City i 1961. Korallrev, regnskoger og maya-arv er stikkordene. Grenser mot Guatemala og Mexico.

Medisinsk ansvarlig: Tor Austad

Få undersøkt blodårer og indre organer

En helsesjekk med ultralyd er en omfattende undersøkelse. Røntgenlegen undersøker om organene dine er normale og vurderer en rekke risikofaktorer.

Inkluderer kartlegging av plakk i blodårene og beregning av dine blodårs biologiske alder, en av de beste indikatorer for risiko for hjerte og karsykdom.

Bestill nå

70 01 16 72

austaddiagnostikk.no

PRØV
30 DAGER
GRATIS

Alle dine favorittblader – i en app

Med Flipp får du tilgang til mer enn 90 underholdende ukeblader og magasiner. Test gratis i 30 dager! Les mer på flipp.no

Hold kamera over
denne QR-koden for
å komme i gang!

Flipp.no

Ordinærpris etter gratisperiode er 129 kr for nye kunder, 29 kr for abonnenter. Ingen bindingstid, abonnementet løper til du stopper det. Gratisperioden gjelder hvis du ikke har brukt gratisperioden tidligere.

flipp

STILT TIL ANSVAR:

Sterke følelser ble utløst da Alfredo Astiz omsider ble stilt til ansvar for sine mange synder som militærjuntaens spydspiss og bøddel.

På T-skjortene står det «i fengsel med torturisten.» Blant «Den blonde dødsengels» mest oppsiktsvekkende ofre, var en uskyldig svensk jente; 17 år gamle Dagmar Ingrid Hagelin (innfelt)

PRIVAT/WIKIMEDIA COMMONS

«DEN BLONDE DØDSENGELEN»

– straffet etter 28 år

En 17 år gammel svensk jente på flukt fra tungt bevæpnede argentinske agenter, ble ett av «Den blonde dødsengelens» mest prominente ofre. Alfredo Astiz var Argentinas militærjuntas spydspiss under den «skitne krigen» fra 1976 til 1983.

Jubelen brøt ut blant de mange tusen fremmøtte foran storskjermen. Folk viftet med det argentinske flagget, omfavnet hverandre og tørket vekk en tåre eller fler. Men opphavet til gledesscenene hadde ikke utspring i ett av få gjentagende lyspunkter. Jubelen handlet ikke om Lionel Messi og gutta hadde storspilt for landslaget. Feiringen handlet om Alfredo Astiz – «Den blonde dødsengelen».

Etter nesten 30 år var den tidligere marinekommandøren, etterretningsoffiseren og mannen bak utallige «forsvinninger», blitt dømt til fengsel på livstid.

At argentinerne samlet seg for å feire, er ikke vanskelig å forstå. Under militærdiktaturet som styrte landet med jernhånd i årene mellom 1976 og 1983, en periode gjerne bare kalt «Den skitne krigen», var Astiz én av regimets ivrigste og mest sadistiske bøddler.

Dagmars død

28 år tidligere, hadde 17 år gamle Dagmar Ingrid Hagelin maksimal uflaks.

Sammen med sin svenske far og argentinske mor, bodde Dagmar i den Argentinske hovedstaden Buenos Aires. Jenta levde et liv som 17 år gamle jenter flest, og så ubekymret som det var mulig i et land der en militærjunta hadde grepet makten ved et kupp et snaut år tidligere. 27. januar 1977 fikk den svenske jenta et spontant innfall om å besøke en venninne i en forstad til Buenos Aires.

Men på venninnens adresse ventet noen andre: Alfredo Astiz og hans bevæpnede agenter. Natte i forveien hadde Astiz pågrepet Dagmars venninne, og nå ventet Astiz og hans menn på at en politisk aktiv venn av den arresterte venninnen skulle komme. i stedet kom Dagmar Hagelin uforvarende inn på arenaen. Hva hun var forberedt på å møte, har aldri blitt kjent. Men hennes reaksjon tyder på at hun ble livredd og forsøkte å flykte.

Astiz nølte ikke. Han satte seg på kne midt i gata, tok rolig sikte og sendte en kule i ryggen på

NTB

TILFELDIG OFFER:
Svensk-argentinske Dagmar Hagelin ble skutt på åpen gate av Astiz, 17 år gammel.

jenta. Deretter rekvirerte han en taxi og slengte den hardt skadde jenta i bagasjerommet. Ifølge taxisjåføren beroliget Astiz jenta ved å love at hun skulle kjøres til politisyrkehuset for behandling.

Men der dukket Dagmar Hagelin aldri opp.

Frie tøyler

Som sønn av en admiral hadde en ung Alfredo Astiz kun én ambisjon i livet: Å tjenestegjøre i marinen. Han vervet seg i 1974, 23 år gammel. To år senere ble han håndplukket til marinens hemmelige antiterror enhet – GT 332.

De hadde hovedkvarter på marinens tekniske høyskole (ESMA), hvor en av bygningene ble omgjort til tortursenter og fengsel. Herfra skulle de bekjempe venstreorienterte elementer. Gruppen hadde frie tøyler. Ingen hadde friere tøyler enn Astiz.

Som nedskytingen av den flyktende svenske 17 år gamle Dagmar Hagelin godt illustrerte: «Anti-terrorenheten» GT 332 og deres leder Alfredo Astiz utviste forakt for lov og rett. Enheten

kidnappet, torturerte og drepte for fote. De sto kun til ansvar overfor marinens øverstkommanderende og var ikke underlagt noen form for domstolskontroll.

– De var som regel rundt ti mann, tungt bevæpnet og alltid i sivile klær. Ofrene ble omringet på et offentlig sted – en undergrunnsstasjon, midt i gata, inne på bussen. De ropte «narkopoliti – hold dere unna», og fremviste falske ID-kort, forteller Luz Deñisoff, ansatt ved det argentinske menneskerettighetsmuseet og ekspert på GT 332.

– Hvis noen blandet seg inn, fikk de juling. Offeret fikk en hette over hodet og ble kastet inn i baksetet på en Ford Falcon uten registreringsnummer – GT 332s faste kjøretøy.

Skrekkveldet kuet folket, og Astiz og hans likemenn opererte uten frykt for represalier. I løpet av drøye syv år kidnappet Astiz & co. 5000 av sine landsmenn. Rundt 90 antas drept. Blant dem; Dagmar Hagelin.

Astiz mest kjente overgrep kom før jul 1977. Som konse-

LANGVARIG FOLKEKRAV:

Nora Cortiñas var blant de mange mødrene fra Plaza de Mayo i Buenos Aires som krevde Alfredo Astiz stilt for retten for drapet på Dagmar Hagelin og flere andre. Mødrenes demonstrasjoner under militærdiktaturet (innfelt) hadde gjort dem til mektige motstandere av militærjuntaen i Argentina.

kvens av alle kidnappingene og forsvinningene, hadde en gruppe av mødre slått seg sammen, og krevde å få vite hva som hadde skjedd med deres forsvunne sønner og døtre. Gruppen av godt voksne kvinner med hvite skaut, samlet seg på torget utenfor presidentpalasset i Buenos Aires og fikk navnet Las Madres de la Plaza de Mayo («Mødrene på Plaza de Mayo»). En dag troppet en høy, blond kar opp under demonstrasjonen. Han introduserte seg som Gustavo Niño, og

« Ingen skulle få lov til å rømme – selv ikke ved å dø. »

også rigget opp en sykestue i torturkjelleren. Ingen skulle få lov til å rømme – selv ikke ved å dø.

Den mest hyppig brukte drapsmetoden var såkalte dødsflyginger, hvor ofre ble kastet ut over havet, fortsatt i live, fra marinens fly. Dette var en skjebne Astiz ikke nølte med å velge for Las Madres. Men selv om Astiz og hans kolleger anså operasjonen som en suksess, hadde de et problem: To av de kidnappede var utenlandske statsborgere, de franske nonnene Léonie Duquet (61) og Alice Domon (40), som var i Argentina for å drive veldeighetsarbeid.

Mens GT 332 kunne slakte argentinere uten frykt for konsekvenser, var det verre å drepe utlendinger. 17 år gamle Dagmar Hagelin for eksempel. Svenske myndighetenes krav om å finne ut hva som hadde skjedd med henne, ble problematisk for juntaen, ikke minst etter at Sverige kvalifiserte seg til fotball-VM som skulle arrangeres nettopp i Argentina i 1978.

Men Astiz var en handlingens mann: Han fikk fanger med bakgrunn i terrorgruppa Monteneros til å male Monteneros banner og skrive et kidnappingsbrev. Han fotograferte de to nonnene foran banneret og sendte bildet sammen med kidnappingsbrevet til avisene. Mens verdens-

GETTY IMAGES

ARCHIVO HASENBERG-QUARETT/WIKIMEDIA COMMONS

sa at broren hans hadde forsvunnet. Derfor ville han gjerne delta i gruppens aktiviteter.

Mødrene lot seg sjarmere av den kjekke karen. De ante ikke at «Gustavo» i virkeligheten var Alfredo Astiz, og at om noen visste hva som hadde skjedd med mennesker som hadde forsvunnet, så var det han. Han hadde drept mange av dem selv.

Grov tortur

Som resultat av Astiz' infiltrasjonsarbeid gikk GT 332 til

angrep og kidnappet 13 medlemmer av Las Madres – inkludert ledelsen og alle grunnleggerne – under et møte i en kirke. På tortursenteret ESMA ble de godt voksne kvinnene torturert. På menneskerettighetsmuseet forteller Luz Deñisoff at yndlingsmetoden til Astiz var en metallseng med elektroder, som ble festet til kjønnsorganer, lepper, tunger og øyelokk.

– Det var alltid en lege til stede. Astiz ville ha full kontroll over liv og død, derfor var det

ESMA

NONNER: Léonie Duquet (t.v.) og Alice Domon ble torturert i ti dager før de ble drept. Bildet ble tatt av GT 332 på ESMA som et forsøk på å skyve skylden for nonnens forsvinning på en opprørsgruppe som sto i opposisjon til militærjuntaen.

ALFREDO ASTIZ

1951: Født i Mar del Plata, Argentina.

1974: Går inn i marinen.

1976: En junta anført av øverstkommanderende i Argentinas væpnede styrker tar makten. Astiz headhunted til marinens hemmelige anti-terror enhet – GT 332.

Januar 1977: Skyter den 17-år gamle svensk-argentin-ske jenta Dagmar Hagelin på åpen gate.

Desember 1977: Innfiltrerer den fredelige menneskerettighetsorganisasjonen Las Madres de la Plaza de Mayo. Står bak kidnapping og drap av 13 av gruppens medlemmer – inkludert to franske nonner.

1978: Sendes til Frankrike for å infiltrere opposisjonsgrupper i eksil, men blir avslørt.

1979: Sendes til Sør-Afrika for å lære opp Apartheidregimets hemmelige politi i «avhørs-teknikk».

1982: Tas til fange av britene under Falklandskrigen.

1998: Forlater marinen.

2011: Dømmes til livsvarig fengsel for forbrytelser mot menneskeheten.

GETTY IMAGES

BLOND DØDSENGEL: Astiz i sine velmaktsdager som GT 332 agent.

ROBERTO FIADONE/WIKIMEDIA COMMONS

FJONG FASADE: Staselige ESMA hadde en grusom hemmelighet.

opinionen fordømte Monteneros for kidnappingen, ble nonnene flydd utover Atlanteren og dumpet. Da hadde de gjennomgått ti dagers sammenhengende tortur.

Lyssky avtaler

Astiz nøt arbeidshverdagen på ESMA. Han var særlig glad i å være herre over liv og død, og nølte etter sigende ikke med å blande «business and pleasure».

Da han forelsket seg i en gravid fange, reddet han den nyfødte babyen hennes og ga den i hemmelighet til besteforeldrene. Barnets mor sendte han i sikkerhet til Spania. Astiz kidnappet også sin egen ungdomskjæreste. Etter å ha holdt henne fanget og torturert henne på ESMA, ble hun sendt i sikkerhet til Spania, hun også.

Slutten for ESMA og GT 332

kom i 1983. Da falt militærdiktaturet etter et katastrofalt forsøk på å erobre Falklandsøyene fra Storbritannia.

Astiz hadde sin del av ansvaret for nederlaget: Han og hans gruppe marinedykkere utførte den første operasjonen i det som skulle bli kjent som Falklandskrigen, da de gikk i land på øygruppen Sør-Georgia 19. mars 1983. Britiske soldater bød på større utfordringer enn ubevæpnede tenåringsjenter og nonner. En måned senere overga Astiz seg selv og sine 15 mann. De ble sittende i britisk fangenskap under resten av konflikten.

Men selv om militærdiktaturet i Argentina var over, skulle det gå lang tid før Astiz ble stilt til ansvar. Det sørget marinen for ved å inngå en rekke lyssky avtaler med regjeringene som styrte

KEYSTONE-FRANCE

YDMYKET: Astiz (t.v.) overgir seg til britene ved første mulighet.

KJELLERENS HEMMELIGHET: I offiserskasernen på Esma bodde offiserer med ektefeller og barn. I kjelleren foregikk tortur døgnet rundt, på loftet lå cellene til militærdiktaturets fiender. Innfelt: Skyvan PA-51 er ett av flyene som ble brukt til å frakte fanger ut over havet der de ble kastet ut levende ut for å dø.

landet utover 80- og 90-tallet. Astiz var i aktiv tjeneste helt til 1998. Da hadde han steget i gradene til kommandørkaptein.

Men Astiz hadde en mektig fiende som nektet å gi opp – Las Madres de la Plaza de Mayo.

Gruppen ble en av Sør-Amerikas viktigste menneskerettighetsorganisasjoner. Da deres nære allierte, Cristina Fernández Kirchner, ble valgt til president i 2007, nærmet det seg slutten for Astiz. Rettssaken begynte knappe to år senere. I løpet av rettssaken lo Astiz under vitneforklaringer om overgrepene. Han klaget over

« Han var en av regimets mest sadistiske bødler.

at rettssaken var politisk motivert og påberopte seg å være offer for en lynsjemobb.

En del svar kom på bordet. Andre spørsmål forble ubesvart. Hvor det er blitt av Dagmar Hage-lins levninger, for eksempel. Det eneste som er kjent, er at jenta ikke ble eldre enn 17 år, og at hun ble fraktet til tortursenteret ESMA. I 2010 ble en pilot tiltalt for selve drapshandlingen. □

NTB

LANG MARINEKARRIERE: Tross diktaturets fall fortsatte Astiz å stige i gradene helt til 1998. Nå sitter han i fengsel på livstid.

FORNEMT NABOLAG

I 2010 besøkte Vi Menn det beryktede hemmelige fengselet og hovedkvarter for antiterrorenheten GT 332.

Selv om ESMA – marinens tekniske høyskole – for lengst var blitt omgjort til museum, sitter historien fortsatt i veggene. Anlegget med mer enn 30 staselige bygninger omgitt av park, ligger midt i et av Buenos Aires' fjongeste strøk.

«Antiterrorrehenten» GT 332 opererte i offisersboligen. Mens offiserer og deres familier bodde i 1., 2., og 3. etasje, var kjelleren tortursenter og loftet fengsel. På loftet var også et stort lager med eiendeler GT 332 stjal fra fangene og presset fra deres pårørende. Astiz' folk beslagla så mange boliger at de måtte opprette egen eiendomsmeglerforretning for å få solgt dem.

Mest rystende var kanskje fødestuen. Hundrevis av gravide kvinner ble tatt til fange av militærjuntaens folk. Da de fødte, ble barna stjålet og adoptert bort til familier som var vennlig innstilt til regimet. Mødrene ble drept like etter. Under de drøyt syv årene anlegget ble brukt som konsentrasjonsleir, var ESMA også i full drift som teknisk høyskole. Elever helt nede i 15-årsalderen ble hyret inn som voktere i det hemmelige fengselet.

«Fruen» i ny prakt

Fem år etter den voldsomme brannen er den ikoniske katedralen restaurert, og åpnet for turister fra hele verden.

Tekst: **Mats Schjølberg Ulshagen**

Foto: NTB Grafikk: **Graphic News**

I desember gjenåpnet Notre-Dame-katedralen i Paris, nesten seks år etter den ødeleggende brannen som rystet Frankrike i april 2019. Gjenåpningen markerer en betydelig milepæl i restaureringen av dette ikoniske monumentet, som har stått som et symbol på Frankrikes kulturelle og religiøse arv. Katedralen har vært vitne til utallige historiske hendelser, fra kroninger til revolusjoner, og har inspirert

kunstnere og forfattere i mer enn 800 år. Katedralen blir hvert år besøkt av oppimot 15 millioner mennesker.

Restaurering

15. april 2019 brøt det ut en voldsom brann i den gotiske katedralen, noe som resulterte i at taket og det ikoniske spiret kollapset. Brannen forårsaket omfattende skader på katedralens struktur og interiør, og utløste sorg og støtte fra hele verden. Til sammen skal det ha kommet inn donasjoner for mer enn 840 millioner euro, mer enn 10 milliarder kroner.

Umiddelbart etter brannen lovet Frankrikes president Emmanuel Macron at katedralen skulle gjenoppbygges innen fem år. Restaureringsarbeidet har involvert over 2000 håndverkere, inkludert snekkere, steinhuggere

og glasskunstnere, og det ble lagt stor vekt på å bruke tradisjonelle teknikker og materialer for å bevare katedralens autenticitet.

Årsaken til brannen er fortsatt ukjent, men det antas at den kan ha vært relatert til det pågående restaureringsarbeidet som var i gang.

Gjenåpningen

Gjenåpningsseremonien den 7. desember 2024 ble ledet av erkebiskop Laurent Ulrich, som symbolsk banket tre ganger på katedralens dør med en spesiallaget stav for å markere at den var

kommet tilbake til livet. Seremonien ble flyttet innendørs på grunn av kraftig vind, og inkluderte kor, katedralens mektige orgel og noen imponerende lysinstallasjoner.

Blant de fremmøtte var president Emmanuel Macron, som uttrykte takknemlighet til alle som hadde bidratt til restaureringen, og håpet at gjenåpningen ville fremme nasjonal enhet i en tid med politiske utfordringer. Andre gjester inkluderte USAs president Donald Trump, Storbritannias prins William og Ukrainas president Volodymyr Zelenskij. □

15. april 2019: Brann ødelegger Notre-Dame

VEGGER OG HVELVINGER

Mer enn 42 000 kvadratmeter stein er restaurert ved hjelp av innovative lateksteknikker som har fjernet århundrer med smuss uten å skade overflaten

Den opprinnelige fargen på den lyse Lutetianske kalksteinen – oppkalt etter det romerske navnet på Paris, Lutecia – er gjenopprettet

ALTERET

Berømte skulpturer, som "Løftet til Ludvig XIII" (under), overlevde brannen uten store skader, men har blitt renset og reparert

Gjenoppbygd Notre-Dame åpner igjen

Fem og et halvt år etter den ødeleggende brannen gjenåpner det gotiske mesterverket etter å ha blitt restaurert for 750 millioner dollar. Prosjektet har involvert 250 bedrifter og hundrevis av eksperter og håndverkere.

TAKET

En ny trekonstruksjon, kalt "Skogen", er laget av 1200 historiske eiketrær og restaurert med middelalderiske tømmer teknikker

Termiske kameraer og et fuktesystem for tømmer har blitt integrert for å slukke branner. Brannsikre fagverk deler taket i seksjoner for å hindre spredning av flammer

SPIRET

Katedralens 96 meter høye spir, som ble lagt til på 1800-tallet av arkitekten **Eugène Viollet-le-Duc** og som ble helt ødelagt i brannen, er nøyaktig rekonstruert

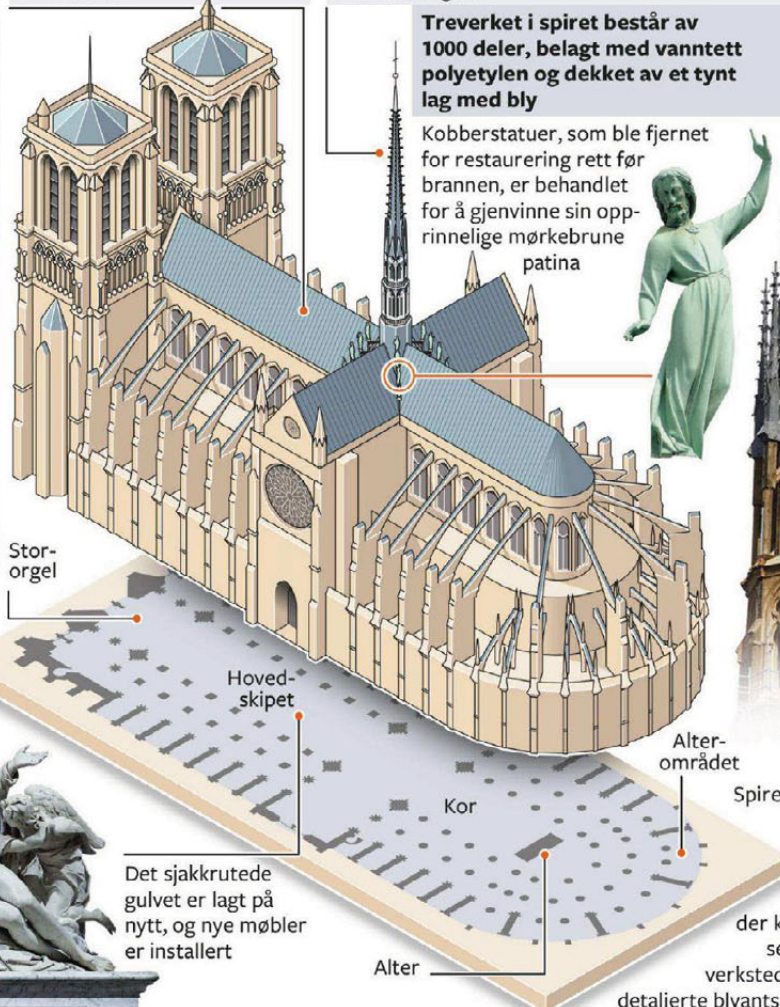
En forgyllt hane på toppen som inneholder religiøse relikvier, inkludert en bit av **Tornekronen**, samt en pergamentrull med navnene på de 2000 håndverkere som bidro til restaureringen

Gyllen hane

Treverket i spiret består av 1000 deler, belagt med vannrett polyetylen og dekket av et tynt lag med bly

Kobberstatuer, som ble fjernet for restaurering rett før brannen, er behandlet for å gjenvinne sin opprinnelige mørkebrune patina

Stor-
orgel

Hoved-
skipet

Kor

Alter

Alter-
området

Eike-ramme
før den fores
med bly

Spiret ble gjen-skapt ved hjelp av den gamle teknikken "scribling", der konstruksjonen settes sammen i verkstedet ved bruk av detaljerte blyantskisser som mal

GJENÅPNET:

Fem og et halvt år etter brannen åpner katedralen dørene på ny.

STORSLÅTT ÅPNING:

Statsledere, monarker og kjendiser var til stede da Notre-Dame åpnet etter restaureringen.

ORGELET

Orgelet, som overlevde flammene, var dekket av blystøv. Alle de 8000 pipene måtte møyssommelig demonteres, renses og settes på plass igjen

16 belger ble erstattet ved hjelp av originale materialer som sauehud og dyrelim

VINDUENE

De berømte glassmaleriene er renset og restaurert av mester-glassmakere og låse-smedere fra hele Frankrike, i tillegg til arbeidere fra Köln i Tyskland

HVA SKJER VIDERE? Restaureringsarbeidet fortsetter på ytterveggene til alterområdet og sakristiet. Det planlegges også en redesign av esplanaden og etablering av et museum i det nærliggende Hôtel-Dieu-hospitalet

VANNKASTERE OG KIMÆRER

Skadene fra århundrer med forurensning og høytrykksslangene som ble brukt under brannslukkingen er reparert. Enkelte elementer er blitt gjen-skapt

Kilder: Rebâtir Notre-Dame de Paris, AP, BBC, Reuters

Foto: Getty Images, Newscom, Priscille Leroy

Grafikk: Graphic News ©

BRITENE SENKET TO HURTIGRUTESKIP PÅ ÉN DAG

DØDSDØGNET

I løpet av 13. september 1941 ble to hurtigruteskip senket, og drøyt 200 mennesker mistet livet etter torpedoangrep fra Norges nærmeste allierte; britene. Etter krigen veltet norske myndigheter skylden over på russerne.

DS «RICHARD WITH»:
Hurtigruteskipet som ble
senket av en torpedo fra
en britisk ubåt utenfor
Finnmarkskysten den 13.
september for 84 år siden.

Tekst: **Inge Lundereng**

Foto: **Hurtigrutemuseet/Wikipedia**

Den britiske ubåten HMS «Tigris» hadde ligget og ladet batteriene i farvannet nær Rolvsøya mellom Honningsvåg og Hammerfest, lørdag 13. september 1941. Ubåten hadde så vidt satt seg i bevegelse igjen da mannskapet om bord observerer et sørgående skip.

Ombord var stemningen skjerpet. Spenningen i de norske nordområdene var kraftig tilspisset etter at Tyskland 22. juni 1941 gikk til angrep mot Sovjetunionen. 2. verdenskrig rykket plutselig veldig nærme norske farvann. Derfor hadde britene sendt blant annet ubåten HMS «Tigris», med kapteinløytnant Howard Bone

som sjef, til Finnmarkskysten for å patruljere havområdene og komplisere tysk transport av mannskap og utstyr sjøveien.

Lørdag 13. september 1941 var hurtigruteskipet DS «Richard With», oppkalt etter «hurtigrutas far», på vei sørover fra Honningsvåg med rundt 130 passasjerer og mannskap om bord. Ifølge skipspapirene var syv tyskere blant dem. Til rors sto kaptein Kristian Dahl Knudsen. Lite i situasjonen innbød til spesiell frykt, i hvert fall for angrep fra allierte styrker. Den norske regjeringen i London og britiske myndigheter hadde inngått en avtale om at norske passasjerskip i rutefart ikke skulle angripes.

Fortvilt kamp mot døden

Men mens hurtigruta sakte gikk forbi Rolvsøya mellom

Honningsvåg og Hammerfest, ga ubåtsjefen, kapteinløytnant Bone, ordre om å nærme seg skipet. Da ubåten var cirka en nautisk mil unna, fyrte ubåten av to torpedoer mot hurtigruta.

Den ene torpedoen bommet, den andre traff hurtigruta midtskips.

DS «Richard With» brakk i to og sank på under ett minutt. Barn, kvinner og menn havnet i sjøen eller ble med skipet til bunns. Mange kjempet fortvilet mot døden i det iskalde vannet.

Den 42 fot lange fiskebåten «Skolpen» lå så nær havaristedet at mannskapet som satt og spiste fremme i lugaren, hørte et dunk. De trodde først at baugen hadde truffet noe drivved, men da de hørte skipperen rope at hurtigruta var blitt torpedert, løp de opp på dekk alle mann. «Skolpen» gikk med full fart mot stedet «Richard With» var senket og var fremme på et kvarter. Men da hadde mange allerede druknet. Fiskerne greide å redde 31, mens 99 omkom. Blant de omkomne var kaptein Knudsen og mange mødre med barn.

London radio meldte på norsk at «nok en gang er et tyskkontrollert handelsskip senket». Senere er det fremkommet at eksilstatsminister Nygaardsvold ble

HMS «TIGRIS»: Etter tyskernes angrep på Sovjetunionen sendte britene blant annet ubåten HMS «Tigris» med kapteinløytnant Howard Bone som sjef, til Finnmarkskysten. Det var denne ubåten som senket hurtigruteskipet «Richard With».

«TORPEDISTEN»: Torpedoen som sendte DS «Barøy» til bunns kom fra et Fairey Albacore fly.

HANGARSKIPET: Flyet som «Barøy» blir rammet av en var hjemmehørende på hangarskipet HMS «Victorious».

rasende da den norske eksilregjeringen i London fikk høre om tragedien, uten at det endret situasjonen. Det hører også med til historien at sannheten om hvem som egentlig var skyld i denne store tragedien var så brysom for norske myndigheter at folk de første årene etter krigen ble fortalt at det var sovjetiske ubåter som senket hurtigruteskipet DS «Richard With».

Angrep nummer to

Samme lørdag, 13. september 1941, hadde allerede en ufattelig tragedie rammet langs den samme Norskekysten. Involvert var også denne gangen et norsk hurtigruteskip som fraktet last og passasjerer på den ene siden, og briter i krig på den andre.

Hurtigruteskipet DS «Barøy», som

gikk i rute mellom Trondheim og Narvik, stampet seg nordover langs kysten mellom Bodø og Narvik, var innom Skutvik havn for så å fortsette med stø kurs gjennom Vestfjorden mot Tranøy på Hamarøy. Om bord var til sammen 131 mennesker, 68 av dem norske passasjerer, 37 var tyskere. Mannskapet talte 26. Litt før klokken 04 om morgenen var «Barøy» to sjømil fra Tranøy. Et smell fikk hele skipet til å riste. Hurtigruteskipet ble angrepet av allierte fly, til tross for at skipet gikk med full signalføring og tente dekksslys på fordekket på grunn av arbeid med lasten.

«Barøy» ble rammet av en torpedo fra en britisk torpedobomber av typen Fairey Albacore fra 817 skvadron, hjemmehørende på hangarskipet HMS «Victorious».

DS «BARØY»: Hurtigruteskipet som ble senket av en torpedo fra et britisk fly den 13. september 1941.

Store dødstall

Torpedoen traff i forskipet på babord side, og skadene var så voldsomme at skipet forsvant fra overflaten på et par minutter. Alle om bord måtte hoppe til sjøs før skipet sank til 300 meters dyp. Tiden strakk ikke til for å sette livbåter på vannet. Temperaturen i vannflaten var bare syv-åtte grader.

Like etter forliset kom rutebåten «Skjerstad» forbi. Dampbåten som seilte sørover, stoppet og fikk plukket opp 19 levende og 15 døde. Mannskapet på «Skjerstad» fikk tilkalt ytterligere hjelp ved å bruke skipssirenen.

Tapstallene for «Barøy» var i likhet med «Richard With», likevel dystre. Av skipets besetning på 26, 21 menn og fem kvinner, omkom 18. Av 128 passasjerer, omkom 59 nordmenn, blant dem 21 kvinner og syv barn, mens bare to av de rundt 40 tyskerne overlevde. □

MINNESTEIN: En minnestein er i Lødingen nær stedet hvor DS «Barøy» sank for 75 år siden.

TIL SAMMEN GIKK 14 HURTIGRUTESKIP TAPT UNDER 2. VERDENSKRIG

1940

23. april: DS «Sigurd Jarl». Senket av fly i Vågseterbukta
1. mai: DS «Dronning Maud». Senket av fly ved Foldvik
10. mai: DS «Nord-Norge». Kanonild ved Hemnesberget
7. juni: DS «Prins Olav» og DS «Ariadne». Senket av fly utenfor Tromsø
23. oktober: DS «Prinsesse Ragnhild». Mine ved Landegode

1941

5. februar: DS «Ryfylke». Torpedert ved Stad
4. mars: DS «Mira». Kanonild ved Brettesnes
13. september: DS «Barøy». Torpedert vest av Tranøy fyr
13.sept: DS «Richard With». Torpedert ved Rolvsøy
17. oktober: DS «Vesteraalen». Torpedert utenfor Nusfjord

1943

30.sept: DS «Sanct Svithun». Senket av fly ved Stad

1944

13. februar: DS «Irma». Torpedert ved Hestskjær
24. mars: DS «Nord-Norge» (2). Torpedert ved Stad
Til sammen gikk rundt 700 liv tapt under 2. verdenskrig.

Kilde: «Hurtigruten – sjøveien mot nord» Dag Bakka jr. Seagull Publishing

« Barn, kvinner og menn havner i sjøen eller blir med skipet til bunns.

GETTY IMAGES

Kjernekraft i lomma

➤ Det høres kanskje skremmende ut, men ny teknologi kan gjøre kjernekraft-batterier både trygt og bærekraftig. Det kinesiske selskapet Betavolt har utviklet batterier som bruker den radioaktive isotopen nikkel-63.

Betavolt-batterier fungerer ved at isotopen avgir elektroner når den brytes ned. Disse elektronene fanges opp av tynne lag med halvledere, som omdanner dem til strøm. Ytelsen er lav, og vil ikke kunne erstatte AA-batteriene, men batteriet kan levere strøm i opptil 50 år takket være nikkel-63s halveringstid på 101 år. Potensialet er stort for spesialiserte bruksområder, som medisinsk utstyr og romforskning – der lang levetid er viktigere enn høy ytelse.

Teknologien er trygg. Elektronene fra nedbrytningen blokkeres av batteriets metallkapsel. Selv om batteriet er radioaktivt, brytes nikkel-63 til slutt ned til kobber.

Kilde: BBC Science Focus

Varsler katastrofer

KAN DYR FORUTSI jordskjelv og vulkanutbrudd? Forskere ved Max Planck Institute og Icarus-prosjektet mener svaret er ja. Ved hjelp av avansert teknologi kartlegges nå dyrs atferd for å gi innsikt i hvordan naturkatastrofer kan forutses. Prosjektet involverer alt fra geiter og hunder til fugler og insekter, som skal utstyres med små sendere. Disse registrerer bevegelsesmønstre som skal kunne spores via en satellitt, som skytes opp neste år.

Forsøk på vulkanen Etna har allerede vist lovende resultater. Geiter på fjellsidene endrer atferd før vulkanutbrudd, blant annet ved at de trekker nedover fjellsidene i god tid. På Abruzzo-fjellene utenfor Roma har forskere oppdaget at husdyr har varslet syv av åtte store jordskjelv de siste tolv årene. Ifølge prosjektleder Martin Wikelski reagerer

dyrene sannsynligvis på ioner som frigjøres fra bergarter under press.

Icarus-prosjektet, som samarbeidet med russiske forskere, skulle egentlig benytte russiske satellitter, men etter den russiske invasjonen av Ukraina er planen nå å skyte opp en egen, Icarus CubeSat, neste år. Etter hvert skal dette utvides til et nettverk av seks satellitter. Målet er å etablere et system for overvåking av dyreliv over hele kloden.

Teknologien har også potensial innen andre forskningsfelt. Dette gjelder alt fra overvåking av dyrehelse og sporing av sykdomsspredning, til kartlegging av flyttemønstre og hvordan ulike dyr tilpasse seg habitatendringer forårsaket av global oppvarming.

Kilde: The Guardian

VISSTE DU AT...

... den sterkeste muskelen i kroppen, i forhold til størrelse, er tungen?

... elektroner kan teleportere mellom steder, i en prosess kjent som kvantetunnelering?

... Napoleon var redd for kat-ter?

... verdens eldste tre, en gran i Sverige, er over 9500 år gammel?

... det første dataviruset ble laget som en spøk i 1986?

... det finnes roboter som kan reparere seg selv?

Kjempeveps til Europa

➤ Den sørlige kjempevepsen (Vespa soror) er oppdaget i Europa. Fire eksemplarer av denne fryktede rovvepsen, kjent for å angripe honningbier og smådyr, ble fanget i Spania i 2022 og 2023. Med en kroppslengde på over tre centimeter og et kraftig stikk, kan Vespa soror bli en alvorlig trussel for både mennesker og Europas birøktere. – Hvis den etablerer seg, kan konsekvensene bli store, sier entomologer.

Kilde: Science News

Vulkaner på månens bakside

➤ For første gang har forskere analysert prøver fra månens bakside. De kan avsløre at vulkaner var aktive der for 2,8 milliarder år siden. Prøvene ble samlet inn av det kinesiske landingsfartøyet Chang'e 6, som i 2024 returnerte 1,9 kilo stein fra Sørpol-Aitken-bassenget, et gigantisk krater på baksiden av månen. Steinene er herdet lava, basalt, og viser at

også denne siden av månen har vært vulkansk aktiv. Tidligere antagelser har vært begrenset til den synlige siden.

Chang'e 6-prøvene viser lavere konsentrasjon av kalium, sjeldne jordarter og fosfor på baksiden av månen enn foran. Forskere mener dette kan skyldes asteroidenedslaget som skapte krateret.

Kilde: Space.com

VISSTE DU AT...

... Saturns måne Titan har inn-sjøer laget av flytende metan og etan?
 ... du vil veie mindre på Mars, men vil kunne hoppe tre ganger så høyt?
 ... Kleopatra levde nærmere oppfinnelsen av iPhone enn byggingen av pyramidene?
 ... den lengste krigen i historien, mellom Nederland og Scilly-øyene, varte i 335 år uten et eneste slag?
 ... romerne brukte morkaker som ansiktsmaske?
 ... GPS-systemet må ta hensyn til relativitetsteorien for å være nøyaktig?

Universelle smerterop

➤ Når du skaller hodet i taket eller smeller lilletåa i dørkarmen, smeller du gjerne ut et «au», ofte etterfulgt av en mengde banneord. I andre land sier de for eksempel «Ouch» eller «Aie». Blant stammefolk i Australia brukes «Yakayi». Relativt store forskjeller til tross, nå har forskere funnet ut den karakteristiske [a]-vokalen er den samme.
 En studie i Journal of the Acoustical Society of America viser at dette ikke er tilfeldig. Smerteskrick speiler de primitive lydene vi mennesker har utviklet for å signalisere nød – lenge før språket oppsto. Forskerne mener at nettopp disse biologiske røttene gjør at smerteropene våre er universelle, mens uttrykk for glede og avsky uttrykkes mer kulturelt forskjellig.

Kilde: Scientific American

NTB

Vitenskapelige fakta

Heidelberg slott gjenskapt i 3D

Heidelberg slott, verdens mest berømte kongelige slott, kan nå oppleves i all sin prakt – virtuelt gjenoppbygd.

3D-modell av Heidelberg slott slik det fremsto i 1683

Slik så det veldige kruttårnet opprinnelig ut

3 GB stor digital modell er gjenskapt i detalj på innsiden. Her kapellet i biblioteksbygningen.

Modell

Skulpturer av adelige pryder slottets Friedrich-bygning.

Modell

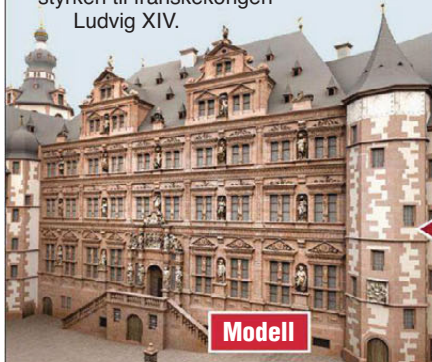
Alle detaljer er basert på historiske kilder

Det virkelige Heidelberg slott
slik det fremstår i dag

Krig og naturen skapte en ruin

Det ødelagte renessansepalasset, et av Tysklands mest populære turistmål, er selve symbolet på tysk romantikk.

Det ble gradvis ødelagt av lynnedslag, brann og invasjonstyrken til franskekongen Ludvig XIV.

© TNS/Bulls KILDER: Julian Hanschke ved Karlsruhe Institute of Technology's Institute of History of Art and Architecture, foto av Schlurher

Tang og biff

➤ Ny forskning fra UC Davis i USA viser at et tangbasert tilskudd i fôret kan revolusjonere klima-fotavtrykket fra kjøttproduksjon. Forsøk utført på en ranch i Montana, viste at metan-utslippet fra 24 storfe ble kuttet med nesten 40%, uten at det gikk på bekostning av dyrenes helse eller vekt. Professor Ermias Kebreab, en av forfatterne av studien, påpeker at storfe som beiter på gress ofte slipper ut mer metan enn dyr i fjøs, siden gress inneholder mer fiber. Men tangtilskuddet, gitt som pellets, gjorde underverker.
 – Dette kan gjøre storfedrift mer bærekraftig, spesielt med økende global etterspørsel etter kjøtt, sier Kebreab.

Kilde: Universitetet i California

Laksehatt er tilbake på moten

➤ Et unikt fenomen har dukket opp igjen blant spekkhuggerne utenfor Nord-Amerikas vestkyst. Etter nesten 40 års fravær har forskere på nytt observert at dyrene bruker laks som hodepynt. Ja, du leste riktig – spekkhuggerne balanserer fisk på hodet og viser seg fram for de andre dyrene i flokken.

Dette ble først observert vinteren 1987, da forskere oppdaget at fenomenet spredte seg blant en flokk av spekkhoggere. Etter flere måneder der dyrene støtt og stadig viste seg fram for hverandre mens de balanserte en laks på hodet, tok det plutselig slutt. Deretter har det ikke vært observert på 37 år. Nå er imidlertid moten tilbake.

– Vi tror det kan være en form for lek eller sosialt ritual, sier en forsker som følger denne spekkhuggergruppen. – Det kan være en måte å vise status på. Spekkhuggerflokkene som har innført retro-moten, er også kjent for andre vaner. Blant annet er det observert at de sørger åpent over døde kalver.

Kilde: IFL Science

MÅLTE

KEISERENS GRANDNEVØ

Roland Bonapartes fulle tittel var 6. prins av Canino og Musignano, og han var den siste mannlige etterkommeren av den herostratisk berømte keiser Napoléon Bonaparte.

Roland ble født i Paris 19. mai 1858, som sønn av prins Pierre Napoleon Bonaparte og Éléonore-Justine Ruffin. Han var barnebarn av Lucien Bonaparte, som var syv år yngre enn sin mer berømte keiser-bror. Prins Roland fikk forbud mot å satse på en militær karriere, på grunn av familiens tidligere historie. Derfor satset han på vitenskapen, og fikk sin opplæring i antropologi av den berømte franske antropologen Pierre Paul Broca.

I sin tid var Roland Bonaparte en respektert vitenskapsmann med mange prestisjefylte verv frem til sin død i april 1924.

FORKLEDD PRINS: Den franske prins Roland Bonaparte – grandnevø av keiser Napoleon, ble nektet en militær karriere i hjemlandet, og ble inspirert av samenes liv og utstyr. Her i sameklær fra ekspedisjonen til Finnmark i 1884.

Tekst: **Tore Ulbrand Johansen og Geir Svardal**

Foto: **Roland Bonaparte/G.Roche/Norsk Folkemuseum**

Den unge mannens ærend var av det uvanlige slaget. Han kom for å fotografere den samiske befolkningen og ta mål av hodeskallene deres.

I år er det 140 år siden den franske prinsen Roland Napoléon Bonaparte besøkte den ytterste

utpost på det europeiske kontinent. Bildene han fikk tatt er av førsteklasses kvalitet, og de aller fleste originalene er bevart. I moderne tid har bildene, og opplysningene som fulgte med, vært nyttige, blant annet i slektsforskning på Nordkalotten. Svært mange av bildene er tilgjengelige på Digitalt museum.

SAMENES SKALLER

Mannen med det rare språket dukket opp i Kvalsund-området i Finnmark sommeren 1894, hadde med seg målebånd og noe så eksotisk som en fotograf. Han skulle bane vei for andre med langt mørkere hensikter.

26 åringen var virkelig fransk prins av blodet, selv om han aldri overtok tittelen i praksis (se faktaboks). I stedet vendte han seg mot geografi og andre naturvitenskaper. Han gjorde et helt nytt registreringsverktøy til sitt varemerke: Kameraet.

Allerede året etter sin deput som antropolog, vendte den fran-

ske prinsen nesen nordover mot Finnmark. En sterk kjærlighets-sorg skal ha vært medvirkende for valg av reisemål. Sammen med en gruppe på syv personer, blant dem fotografen Gustave Roche, reiste Bonaparte og hans folk rundt i flere områder av Sapmi – Lappland, som området kaltes den gang.

Men prinsens besøk, hvor harmløst og vennligsinnet det enn var, skulle bli et varsel om hva som skulle komme.

Denne høsten har Stortinget bedt samer og kvener om unnskyldning for fornorskningsspolitikken og for de langvarige overgrep mot en liten del av den norske befolkningen. ►

OPPSIKTSVEKKENDE: Grundig og med omtanke for samene som stilte opp i forskningens tjeneste, fotograferte Roland Bonaparte – grandnevø av keiser Napoleon – samer i Finnmark. Hans metode skulle bli gjentatt 40 år senere av folk med helt andre hensikter og syn på urbefolkningen på Nordkalotten.

En del av utgangspunktet for assimileringspolitikken samene og kvenene ble underkastet, var ideer om «rasehygiene»: Menneskegrupper ble blant annet gruppert etter form på hodeskallen. Samenes hodeform ble koblet med spesielle psykiske egenskaper og brukt som belegg for å definere samer ut av den «nordiske rasen» og som mer «primitive». En av dem som fulgte i Roland Bonapartes fotspor 38 år senere, var den norske farmasøyten og rasehygieniker Jon Alfred Mjøen. Men hans tilnærming til studier av samene, var en helt annen enn den franske prinsens (se undersak).

Fotografert med verdighet

Roland Bonaparte var både i Norge og Sverige, og i løpet av tre måneder i 1884 fotograferte Roche rundt 150 norske samer, i alle aldre og av begge kjønn.

Bildene, sammen med antropometriske målinger (læren om måling av menneskekroppen og dens proporsjoner) av et utvalg samer, skulle gi målbare resultater om samenes fellestrekk som folkegruppe. På den tiden undersøkelsen og målingene fant sted, var dette en akseptert og vanlig praksis. Flere andre urfolk over store deler av verden ble undersøkt på samme måte.

Prins Roland opplyste i sine rapporter han at han studerte menneskene fra to synsvinkler – antropometrisk og etnografisk, og at alle målinger på levende mennesker ble gjort i henhold til den metoden hans læremester, den berømte franske antropologen Pierre Paul Broca, hadde benyttet.

Da fotografiene senere ble stilt ut i The Royal Anthropological Institute i London, forklarte Bonaparte at hver same ble fotografert i hele ansiktet og i profil. De to posisjonene var strengt nøyaktige, slik at disse fotografiene er sammenlignbare seg imellom.

Fotografiene skiller seg ut fra datidens antropologiske bilder: De utvalgte samene ble ikke fotografert mot et rutenett eller en målestav, slik tilfellet ofte var i de britiske koloniene. I stedet ble samene fotografert iført sine vanlige klær, ofte sittende og med hatt på hodet. Det er tatt som et

Collection du Prince R. Bonaparte

JON ASLAKSEN MINNA — ASLAK JONSEN MIN

tegn på at Bonaparte dermed anerkjente deres verdighet som mennesker.

Ekspertene mener fotografiene er tatt på en slik måte for at de skal utfylle og illustrere de målingene han foretok av samenes

hodeskaller. Bonapartes anliggende var ikke å ta bilder som kunne brukes til vitenskapelige undersøkelser i ettertid. Prinsen var utelukkende interessert i ansiktene og overkroppene til forsøkspersonene, først og fremst

ansiktene. Det var derfor ikke nødvendig å kle dem nakne, slik andre som drev med tilsvarende målinger ofte gjorde.

På fotografiene er det små tavler med tall på. Slik kunne prins Roland holde styr på hvem og hva han dokumenterte. Dette var et sjeldent og bemerkelsesverdig unntak i antropologisk fotografi på den tiden.

Andre bilder fra ekspedisjonen gir en detaljert kulturhistorisk dokumentasjon av steder i Finnmark på et tidspunkt da fotografier var praktisk talt ukjent på disse breddegrader, selv om foto-

« ... jeg har til og med funnet bilder av mine egne forfedre.

Phototypie G. Roche

NA — PER NIELSEN SKOM

SJELDEN ANLEDNING: Jon Aslaksen Minna (t.v.), Aslak Jonsen Minna og Per Nilsen Skom var blant samene som stilte opp for de franske forskerne. Bonaparte-slektens grunndighet bidro til at bildene tatt i 1884 er blitt en førsteklasses kilde til både historie og slektsgranskning i Finnmark siden.

grafisk teknikk var oppfunnet en god del år tidligere.

Fant forfedre

Bonapartes nøyaktighet har bidratt til at slektsforskere har hatt stor nytte av å undersøke

hans fotografier. Én av dem var den selvlærte slektsgranskeren Ole Johan Nikodemussen. I en fransk bok han kom over på biblioteket i Hammerfest tidlig på 1990-tallet, fant han bilder fra lokalområdet. Nikodemussen satte seg ned og skrev til massevis av biblioteker og museer i Paris for å skaffe til veie flere opplysninger.

– Det var folk fra Kvalsund og Kokelv på bildene som var tatt av Bonaparte, jeg ville gjerne finne ut mer om denne ekspedisjonen, sa Nikodemussen til avisen Finnmark Dagblad i 2010.

KORTVARIG I UNIFORM:

Roland Napoleon Bonaparte hadde hverken navnet eller familiehistorien på sin side om han skulle slå inn på en militær karriere. Allerede på dette ungdomsbildet, tatt i tiden rundt reisen til Finnmark, var han utstyrt med signatur-barten som ble et kjennetegn livet ut.

UKJENT

LITE TETTSTED: Kvalsund i Finnmark ble åsted for den første store systematiske kartlegging av samers fremtoning. Den dag i dag er et fjellparti utenfor bygda oppkalt etter ekspedisjonslederen Roland Bonaparte.

Overraskende nok fikk han svar på sin henvendelse; Musée D>L Homme i Paris satt på en betydelig mengde bilder av finnmorkinger fra slutten av 1800-tallet. I tillegg hadde de 160 bilder på filmer som aldri hadde vært fremkalt, ifølge Nikodemussen.

Slektsforskeren, som gikk bort i januar 2024 arbeidet iherdig med å finne ut mest mulig om det som hadde foregått i hjemtrakten mer enn hundre år tidligere. Arbeidet vakte interesse hos journalist og fotograf Nils John Porsanger i NRK Sámi Radio, som gikk i gang med å lage film. «I hodemålerens fotefar» kom i 2012, og skildrer blant annet

LOKALE SPOR

I Kvalsund er et fjellparti oppkalt etter den franske foto-prinsen.

På Kartverkets kart er det skrevet «Bonapart».

Et annet sted der det finnes spor av prins Bonaparte, er så langt unna som i Antarktis. Bonaparte Point er et smalt nes på sørsiden av Arthur Harbour. Området ble kartlagt av en fransk ekspedisjon mellom 1903 og 1905, og ekspedisjonslederen navnga stedet etter den franske prinsen som akkurat da var president i Société de Géographie.

RASMUS JOSEFSTEN UTSI

OLIANA GAVRILA

JON OLSEN LUKKA

KIRSTEN ANDERSDATTER

Nikodemussens reise til Paris for å besøke museene og arkivene der mye av Bonapartes materiale var oppbevart.

Opplysningene han fant, brukte Nikodemussen som en del av materialet da han skrev sitt verk «Norges Slektsleksikon, Finnmark Fylke,» flere bind på langt over 1000 sider hver.

– I leksikonet har jeg fått bruk for mange av bildene fra ekspedisjonen til Bonaparte. Prinsen tok nemlig bilder av svært mange samer, og jeg har til og med funnet bilder av mine egne forfedre, sa Nikodemussen i 2010.

Med politiets hjelp

Den genetiske sammensetningen hos samer har vært omfattende studert så lenge slik forskning har eksistert. Etnografisk fotografering av samene begynte med oppfinnelsen av kameraet på 1800-tallet. Dette fortsatte inn i 1920- og 1930-årene, da samer ble fotografert nakne og anatomisk målt

SKREV NED ALT: Samene som ble fotografert og registrert av prins Ronald Bonaparte ble registrert med navn, og bildene tildelt et nummer for å kunne finne hver og én igjen. Bildene har navnene registrert på praktisk talt alle som ble fotografert. Mange familienavn går igjen den dag i dag, som Utsi – her representert ved Rasmus Josefsen Utsi, Oliana Gavrila, Aslak Mortensen Skom, Jon Olsen Lukka, Kirsten Andersdatter og Peter Johan Abrahamsen.

SVANHILD ANDERSEN/PRIVAT

GRANSKER

BILDER:

Slektsgransker Ole Johan Nikodemussen brukte mye tid på å dykke ned i Ronald Bonapartes fotografier og nedtegnelser fra forsknings-ekspedisjonen til Finnmark i 1884.

ASLAK MORTENSEN SKOM

PETER JOHAN ABRAHAMSEN

av forskere, med hjelp fra det lokale politiet, for å samle inn data som kunne rettferdiggjøre deres egne raseteorier.

En smule mistillit hos enkelte i det samiske miljøet til genetisk forskning, er derfor kanskje ikke til å undres over.

På slutten av 1800-tallet var det for øvrig ganske vanlig å leie inn samer og andre urfolk til å «opptre» på sirkus og i andre sammenhenger – både i Norge og i flere andre land. I 1885 ble det arrangert en stor utstilling i Alexandra Palace i London. Der var en gruppe norske samer engasjert til å demonstrere reindrift og andre deler av sin kultur. Med seg hadde de Tana-mannen Nils Øwre som guide. Utstillingen ble supplert med visning av en stor del av Roland Bonapartes fotografier fra Nordkalotten. Fransk-mannen var på denne tiden æresstipendiat ved Royal Anthropological Institute.

Svært mange av hans originale

bilder er fortsatt oppbevart i instituttets arkiver, og de ble blant annet til stor nytte da ekteparet Roslyn og Axel Poignant på slutten av 1970-tallet forsket på historiske fotografier av urfolk. Flere av bildene som viser samer ble senere valgt ut til den store og internasjonalt anerkjente vandreutstillingen «Observers of Man» i 1980.

Bonaparte selv dro senere til blant annet i USA og Canada der han fotograferte og målte ulike folkegrupper, blant dem indianere fra flere stammer. Men det er bildene fra Finnmark som har fått mest oppmerksomhet i ettertid. Roland Bonaparte døde i 1924, én måned før han fylte 66 år. Han er gravlagt på Les Gonards kirkegård i Versailles utenfor Paris. Med prins Rolands død i Paris 14. april 1924, døde seniorlinjen til huset Bonaparte fra Lucien Bonaparte i mannlig linje. Men historien til mange av dagens samer er bevart for evigheten. □

MÅLER SKALLER: Jon Alfred Mjøen måler hodene til samene Paula Paulsen Fjellheim, Lisa Løkken, Sara Paulsen og Morten Mortensen. Bildet er tatt på et møte i Finnemisjonen i 1922 ved Røros under Mjøens «ekspedisjon til Samerne».

PRIVAT

SKALLEJAKT PÅ VILLSPOR

Fotografering og kroppsmåling skulle bli høyst kontroversielt blant den samiske befolkningen, men det var først 20–30 år etter Roland Bonapartes besøk, da målingene ble gjennomført for å underbygge raseteorier som i dag er forkastet.

I 1922 oppsøkte farmasøyten og rasehygienikeren Jon Alfred Mjøen representanter for den samiske minoriteten i Sør-Trøndelag. Også han var opptatt av samenes hodeform og andre kjennetegn, men interessen bunnnet i en overbevisning om at raseblanding var degenererende, og at forskjellige mennesketyper derfor burde holdes fra hverandre.

Mjøens biologiske ideal var «Det nordiske mennesket». I Norge var han svært omstridt, men hadde støttespillere i det internasjonale forskningsmiljøet. I deler av det politiske miljøet ble hans ideer ofte godt mottatt. Blant Mjøens meningsfeller blant rasehygienikere i Norge og Sverige var det flere som foretok såkalte «raseundersøkelser» der spesielt samer var i fokus. Svenske Herman Lundborg fotograferte og målte samer, og hyllet etter hvert Hitler.

Blant rasehygienikerne som fulgte opp interessen for samene, var militærlegen Halfdan Bryn.

– Halfdan Bryn var tilhenger av ideen om at den nordiske rasen var mer høytstående enn andre, sier forsøker Jon R. Kyllingstad ved Universitetet i Oslo. Samene ble ansett for å være fra den lappiske rasen, og ikke den nordiske. Prakteksemplarene innenfor «Den nordiske rasen» fant man i Setesdal på Sørlandet, mente Bryn.

Også blant fagfolk som tok avstand fra rasehygiene-begrepet var det en utbredt idé om at samfunnet til en viss grad burde regulere hvem som fikk føde og oppdra barn. En anerkjent lege og senere motstandsmann, Johan Scharffenberg var tilhenger av «slektshygiene» og hevdet i 1931 at «Samfundet bør ikke ale op skrap på de sunde og dyktiges bekostning».

I dag regnes ideene som Mjøen og Bryn forfektet som utdaterte. Den gamle rasetenkningen som delte folk inn i klare kategorier med helt bestemte egenskaper; fysisk, intellektuelt og kulturelt, tilhører fortiden.

– Selvsagt finnes det genetisk variasjon. Men man fant aldri disse rene rasene som i dag blir betraktet som en konstruksjon, sier Jon R. Kyllingstad.

For deg med vett
under issen

1. Denne vikingen var både en fryktet kriger og en dyktig skald. En gang ble han så rasede da han ikke fikk juleøl, at han stakk ut øyet på bonden han besøkte. Han nektet plent å underlegge seg noen kongemakt, og noen forskere mener han led av en hormonforstyrrelse.

2. Han er født i Saudi-Arabia av syriske foreldre, hoppet av legestudiene etter to år og har de siste årene ledet Hayat Tahrir as-Sham (HTS), som nylig kuppet til seg makten i Syria.

3. Dette skipet ble bygget i 1626-1628, og var et av Europas største og mest påkostede krigsskip. Det gikk med tusen eiketrær og enorme summer for å få det ferdig, men en viss konge krevde et ekstra kanondekk, noe som ble skjebnesvangert. Herligheten kantret og sank på havnen etter 20 minutter. I dag kan det hevede vraket beskes på et museum. Hva het skipet?

4. Etter en brann for fem år siden ble denne gotiske katedralen, bygget i 1163-1345 og med et berømt orgel fra 1403, nylig gjenåpnet og kan nå igjen beskes i all sin prakt. Navn på katedralen og byen den ligger i?

5. Hvilken trysling skapte enorm begeistring da han som den første nordmann etter 2. verdenskrig tok OL-gull i langrenn – på hjemmebane?

6. Hva heter tegneren som i over 30 år har levert både sviende og underholdende skildringer av norske og internasjonale forhold i VG?

7. Enkelte tillegg Donald Trumps yngste sønn mye av æren for at faren vant presidentvalget i USA, blant annet hans intervjuer med ledende podcastere. Hva heter sønnen?

8. Hva heter verdens minste hovedstad (og stat)?

9. Hva heter tempelbygningen som ligger i Roma, som er et kjent eksempel på romersk ingeniørkunst og som har vært i sammenhengende bruk siden den ble oppført i 113-125?

10. Skuespilleren (bildet) var gift med Tom Cruise fra 2006 til 2012, men skilte seg fra ham da hun ble bekymret for den sterke innvirkningen Scientologikirken hadde på familien. Hennes navn?

11. Når kom de første menneskene til Norge?

12. Hva heter Norges gjennom tidene yngste admiral, som døde etter en duell med en svensk adelsmann?

Svar: 1. Egil Skallagrimson (se side 6) 2. Abu Mohammad al-Julani 3. Vasa 4. Notre-Dame i Paris

5. Hallgeir Brenden (18 km, OL i Oslo i 1952) 6. Roar Hagen 7. Barron Trump 8. Vatikanstaten 9. Pantheon 10. Katie Holmes

11. 9000-10 000 år siden 12. Peter Wessel Tordenskiold (han var 28 da han ble kontreadmiral, 29 da han ble viseadmiral og 30 da han døde, etter en duell med oberst Jacob Axel Staël von Holstein 12. november 1720).

										INTER- NETT- SIDER ↳	SVI	VOGN	TV- MERKE RØYE PYNT	↓	NIKS	KAMPERE	EIENDOM DREIS BRINGE TIL TAUSHET	↓	BØKSTAV	↓	FILM	
										→				↓	PETTER...			SYKDOM	NEDER- LAND			
										SLIMET					ØY- GRUPPE							
										OMHAND- LET ↳	STOFF	BLØTDYR DRETT				RUSHE BE- VILGET						
															BESKJED HUMOR- BLAD			POLITI- MANN				
REDSKAP	ORTO- GRAFI ↳	↓	DYR ↓	↓	KROKEN	↓	RØSTENE	BRØLER PÅ- SKUDD				HOVED- STAD MUSIKK- FORM						OPUS TERRIER	ANVISE			
										GUTT			FIGUR									
													PRESSET UORDENT- LIGE				ANTYDE SNØR					
										IDEELL ORG.		MUNT- LIGE KOMMU- NIST										
										LAND- KODE		LENGDE		SAGN			MORALSK NESTEN					
										VALUTA- KODE ↳	↓	TRYGLET		SALGS- STEDET OSV			ET CETERA I ÅRET		DANNE SJAUE			
												SIDETUR HØFLIG TILTALE			ROVFISK AGI- TERER					ARME		
										FYRSTEN				ADV DAG- BLADET			↓		FAR GRINER			
										TYGGES ↳							↓					
													MYNTEN FORRET- NINGSMANN				BRENNE	HVELVES				
										↓		LEDELSE ABLE- GØYER		495 JOMFRU		EMBETS- MESSIG						
										VIDEO-SYSTEM ANHOLDT ↳			↓				↓		BÅND		ILEGGE	BIL- MODELL
																			TRE RØYSA		SPEIDE	
													SLEIV PASTILL			GÅRD						
										HÆR (FORK.)			SPORTE ORDENE		FEIL STUDENT			TO KOM- MUNER KLUNKE				
										NYHETS- FOR- MIDLER ↳	↓									ALAR- MERT	FREM- DELES	
											PEERS MOR	LØVTRE				VED TIDL. AMER. PRESIDENT		FLÅR VERTEN				
										AULAER				FUGLER TI DAGER					?	MATE- RIALE FOR- SIKRING		
										ALDER ↳			PREP. TOPP				FOTBALL- KLUBB		BANN- ØRDET SV. KOM- MUNE			KJERNE
										DÅSENE REG- PEKTEN ↳					GRUNN- STOFF		LINJE NORD- BOER				VEKK	MALE
													KOMM. I NORD- LAND SKJØR				BÅTHAVN KAMP- SPORT- GRAD			KONSERN	AVLUKKE PERIODE	
										PLANTE		ASIA- TISK BY NORSK FILM			SPISTE	FARVEL SELSK. FORK.		EKS- ALPINIST NATRIUM			BLOKK	
										↳												

SUDOKU

	6							
		2				3	7	
			5	7		8	6	
	3			4				
	2	9				6		
8	4					5		
		6			7	1		9
5				3	9			7

LETT

6			7					2
							4	
		8		4				5
3			4					
		5		6				9
4			1	7	5			
	8	2			4			
	7		5				3	
	3			8			1	6

	2	8			6		3	
				3	4	2		
		4		5		1		
	7				2			
						8		1
6	9	5		7				
						9		7
		2				3	4	5
			5					

MIDDELS

2			7			3		
8		7				2		
							5	
			3					9
	5	6		8				
	1						6	
	8			9				
	6	2		1	5	7		
				4				

6		2			8	3		
								9
1			7				6	
								2
4	9	8			5			6
3				4	6			
2			5	7			4	
	4							
				1		2		8

VANSKELIG

		9			4			6
1								
		6	1	8	9		3	
	8					5		
		4	6			7		
3				2	8		1	9
				4				
6	7		8		1			
	2						5	

LØSNINGER: SUDOKU

4	2	8	9	7	6	3	5	1
6	7	3	8	5	1	9	4	2
9	1	5	3	4	2	6	8	7
3	6	7	5	2	8	4	1	9
5	9	4	6	1	3	7	2	8
2	8	1	4	9	7	5	6	3
7	4	6	1	8	9	2	3	5
1	3	2	7	6	5	8	9	4
8	5	9	2	3	4	1	7	6

VANSKELIG

7	6	5	3	1	4	2	8	9
9	4	3	8	6	2	5	1	7
2	8	1	5	7	9	6	4	3
3	2	7	1	4	6	9	8	5
4	9	8	2	3	5	1	7	6
5	1	6	9	8	7	4	3	2
1	5	9	7	2	3	8	6	4
8	3	4	6	5	1	7	2	9
6	7	2	4	9	8	3	5	1

8	5	7	9	6	4	3	1	2	8
4	3	6	2	8	1	5	7	9	4
5	1	8	4	2	9	7	6	3	5
2	7	1	3	9	5	4	8	6	2
3	9	5	6	1	8	2	4	7	3
9	4	2	8	3	7	6	5	1	9
7	6	3	1	4	2	8	9	5	7
6	8	9	7	5	3	1	2	4	6
1	2	4	5	7	6	9	3	8	1

MIDDELS

4	3	7	5	8	9	6	1	2
9	8	2	7	6	1	3	4	5
1	5	6	4	2	3	9	8	7
6	9	5	1	7	8	4	2	3
2	4	3	6	9	5	8	7	1
8	7	1	3	4	2	5	6	9
3	6	4	2	5	7	1	9	8
5	2	8	9	1	6	7	3	4
7	1	9	8	3	4	2	5	6
5	2	8	9	1	6	7	3	4

6	4	3	7	5	9	1	8	2
7	5	1	8	2	6	9	4	3
2	9	8	3	4	1	7	6	5
3	2	7	4	9	8	6	5	1
8	1	5	2	6	3	4	7	9
4	6	9	1	7	5	3	2	8
1	8	2	6	3	4	5	9	7
9	7	6	5	1	2	8	3	4
5	3	4	9	8	7	2	1	6

1137

5	1	4	6	3	9	2	8	7
9	7	3	1	2	8	4	5	6
2	8	6	4	5	7	1	3	9
8	4	7	9	6	3	5	1	2
1	2	9	7	8	5	6	4	3
6	3	5	2	4	1	7	9	8
3	9	1	5	7	2	8	6	4
4	5	2	8	9	6	3	7	1
7	6	8	3	1	4	9	2	5

MILLIONX uke 46

[illegible]

Vinner

Erna Lønnberg
Mo i Rana

Navn:

Adresse:

Løsningen sendes i en konvolutt til
Vi Menn, 0441 Oslo (merkes uke 1)
eller legg inn løsningsgatene på nettstedet
krussord.no/innleveringer
Svarfrist: 17. januar

... OG SÅ BLE DET SKJENK

Ved Tom Amriati-Løvås

Alkoholen kan få frem det aller beste i oss. Men det har da hendt at brennevinet også har klart å lokke frem trollgubben som bor der inne et sted. I en ny spalte skal vi se nærmere på hvordan alkohol har fått historien til å gjøre de mest forunderlige rundkast. Og så, i akkurat den historiske skyggen, gi deg noen forhåpentlig gode tips til hva Vinmonopolet kan tilby. Vår guide i dette landskapet er Tom Amriati-Løvås, som blant annet driver podcasten DrinkFeed.

Kongen som mistet Dannebrog *Christian Kvart tok ei hel ei*

DANNEBROG ER FLAGGET som skal ha falt ned fra himmelen på et kritisk tidspunkt under slaget ved Lyndanisse i Estland i 1208. Danskene vant, og det røde flagget med det hvite korset ble rikssymbolet, gitt av Gud for å sikre dansk fremgang.

Vi hopper til trettiårskrigen, den mest ødeleggende religionskrigen til da i Europa. Den var allerede godt i gang da Kong Christian IV, også kjent som Christian Kvart, av Danmark-Norge fant ut at han ville være med. I hans første slag mot katolikken, i 1625, gikk det imidlertid ikke helt etter planen. Noen dager før slaget hadde nemlig kongen og hans følge holdt en liten supé, slik man ofte gjorde på den tiden.

Så tok det av...

Helt eksakt hvordan denne middagen forløp vet vi ikke sikkert, men fra andre samtidige kilder vet vi at et normalt konsum under en herremiddag i fredstid var på rundt fire liter mørkt øl, omkring halvannen liter vin, en drøy liter mjød og en centiliter brennevin per hode. En gjennomsnittlig tjenestemann ved kongens hoff kunne i tillegg

Alkoholens
forunderlige
historie

helle i seg over 20 liter lyst øl i løpet av dagen, noe som betyr at herrene som delte kongens middag sjelden var kjørbare. Christian burde nok ikke ha satt seg bak tømme og ridd, bedugget som han var.

Kongen hadde nemlig fått det for seg at han ville innsistere forsvaret rundt Hameln, og presterte å ri utfor en provisorisk bro. Kongen og hesten falt syv meter ned i en tørr vollgrav. Fallet kvestet kongen så kraftig at han ikke var seg selv på mange uker. Han stammet, var lam i deler av kroppen og hadde generelt nedsatte evner.

Det hindret ham ikke i å fortsette krigen, og da selveste Kristus åpenbarte seg for ham noen dager senere, med forsikring om en overlegen seier over katolikken, var det bare å gi gass. Optimismen viste seg å være ubegrunnet. Kristus ombestemte seg. Danskene tapte så det sang.

Av de 20 000 soldatene Christian hadde med seg, mistet han nøyaktig 19 920. Dessuten forsvant alle faner og flagg, inkludert det hellige Dannebrog. Flagget ble senere levert tilbake, alternativt laget på nytt, det har i alle fall vaiet på danske flaggstenger i alle år frem til i dag.

RANGLEFANT: Christian IV falt i vollgraven ved flere anledninger, og iblant gikk det med både hester og adelsmenn i ulykkene.

VINTIPS

Forfriskninger fra polet

Valhalla Mjød kr 189,90 (70cl)

Her er det plenty med honning, blomster og litt eukalyptus. Søt med lett smak av multer og urter. En god og rund mjød som absolutt gjør seg på festbordet.

Dautel Weissburgunder Gipskeuper 2022 kr 269,90.

Denne vinen fra Würtemberg er full av gul frukt, fersken, hvite blomster og ville urter. Fin frukt som følges av balansert syre og lang frisk ettersmak. Hvis du må ri etter middag, så hold deg unna provisoriske broer og vollgraver.

PRODUSENTEN

MALERI AV KAREL VAN MANDER

FARLIGST I SVERIGE: Lars Tingström gikk i svart da han opplevde at samfunnet og myndighetene vendte seg mot ham.

Familiefaren som ble SVERIGES FARLIGSTE

Familiefaren Lars Tingström gikk på den ene smellen etter den andre. Han ble slått konkurs av skatteetaten, en forretningsmann brukte opp resten av pengene hans. Samboeren var utro med en statsadvokat som ville sette Tingström i fengsel. Så begynte bombene å eksplodere.

Tekst: **Erling Gangsøy Greftegreff og Lars-Erik Nygaard**

Foto: **NTB**

Motgang og nederlag hadde ingen naturlig plass i livet til den svenske familiefaren Lars Tingström. Kone, to barn, gjeld, Volvo og villa, en oppadgående karriere som teletekniker fylte tilværelsen. På om noen så noe skummelt ved den litt unnselige, spinkle mannen – som senere skulle bli ansett som Sveriges farligste mann.

Lars Tingström var gjennomsnittssvensken som gikk til krig mot sitt eget hjemland. En forelsket 18-åring og en røyksugen 64-åring ble utpekt som mannes dødsofre. Kanskje måtte en statsminister bøte med livet også?

Dobbelt tap

Litt surr med papirarbeidet rundt en båthandel startet det svenske myndigheter betraktet som en

enkelt manns vendetta mot øvrigheten.

I dag, vel 50 år etter, er kildene litt sprikende. Noen hevder at Tingström startet med kjøp og salg av båter for å finansiere utenomekteskapelige affærer med kostbare kvinnebekjentskaper. Andre hevder at båthandelen var realiseringen av drømmen om egen farkost. Felles for kildene er hintene om at den tilsynelatende strukturerte svensken følte seg berettiget til å operere i utkanten av loven.

Ett tilfeldig bokettersyn hos et firma som kjøpte båt av Tingström, skapte trøbbel:

Tingström hadde etter eget utsagn solgt båten med tap. En sjekk av kvitteringer og salgspapirer etterlot inntrykk av at Tingström hadde tjent penger på handelen. Skattemyndighetene etterberegnet derfor gevinstskatt.

Tingström kjempet mot skattekravet i flere år. Prinsippssaken mot skattemyndighetene endte i tap og personlig konkurs. Men Tingström så fremover. Han

hadde klart å holdt 70 000 kroner unna konkursboet. Med disse pengene skulle familiefaren starte på nytt.

I samme periode kom Lars Tingström i kontakt med datagründeren Bo Hussner. Gründeren overtalte Tingström til å investere de 70 000 kronene i dataselskapet sitt. Kort tid etter gikk dataselskapet konkurs. Mange tapte. De fleste investorene erkjente at de hadde tatt kalkulert risiko og at Hussner hadde holdt seg til spillereglene.

Men ikke Lars Tingström. Han var både blakk og forbannet. Gang på gang kontaktet han Hussner og krevde pengene tilbake.

– Ekspert på bomber

15. februar 1977 mottok Bo Hussner en polstret konvolutt.

Idet han åpnet den, smalt det. Senere kunne han fortelle om et kraftig lysglimt, etterfulgt av kraftig smerte i bryst og ansikt. Hussner var ikke i tvil om hvem som måtte stå bak.

HEMMELEG SPILL: Statsadvokat Sigurd Dencker prosederte den første rettssaken mot Lars Tingström. Hans stjernevitne var Tingströms samboer – som også var aktors elskerinne.

Lars Tingström ble hentet inn til avhør. Overfor politiet nektet han for å ha hatt noe med brevbomben å gjøre. Etterpå ringte Tingström til Hussner og erklærte at han nok ikke kunne nekte for påstander om at han var en bombeekspert. Og kanskje ville noen komme til å sende flere bomber til Hussner, dersom han ikke betalte pengene Tingström mente å ha til gode, antydte Tingström i telefonsamtalen – som politiet tok opp på bånd.

Likevel rant etterforskningen ut i sanden.

Angrep med løs-ammo

I april 1979 fikk politiet en telefon fra bekymrede beboere på øya Ingarö øst for Stockholm. Noen hadde skutt på vinduene deres. Navnet Lars Tingström, en av beboerne på Ingarö, ble nevnt. En politipatrulje banket på døren hans, og Tingström slapp dem

inn.

Under besøket forsvant Tingström et øyeblikk ut av rommet, kom tilbake med en revolver og fyrte løs mot politibetjentene. Vantro kunne politifolkene raskt konstatere at de var fysisk uskadet. Tingströms revolver var ladet med løssammunisjon.

Etter å ha pågrepet Tingström, ransaket politiet eiendommen. I et uthus fant de en heis som gikk under bakken. Der nede hadde Tingström innredet et underjordisk verksted. Politiet fant svartkrutt og andre ingredienser og verktøy som trengtes for å lage bomber.

Funnene gjorde at etterforskningen av brevbomben mot Bo Hussner ble åpnet igjen.

Bakholdsangrep

Statsadvokat Sigurd Dencker ble aktor i straffesaken mot Tingström. Og med det; den

fremste fienden i det offisielle Sverige. For statsadvokat Dencker nøyde seg ikke med å prosedere på skyld og lang fengselsstraff. Han beveget seg også veldig langt inn i Tingströms privatliv.

For Dencker hadde skaffet seg et stjernevitne:

Tingströms egen samboer.

I retten forklarte hun at Tingström hadde fortalt henne at han sto bak brevbomben. Konfrontert med samboerens uttalelser, måtte Tingström begynne på rettetten:

– Jeg fortalte henne én gang at jeg sto bak brevbomben, erkjente han og forklarte;

– Men det var for å få henne til å slutte å spørre.

Tingström ble dømt til fire års fengsel for brevbomben, løsskuddene mot politiet og for å ha innredet sitt eget bombeverksted.

Vitneprovet fra samboeren

traff Tingström hardt. Hva lå bak? Som tele-ekspert klarte han å avlytte samboerens telefonsamtaler i hemmelighet. Her skulle nye overraskelser dukke opp: Ikke minst at statsadvokat Sigurd Dencker som ville sende Tingström i fengsel, hadde innledet et seksuelt forhold med Tingströms samboer.

– Hevner

Rettspsykiaterne som observerte Tingström presenterte en advarsel om hva som skulle komme:

– Tingström ønsker å hevne seg for all urett fra samfunnets side. For ham er hans syn på rettferdighet viktigere enn å leve et liv innenfor samfunnets grenser og lover. Han føler nå at han lever i en krig mot samfunnet.

Lars Tingström sonet straffen i fengslet Kumla. Her stusset medfangene over den pussige «bombebemannen». Noen fanger ble

SYNDEREGISTERET

Lars Gewe Tingström

(1934–1993)

Alias: «Bombemannen».

Beryktet for å ha forfulgt og skremme statsadvokater, politifolk, domstoler og ansatte i ulike offentlige myndigheter.

Tiltalt og straffeforfulgt blant annet for drap, drapstrusler, bedragerforsøk, tyveri, innbrudd, mened, smugling, forsøk på utpressing, ulovlig telefonavlytting, strømtveri, produksjon av hjemmebrent, trussel mot offentlig tjenestemann og avgiftsunndragelser.

Ansett som så farlig for samfunnet at han ikke engang ble benådet på dødsleiet.

I ettertid har Tingström blitt løftet frem som personifiseringen av fenomenet «retthaversk», i Sverige som «rettshaverist» – en som alltid anser at han har rett, er offer for myndighetsmisbruk og systematisk urettferdighet – og som driver sine omgivelser til utmattelse gjennom brev, telefoner og oppmøter.

UTBOMBET: Slik så villaen til statsadvokat Sigurd Dencker ut etter bombeangrepet. En 18 år gammel gutt på overnattingsbesøk ble drept.

hans venner. En av dem het Christer Pettersson.

Etter at halvparten av straffen var sonet, ble Lars Tingström løslatt uten at det vakte særlig oppsikt. I hvert fall var en retthaversk selvutnevnt bombeekspert trolig det siste et ungt forelsket par tenkte på, der de hadde en villa for seg selv i Saltsjö-Boo utenfor Stockholm en varm sommernatt i 1982.

Bomben i bagen

Natt til 16. juli 1982 forsøkte datteren til statsadvokat Sigurd Den-

cker (18) og hennes jevnaldrende kjæreste å sove i familiens enebolig. Statsadvokaten og kona var reist på sommerferie. På morgenkysten sto kjæresten opp for å legge seg på sofaen i stua. Soverommet ble for varmt.

Hva som utløste eksplosjonen som fulgte, er det ingen i dag som kan fortelle. Men da politiet sjekket ruinene, fant de rester av en blå kjølebag. Ut ifra åstedet å dømme, må kjølebagen fylt med sprengstoff ha blitt plassert på villaens veranda i løpet av natten. Kanskje oppdaget den 18 år

gamle gutten den ukjente kjølebagen og gikk ut for å sjekke – og dermed utløste bomben som drepte ham momentant og kastet kroppen 25 meter gjennom luften.

Inne på soverommet våknet datteren av smellet. Mens taket falt ned rundt henne, klarte hun å flykte ut av huset.

Tingström havnet raskt søkelyset. Han bedyret nok en gang sin uskyld. Og denne gangen hadde han alibi: Da bomben eksplosjonerte, befant han seg beviselig på en fergeterminal i Helsingborg.

Røykepause

Et drøyt halvår senere, 22. februar 1983, skulle en renholder ta seg en pause på et røykerom i en 26 etasjer høy bygning. Landemerket på Söder, «Skatte-skrapan», var hovedkontoret til den svenske skatteetaten i Stockholm.

Renholderen satte seg ned. Om hun rakk å fyre opp sigaretten før hun oppdaget stresskofferten på gulvet, forblir ukjent. Men i likhet med kjølebag-bomben fra sommeren før, må sprengstoffet i dokumentkofferten ha eksplodert ved den minste berøring.

Eksplosjonen blåste ut vegger, vinduer og møbler. Politiet talte senere opp nesten 400 spiker som ble slynget ut av bomben.

Renholderen ble drept.

Igen ble søkelyset rettet mot Tingström. Han var fortsatt i krangel med skattemyndighetene. En saksbehandler kunne fortelle politiet om flere til dels truende besøk i månedene før eksplosjonen.

– Det var jeg som sprengte Denckers villa. Han fikk som fortjent, skal Tingström ha uttalt på ett av besøkene.

Men nok en gang hadde Tingström alibi: Han var i Damaskus ▸

«Jeg fortalte henne én gang at jeg sto bak brevbomben.»

i Syria da bomben gikk av. Politiet bestemte seg likevel for å følge ham enda tettere. Også naboene på Ingarö ble involvert.

Skatte-bombe nummer to

Om morgenen 8. august 1983 oppdaget ansatte på vei til jobb hos Kronofogden – svenskenes namsmann og offentlige innkrevingsetat – i Nacka i Stockholm, noe mistenkelig: Utenfor inngangen til kontorene i femte etasje sto en kjølebag. Én av de forbi-passerende mente å ha hørt en tikkelyd fra bagen.

Politiets bombegruppe ble tilkalt. De avfyrte et skudd mot bagen fra sikker distanse. Eksplosjonen som fulgte, rev ned vegger, knuste vinduer og etterlot et gapende hull i fasaden.

En blå Volvo var blitt sett i området i tidsrommet bomben måtte ha blitt plassert ut. Ett vitne hadde til og med notert seg registreringsnummeret. Politiet henvendte seg til Lars Tingströms naboer på Ingarö, og fikk napp:

Ved 08-tiden samme morgen hadde en nabo sett en person gå ut av en blå Volvo i nærheten av Tingströms hus. Registreringsnummeret var det samme som Volvoen som hadde blitt observert på Nacka. Den blå Volvoen tilhørte Hannu Hyttinen, en venn og tidligere kollega av Tingström.

Falt for eget grep

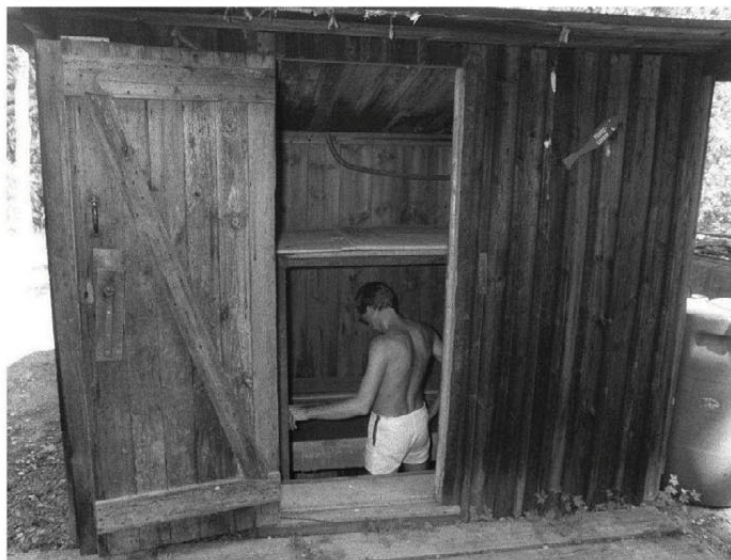
Hyttinen ble pågrepet, men nektet for å ha vært i Nacka bombe-morgenen, og ble løslatt. Men fra nå ble både Hyttinen og

BOMBEVERKSTEDET:

Tingström i bombeverkstedet under en politi-rekonstruksjon i 1983.

« Han fikk som fortjent.

HEIS I UTHUSET: Tingström viser politiet hvordan han opererer heisen ned til bombeverkstedet.

RETRETT: I denne hytta på Ingarö konstruerte den rasende og forsmådde Lars Tingström sine bomber. Her beskjøt han også politifolk med løskrutt og skjøt mot naboer.

Tingström satt under kontinuerlig overvåking.

22. desember 1983 observerte politiet Hyttinens leilighet fra utsiden. På ett tidspunkt kom et lysglimt inne fra leiligheten, deretter fulgte en voldsom eksplosjon. Politifolkene som tok seg inn i leiligheten, fant Hyttinen – død. Ved siden av liket fant de restene av en bombe. Hyttinen

hadde tydeligvis jobbet med den da den gikk av.

Krigen over for Tingström

Dagen etter ble Tingström arrestert. I en ny rettssak nektet Tingström igjen for enhver befatning med bombene.

– Etter en samlet vurdering av alle omstendigheter finner retten det hevet over enhver rimelig tvil

VOLDSOM EKSPLUSJON: Kronofogdkontoret på Nacka etter at bomben gikk av.

at Tingström og Hyttinen står bak sprenningen, konkluderte likevel retten om eksplosjonen hos Kronofogden i Nacka.

Syria-alibiet for bomben i «Skatteskrapan» ledet til frifinnelse for Tingström: Retten kunne ikke se bort fra at Hyttinen hadde operert på egen hånd.

Sveriges farligste mann ble like fullt dømt til livsvarig fengsel.

HOLGER ELLGAARD/WIKIMEDIA COMMONS

Men dramaet rundt Lars Tingström var ikke over:

I 1988 avslørte svensk fjernsyn de hemmelige telefonopptakene av statsadvokat Sigurd Dencker og Tingströms samboer. Den påfølgende granskningen viste at Riksadvokaten kjente til affæren, men ikke hadde gjort noe. Brevbommesaken ble gjenopptatt, og denne gangen ble Lars Tingström frifunnet på grunn av mangel på avgjørende bevis.

Tilsto i testamente

Bombemannens krig mot sin egenopplevde urett var over. Han ble dømt til livsvarig fengsel og døde i fengselet, av kreft, i 1993. Men historien om Bombemannen var ikke fullført:

Tre år etter Tingströms død la advokat Pelle Svensson frem det han kalte Tingströms testamente: På dødsleiet skal «bombemannen» ha hevdet at han sto bak drapet på Olof Palme, og at han hadde fått sin venn og tidligere medfange Christer Pettersson til å gjøre jobben.

SKATTEVESENETS

FESTNING: «Skatteskrapan» var base for svenske skattemyndigheter i Stockholm – og mål for én av de fire påfallende like bombene som var rettet mot svenske myndigheter som Lars Tingström lå i konflikt med.

HEVDER HAN MOTTOK

TESTAMENTE: Advokat Pelle Svensson (t.h.) hevdet han mottok Lars Tingströms testamente på sistnevntes dødsleie. Ifølge testamentet, skal Tingström ha bestilt drapet på Olof Palme.

Pettersson hadde på dette tidspunkt vært pågrepet, tiltalt, dømt og senere frifunnet for drapet på Palme.

Den svenske riksadvokaten forsøkte å få gjenopptatt saken mot Pettersson, men fikk nei av Høyesterett.

I dag regnes testamentet som én av mange teorier bak Palme-drapet som politiet ikke fes-

ter særlig lit til. Men selv om en annen gjerningsmann er utpekt av svensk politi, har ingen ført avgjørende bevis for at ikke familiemannen som ble Sveriges farligste – også fikk drept landets statsminister. □

Kilder: Norstedts Juridik, Publikt, Aftenbladet, Ready, Wikipedia

Stemmer i hodet

To venninner traff hverandre for første gang i det nye året.

– Nyttårsforsettet mitt er å kutte ut sjokoladespising, sa den ene.

– Hvordan går det så langt? spurte den andre.

– Vel, med en gang jeg får øye på en sjokolade, så hører jeg to stemmer inni hodet. Den ene sier: «Spis sjokoladen!»

– Og hva sier den andre?

– Den sier: «Du hørte henne. Spis sjokoladen!»

Ikke akkurat null hull

Blondina var hos tannlegen.

Undersøkelsen startet på vanlig måte med røntgenbilder, men da tannlegen betraktet dem, så ristet han trist på hodet.

– Au da, dette ser neimen ikke bra ut, sa han.

– Det kunne jeg egentlig fortalt deg på forhånd, sukket blondina, – for jeg blir virkelig aldri bra på bilder!

Effektivitet

Sjefen: – Hvordan i all verden har du klart å gjøre så mange tabber på én dag?!

Arbeideren: – Jeg kom rett og slett bare tidlig på jobb!

Akkurat ...

– Hva gjorde kona di før hun fikk barn?

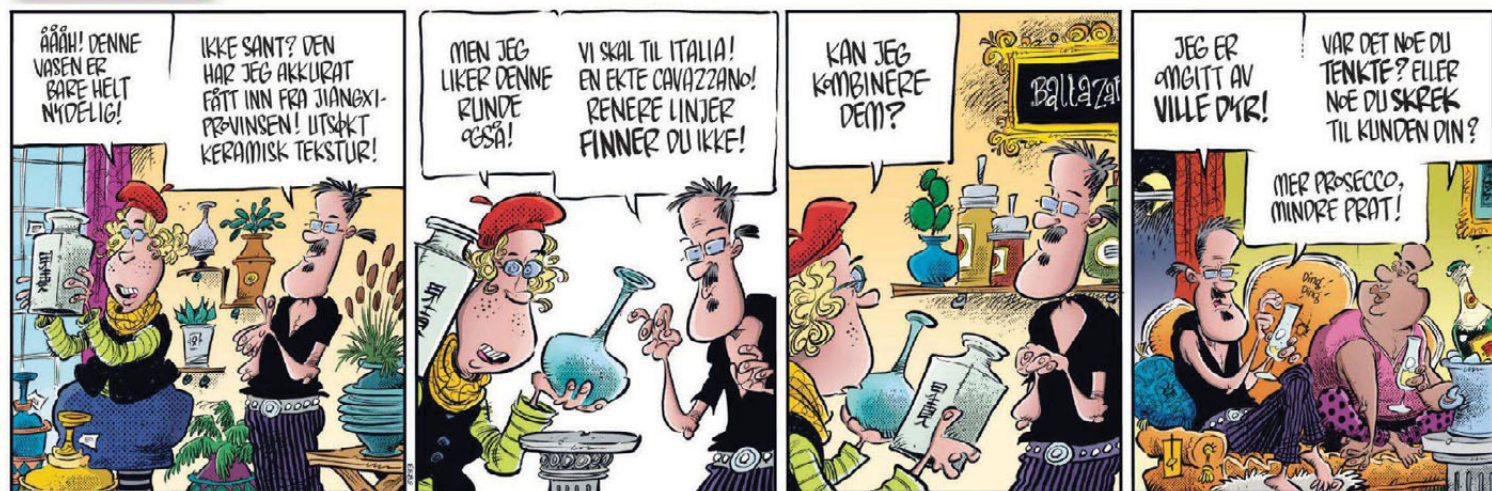
– Tja, hun stønnet vel «faaaen» og revnet.

– Altså, jeg mente vel mer hva hun jobbet med ...

OPPGULP

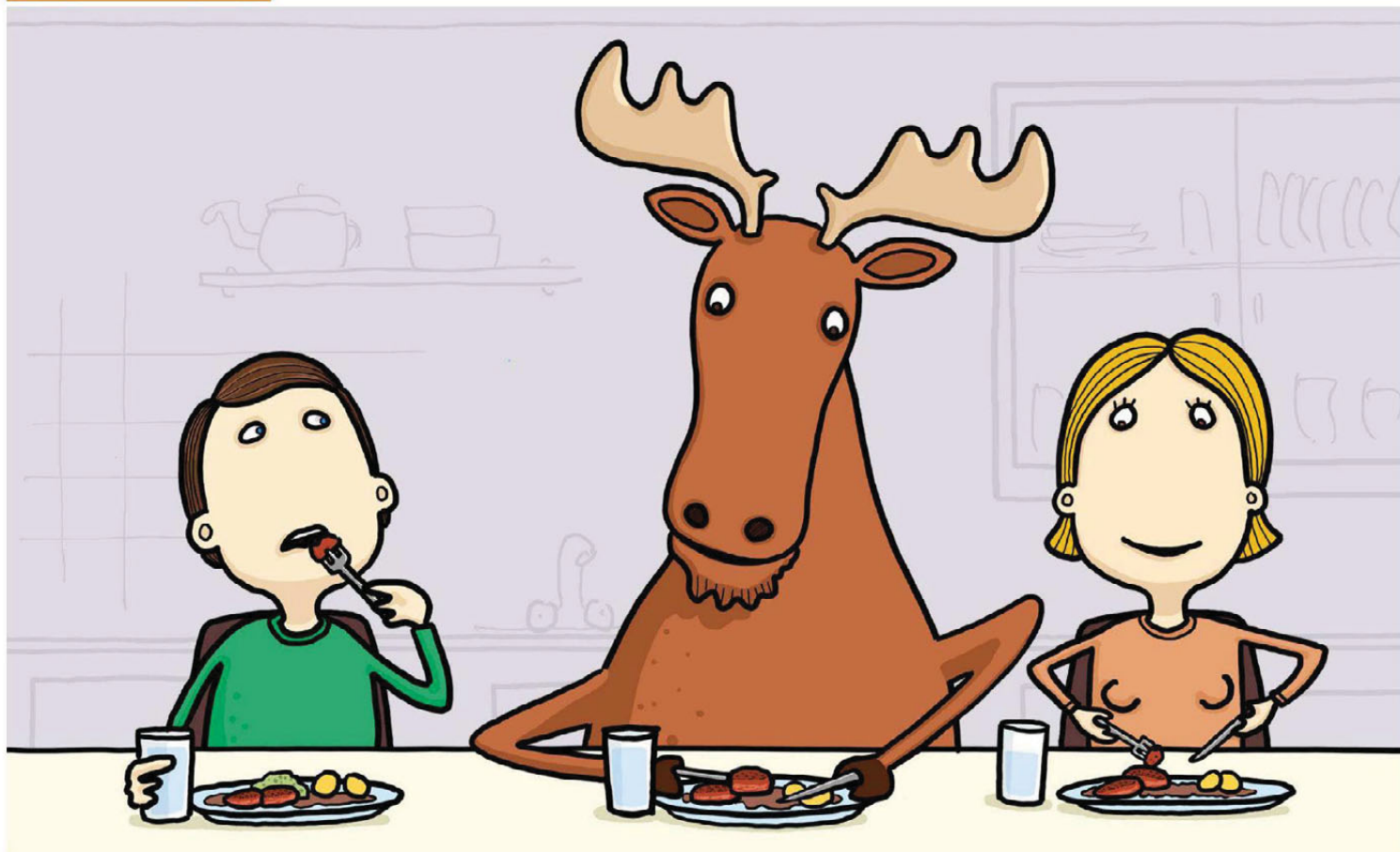

PANOLIS

PANOLIS

Det var ikke dette Oliver så for seg da kona sa de skulle ha elg til middag

Ingen moteløve

Ekteparet satt og så i et gammelt fotoalbum med bilder fra mannens barndom.

– Da jeg var liten, sa mannen, – så ga jeg egentlig blaffen i hva jeg gikk med, om jeg kledde det, eller om klærne fikk meg til å se ut som en klovn. Jeg fant meg i hva det nå enn var mamma kjøpte og tredde over hodet på meg.

– Vel..., sa kona etter litt mer blaing i albumet,

– ... alle disse gamle bildene viser vel at moren din egentlig hadde nøyaktig samme holdning!

Innen rekkevidde

– Jeg har jo som nyttårsforsett å gå ned noen kilo, og den personlige treneren min sier at målet mitt er innen rekkevidde.

– Det er jo flott!

– Ja, men det er chipsposene i kjøkkenskapet, også

Ny rekord

En ung mann og en ung kvinne som hadde truffet hverandre på Tinder, møttes over en drink på bar for første gang.

– Fortell noe litt personlig om deg selv, sa han.

– Vel, fniste hun, – jeg har hatt sex med fem menn før jeg traff deg.

– Herregud, utbrøt han, – jeg var jo bare ti minutter forsinket!

Et stridstema

Kjærestene var på hver sin ende av den politiske skalaen, noe som stadig førte til opphetede diskusjoner.

Selvsagt var innvandring et av de mest brennbare temaene.

– Hvis du virkelig mener, sa hun en dag, – at innvandrere bare er narkosmuglere og banditter, og du er redd de skal ta jobben fra deg, så må jeg bare spørre: Hva i alle dager er det egentlig du jobber med?!

FLISESPIKKER!

© Øyvind Sagäsén

En våt vinter

– Men i alle dager, sa mannen da kona kledde av seg på badet, – har du tatovert en sol på musa?!

– Det stemmer, sa kona, – det var et evig syt fra deg over hvor dårlig været var i hele fjor sommer, men nå kan du trøste deg med å slikke sol resten av vinteren!

Godt noe ennå er gratis

– Har du hørt om sånne dominatriser?

– Ja, er ikke det damer som liksom skal skjelle ut og fornedre mannfolk som er ute etter kinky sex?

– Jepp. Men jeg klarer virkelig ikke å skjønne hvorfor menn betaler for sånt. Du får rikelig av den slags helt gratis om du flytter sammen med ei dame og bretter håndklærne på feil måte!

Sjekk det med liten skrift

Under et forferdelig uvær nyttårshelgen, så gikk det ikke bedre enn at lynet slo ned i kirka.

Gudshuset brant ned til grunnen, og nå hadde kirketjeneren fått i oppgave å ringe forsikringsselskapet.

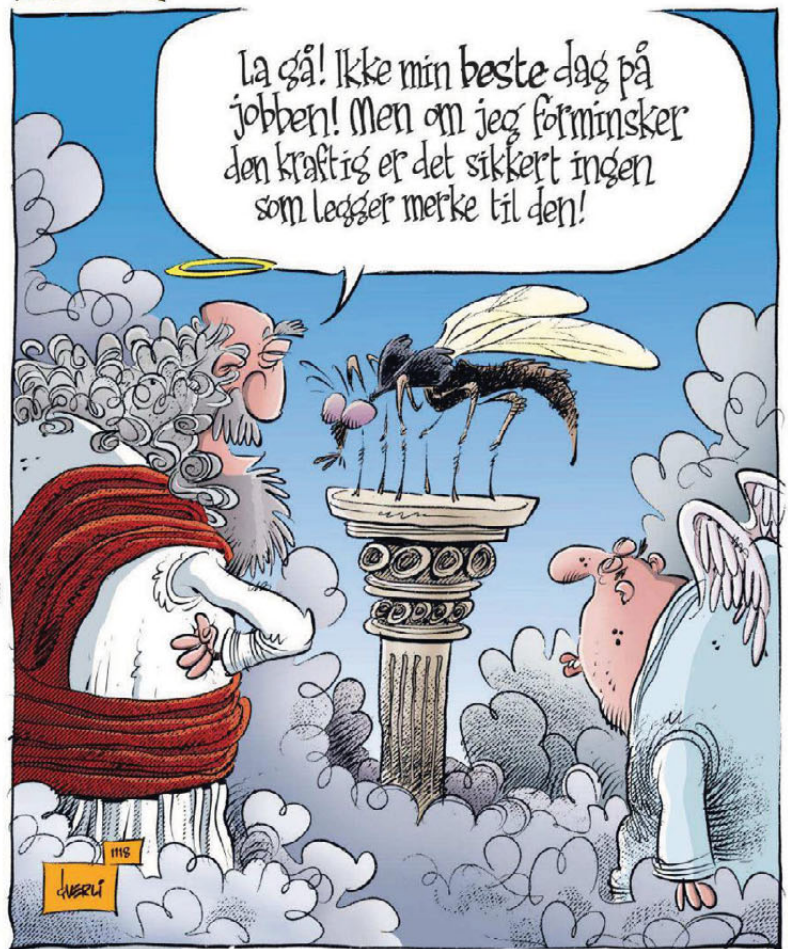
Han greide ut om ulykken etter beste evne, før han ble avbrutt av et kremt i den andre enden.

– Nå har det seg dessverre slik, sa forsikringsagenten, – at dette er en skade vi ikke kan dekke.

– Sier du at dere ikke dekker ikke skaden?! utbrøt kirketjeneren himmelfallen, – hvorfor ikke, om jeg tør spørre?

– Simpelthen fordi forsikringsselskapet ikke kan ta på seg å dekke skader som eieren av bygget selv har forårsaket!

RuteTid

av Børge Lund © B. Lund/distr./strandcomics.no

Uvelkomment initiativ

- Naboen min banket på i går kveld iført en frekk, gjennomskiktig nattkjole, og spurte om det var mulig å få invitere seg selv inn på et glass vin.
- Jøss, hva svarte du til det?
- Jeg sa: «Drit og dra, Åge!»

Trist tilværelse

- Du har ingen kjæreste nå, ikke sant? Har du vært single lenge?
- Jeg har faktisk vært single såpass lenge, at sist noen kalte meg «baby», så var jeg faktisk en baby!

Hæ?!

- Vet du hva selve definisjonen på ekte overraskelse er?
- Nei?
- En mann som hører om sin kones planer for andre gang!

Alle gjør det, men ...

- Tisser du noen gang i svømmebassenget?
- Ja, jeg gjorde faktisk det så seint som i forrige uke.
- Badevakten oppdaget hva som foregikk og blåste så høyt i fløyta, at jeg holdt på å falle uti!

Man må bevare spenningen

- Kona og jeg har et hemmelig, lite triks for å få ekteskapet vårt til å vare.
- Oi, det vil jeg gjerne høre om, hvordan gjør dere det, egentlig?
- Det har seg sånn, at to ganger i uka, så går vi ut på en bra restaurant. Der spiser vi nydelig mat, drikker god vin og har gode samtaler.
- Så smart!
- Ja, hun går onsdag, og jeg fredag ...

VOKTERNES BY

På de ugjestmilde slettene i Kasakhstan lå en av de mest brutale arbeidsleirene i Sovjet-regimet. Her finnes også en spøkelsesby – bygget for vokterne.

VOKTERBYEN: Sagans bestefar bodde i Artlli og jobbet som fangevokter. Byen og jobben til menneskene som bodde der, er et tabubelagt tema. I dag står bare betongskjelettene igjen av byen de færreste har hørt om.

Tekst og foto:
Johnny Haglund

De kasakhstanske slettene kan være brutale midtvinters. Snø og is overalt. Kulden går gjennom marg og ben. Det finnes knapt ly mot den iskalde vinden. I horisonten av det øde slettelandskapet ser jeg flere grå boligblokker, men det er ingen tegn til liv.

– Ingen bor der nå, forteller Sagan og begynner å gå over den hardpakke snøen mot den forlatte byen. En halvtime senere entrer vi en enorm spøkelsesby. Stillheten er nesten litt skremmende. Det eneste som høres er vinden som uler mellom betongskjelettene. Velkommen til Artlli.

– Min bestefar bodde her, innrømmer Sagan motvillig. Han vil ikke oppgi etternavnet sitt. Ingen i dagens Kasakhstan ønsker å forbindes med de tidligere innbyggerne i Artlli. Her, i hjertet av Sentral-Asia, lå en av de største og mest brutale arbeidsleirene i det fryktede Gulag-systemet: Karlag, Karaganda arbeidsleir, beryktet for sin brutalitet, dårlige levekår og høye dødelighetsrate. I løpet av Karlags 29 år lange eksistens, var mer enn en million fanger innom her. Kasakhstan ble i løpet av det 20. århundre omgjort til et av Sovjetunionens største fengselssentre. Karlag var en del av et omfattende system av arbeidsleirer. Tusener av mennesker, politiske dissidenter, intellektuelle, etniske minoriteter og vanlige borgere, ble deportert hit. Til fengsel, systematisk tortur og slavearbeid.

– Artlli huset Karlags voktere og deres familier, forteller Sagan.

Karlag var enormt – 30 mil fra nord til sør og 20 mil fra øst til vest.

– Derfor trengte de voktere, mange, og de bodde her, sier Sagan.

Fiender av staten

Hvem var alle disse fangevokterne? Hva drev dem til vaktjeneste i dette avsidesliggende og ugjestmilde området i det sovjetiske imperiet? For å forstå deres rolle bedre, er det viktig å få et innblikk i fremveksten av Gulag-

KARLAG MUSEUM

systemet i Sovjetunionen og hvordan Kasakhstan ble et sentralt knutepunkt i dette nettverket.

Etter den russiske revolusjonen i 1917 og bolsjevikenes maktovertagelse, ble bruk av tvangsarbeid og straffekolonier en viktig del av det sovjetiske statsapparatet. Under Josef Stalin vokste dette systemet eksepsjonelt.

Gulag-leirene var en måte å straffe de som ble ansett som fiender av staten på, samtidig som myndighetene utnyttet arbeidskraften deres til å bygge Sovjetunionens industri og infrastruktur.

Kasakhstan, med sine enorme, avsidesliggende områder, var perfekt for etableringen av slike lei-

rer. I mange år var regionen et av de viktigste områdene for kullgruvedrift i hele Sovjetunionen. Karlag-arbeidsleiren sørget for arbeidskraft, utført av deporterte mennesker. Et omfattende korps av fangevoktere var nødvendig.

Pisking, isolasjon, drap

Fangevokterne var ikke nødvendigvis ideologiske overbeviste kommunister. Mange var vanlige mennesker som ble tvunget eller presset inn i jobben som voktere. Mange av dem ble rekruttert fra de fattigere delene av Sovjetunionen, inkludert Kasakhstan. Det var også tilfeller der tidligere soldater eller medlemmer av sikkerhetsstyrkene, som GPU/OGPU og

« Karlag var blant de mest brutale i hele Gulag-systemet.

senere NKVD (forløperne til KGB), ble sendt til Kasakhstan for å tjenestegjøre som voktere. Dette kunne være en form for straff for tjenestefeil.

– For mange var livet som fangevokter en måte å overleve i det harde sovjetiske samfunnet, sier historiker Mariya Drebezgova.

De første arbeidsleirene i Kasakhstan ble opprettet i landsbyen Dolinka 19. desember 1931. Her lå også Karlags administrative senter. Dolinka er et levende vitnesbyrd på Stalins regime med deportering av mennesker fra alle Sovjetunionens hjørner. Mange av innbyggerne er barn og barnebarn av tyskere, polakker, koreanere og andre mennesker som ble

VÆRET DISKRIMINERTE

INGEN: En vakt ute på vinteren med en gruppe fanger. Benkaldt, men det var det også for vokterne, for været diskriminerte ingen.

deportert på 1930- og 40-tallet. I 2011 ble Karlags administrasjonsbygg gjenåpnet som et museum til minne om fangene i den enorme konsentrasjonsleiren. Mariya Drebezgova har sin arbeidsplass i bygget. Hun forteller at selv om jobben som vokter av Sovjets arbeidsleirer ga en viss sikkerhet og økonomisk kompensasjon, kunne den også medføre store psykiske og moralske belastninger. Livet til vokterne ►

KARLAG MUSEUM

AVHØR: Bildet er fra 1937 og viser en av dem som avhørte fangene. Fangen kunne bli avhørt i dager, gjerne uten mat. I noen tilfeller også uten søvn. – Målet var å få fangen til å «innrømme» at han eller henne for eksempel var spion, forteller Mariya. Til slutt innrømte alle skyld, uansett hva anklagene var.

KARLAG MUSEUM

VOKTERE:

Bilde av Karlagvoktere tatt rundt 1950. Tilsynelatende vanlige menn, noen sikkert mer nidkjære i jobben enn andre

KARLAG MUSEUM

MØTTE SEG SELV I DØRA:

Viktor Pavlovich Zhuravlev var sjef fra 1939 til 1944, deretter ble han degradert, fengslet og mest sannsynlig henrettet.

KJENNER HISTORIEN GODT: Mariya Drebezgova foran en vegg med bilder av kvinner, som satt i Karlags arbeidsleir.

ADMINISTRASJONSBYGGET: Her holdt ledelsen ved Karlag til. I dag er det et museum, som visstnok scorer veldig høyt på såkalt «mørk turisme», som beskriver en form for turisme der man oppsøker steder som Tsjernobyl.

var ofte ikke veldig mye bedre enn fangenes. Ved siden av rene vakt- og sikringstiltak, ble vokterne beordret til å gjennomføre brutal disiplinering og straffetiltak. Forskjellige former for tortur og regelrette henrettelser var en del av arbeidsoppgavene.

Fangevokterne levde selv under streng kontroll. Tegn på svakhet eller sympati for fangene kunne få alvorlige konsekvenser. Veien fra Kapitol til Den tarpeiske klippe var kort. Skjedde en

rømning på deres vakt, risikerte vokterne selv å ende opp som Gulag-fange. Brutalitet mot fangene var en måte å bevise sin lojalitet til regimet på, og nidkjær indoktrinering sørget for at fangene utelukkende skulle oppfattes som folkefiender, sabotører og kontrarevolusjonære. Det ble brukt til å rettferdiggjøre grusomhetene.

– Selvsagt fantes det voktere med sadistiske tilbøyeligheter som ikke trengte særlig politisk

SPØKELSESBY: Karlags fangevoktere bodde trolig i enkle trebygninger. Betongskjelettene i spøkelsesbyen Artlli er mest sannsynlig fra 50- eller 60-tallet da Karlag tok mer form som et fengsel for kriminelle

overbevisning, sier Mariya Drebezgova.

Gråt da Stalin døde

Noen av vokterne møtte seg selv i døren. Ifølge historiker Drebezgova ledet en mann ved navn Viktor Pavlovich Zhuravlev Karlag-systemet mellom 22. juni 1939 og 8. mars 1944, og var kjent som en av de verste. Men da han ble erstattet, vanket ingen heder og ære.

– Vi vet ikke med sikkerhet, men dokumenter viser at han med stor sannsynlighet selv ble fengslet og like etter henrettet, forteller Drebezgova

Selv er hun ganske sikker på

årsaken: – Zhuravlevs overordnede kunne ikke risikere at han fortalte utenforstående om sine handlinger i Karlag. På den tiden visste ikke folk flest hvor grusomme disse arbeidsleirene faktisk var, sier Drebezgova.

Grusomhetene til tross, hjernevaskingen resulterte i innsatte med en form for «Stockholmsyndrom» overfor det nådeløse systemet.

– Flere rapporter fra den tiden forteller at mange av de innsatte ikke bare aksepterte at de ble fengslet i fem til ti år for små forseelser, men at de også verdsatte det. Folk var så hjernevasket av Sovjets ideologi at mange tenkte det var bra for dem å tilbringe år i en konsentrasjonsleir slik at de kunne få tankene på rett vei. En renselsesprosess. Dessuten bidro de også til bygging av landet. Bare i 1943 produserte Karlag alene 6800 tonn poteter og 8800 tonn grønnssaker. Dermed følte fangene

«Ingen vil snakke om menneskene som bodde der.»

at de var med på å fø Moderlandet, noe som bidro til legitimering av det brutale systemet. Og i 1953, da de innsatte fikk høre at Stalin var død, gråt mange, forteller Mariya Drebezgova.

– Selv i dag er det mange rusere som mener at de røde terroristene og deres galskap, disiplinerte Sovjets borgere, sier hun.

«Avstalinisering»

Arbeidsleirene ble ikke stengt etter Stalins død, men antallet innsatte ble redusert og graden av statlig terror dempet. Nikita Khrusjtsjov ble valgt til første-sekretær samme året, og satte i gang prosessene med avstalinisering. Karlag ble offisielt stengt 27. juli 1959, men reorganisert og tatt i bruk igjen kort tid senere.

– På slutten av 1950-tallet var det få politiske domfelte i Karlag, flertallet av fangene var kriminelle, forteller Drebezgova.

Det betyr at Sagens bestefar,

som visstnok ikke arbeidet i Karlag før etter 1960, rett og slett bare var en helt vanlig fengselsvokter.

– Men han ble sett på som en folkefiende likevel, minnes Sagan. Karlag kaster fortsatt lange skygger.

Fangevokterne av Karlag ble ofte tvunget til å konfrontere sin fortid. Noen av dem, som hadde vært unge under tjenesten, forsøkte å distansere seg fra rollene de hadde spilt. Andre, særlig de som hadde klatret i gradene, valgte å forbli tause om sine handlinger. Etter at Gulag-systemet ble lagt ned, begynte vaktene og deres familier å flytte fra Artilli. Sagan tror de siste som flyttet herfra, var så sent som i 1987.

– Ingen, hverken etterkommere eller andre, vil bo i disse bygningene igjen, tror han.

– Og ingen vil snakke om menneskene som bodde her. □

FAKTA OM KARLAG

Besto av 11 leiradministrasjoner og hundrevis av individuelle leire. Karlag var direkte underlagt Gulag administrasjonen i Moskva. Lokale ledere og politikere i Kasakhstan hadde liten eller ingen innflytelse over hvordan Karlag ble drevet.

Da Karaganda arbeidsleir ble opprettet, løste den noen av Sovjet-regimets mange utfordringer: Fangene var gratis arbeidskraft i jordbruk og industrialisering. NKVD arresterte også konene og barna til «folkets fiender» (innsatte i Karlag fra 1931 til 1959). Nyfødte og barn opp til 15 år bodde på barnehjem, mens de over 15 år ble sendt til ungdomskolonier.

Mellom 1940 og 1950, døde så mange som 40 000 mennesker i Karlag. De fleste døde av sult, kulde og sykdom.

FORTSATT ELEMENTER AV GULAG

Historien om de sovjetiske fangevokterne i Kasakhstan er en påminnelse om den menneskelige kostnaden av totalitære regimer.

Selv de som ble satt til å vokte de politiske fengslene, var ofre for et system som brukte frykt og brutalitet som viktige verktøy. Fangevokterne var på et vis symbolet på Sovjetunionens totalitære makt: de var både utøvere av brutalitet og ofre for et system som de ikke kunne unnsnippe. Og historien gjentar seg, om ikke som blåkopi. Ifølge EuropeNow er fengselssystemet i Russland preget av elementer av Gulag. Aleksej Navalnyj, et fremtredende offer for dette systemet, uttalte før sin død at dagens russiske fengsel er «mer eller mindre et sovjetisk system». Ifølge BBC er det også kommet beretninger om at Russland bruker rene interneringsleirer på ukrainere.

KASTER SKYGGER:

Stalins brutalitet kaster lange skygger.

LEGGER SKINNER I VINTERKULDA: Fanger i Karlag legger togs Skinner under vinteren 1940 eller 1941.

Ved Mats Schjølberg, Ushagen

DET BESTE AV ALT
ER AT FOLK TROR DE SKAL
FÅ DET BEDRE, MENS VI
BLIR RIKERE OG RIKERE

NYTT FRA NETT

➤ NÅR DET ER MØRKT PÅ
SLOTTET ...

espenpalervaag

Sonja: Shit, Märtha og Durek
ringer på døra

Harald: Fort!! Skru av lyset, vi
later som om vi ikke er
hjemme

ESPENPALERVAAG/INSTAGRAM

Alene hjemme

Hennings første helg alene uten foreldrene
kunne ikke ha endt verre.

28. juni 1962: En amerikansk soldat demonstrerer vannsko laget av stivt uretanskum, som gjør det mulig for militæret å gå over elver, innsjøer og sumper med begge hender frie til å håndtere våpen.

FOTO: GETTY IMAGES

**LA
MENN
VÆRE
MENN**

**V
menn**

HEKKSPOILER: Hekkspoiler i sort (eller lakkert i bilens farge, avhengig av modell og farge) kler bilen godt og følger bilens linjeføring over bakskjermene.

KLASSIKER

1985 Mazda RX-7:

Wankel-modig

Om designet skapte nærmest unison begeistring, så fikk den spesielle motoren mer blandet mottakelse. At Mazda RX-7 er noe for seg selv, er imidlertid hevet over tvil.

Gent Edland er den stolte eier av en 1985 Mazda RX-7, en bil vi ikke ser hver dag, men som mange allikevel drar kjensel på. Der mange biler med litt eksotisk utsende, gjerne med rød lakk, ofte blir misoppfattet som en «Ferrari», tar selv barn i skolealder aldri feil av Gents røde rakett.

– Selv barn på tråsykkel vet hva dette er. De roper «Far, se! En RX-7», forteller Edland

– De har nok lært det gjennom TV-spill, legger han til.

At bilen er så gjenkjennelig gjør den til en temmelig dårlig spaningsbil ifølge ham selv.

Folk peker, måper og glor

Edlands bil er tatt inn fra Sverige hvor den ble solgt ny og var opprinnelig tofarget sølv over grå. Ettersom den er en ekte «Europa-modell» er den utstyrt med baksete. Biler for det amerikanske og japanske markedet ble kun levert som tosetere. Riktig nok er baksetet intet annet enn en kuriositet, for benplassen er ytterst begrenset. Bilen ble tatt inn i februar 2019 og Edland kjøpte den i mars samme år. Bilen ble brukt litt frem til november 2019, hvor den ble satt bort for restaureringen. Eieren har nok litt problemer med å sitte stille, for bilen trillet ut av garasjen allerede 14. februar 2020, på selveste valentinsdagen – og det i denne nydelige rødfargen.

Den observante leser vil også legge merke til at de svarte sidelistene, som «deler» bilen i to og knytter sammen støtfangerne foran og bak, er borte. – De ble tatt av før lakkering og de skal aldri på igjen, sier Edland konstant. Vi kan forstå holdningen. Bilen ser langt renere ut uten listene

Interiøret er urørt og det samme er motorrommet, men det står for tur. Siden den solgt ny i Sverige, er bilen utstyrt med «Cold Start Assist» som hjelper til hvis det blir skikkelig kaldt. Det er det liten fare for på Jæren og bilen pakkes uansett vekk om vinteren. Systemet i seg selv er ganske finurlig og består av en beholder med en slags væske, hvor en pumpe pøser denne væsken inn i innsuget for å lettere

POP-UP:
Vippelykter forsvant på tidlig 2000-tallet og har til nå ikke gjort comeback. Vi får nyte det der vi kan.. Det oser «rallybil».

HIROSHIMA-RACER: Mazda RX-7 er bygget i Hiroshima, Japan. Hele 474 565 biler ble bygget, hvorav 80 prosent gikk til USA. Myk linjeføring, integrerte støtfangere og annen frontleppe kjenner Serie III RX-7.

motivere den torotors wankelmotoren til å starte. Dette er kun montert på biler solgt i land med typisk nordisk klima. I tillegg har bilen manuell choke, men aktivert via bimetall/elektromagnet som gjør at choken ikke holder når motoren er varm. Bilen er greit utstyrt med elektriske vindu, elektrisk justerbare speil og cruisekontroll

Overhale eller ikke?

181 000 kilometer står det på teleren. Wankel-motorer har et nokså frynsete rykte. De bruker mye olje og bensin, og har ofte kort levetid. Motoren i Gents bil er original og ikke overhølet, men han har vært inne på tanken. Han kjøpte en langt nyere Mazda RX-8

SAVANNA: RX-7 etterfulgte RX-3 og ble i Japan markedsført som Savanna. Navnet var inspirert av verdens første dampskip og verdens første atomdrevne handelsfartøy, som begge het «Savannah».

med sliten motor for å «øve seg» til dagen da RX-7-motoren må åpnes.

- Øvingen gikk bra, opplyser Edland.

Vi Menn prøver Mazda RX7: **Kjærlighet ved første blick**

Prisen er høy, men Mazda RX7 hører til de bilene du ganske spontant får lyst til å eie dersom du har sans for den slags transport. Bilene er lekne og skaper forventninger og de fleste av dem blir innfridd. Likevel, det gjenstår ennå en del pussing før Mazda kan si at de har levert den perfekte bil.

[illegible]

plutsk på sig. Hverdagstøtten
måder sig ikke som på tidligere.

Hvis du vil gå til forening og
høsten som ikke er store nok,
for nogle små ting, er bogen
bogenside og i kassen
for det af bløde i runde på alle
med den smukke og de friske
de er de som ved alle 115 600 A-

Für die letzte hat wieder
kontieren i seg en domme mangt p
kræft i det sidste herlighedstid.
Dette mark, like al mæ i se
sporvæl, der det a holdt hær sat
i det naturlige.

Før det sidste brukt wærl
mærlens formet, som det herin en
køkkensker og alværlige se
wærlens. En wærlens herin en

den det færdige hus er en
primær. På den har vi
glædet os til at sætte
kroen, så vedligeholdelse
blev så let som muligt.
men det er det, der er
længst til at gøre.

Die meisten haben ihn aber nicht als berühmte Tote kennen gelernt, sondern als lebende Menschen. In der ersten Folge des Dokumentarfilms "Der Mann, der die Welt veränderte" wird das Leben von Darwin als ein Kampf um die Anerkennung seiner Theorien dargestellt. Die zweite Folge zeigt die Entwicklung der Evolutionstheorie bis zur Gegenwart. Die dritte Folge ist eine Reise durch die Welt, um die Spuren von Darwins Theorien zu finden. Die vierte Folge ist eine Reise durch die Welt, um die Spuren von Darwins Theorien zu finden.

En af grunde til den danske design-
slags i ka-
selle japan-
iseret er et
sæls på hø-
rspejls til

placen i spæket på to
mede arkunderhankene
med via brydere på dach-
stolkenes ølle – som op-
rædte. Til og med akkurat
med sig placent, i midten
Vandløbet gik i en
sætten der under, med dy-
de og dachstolken og en

2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526

Jeg vil ikke den store vækst i Mændene som den. Mændene RNE er forberedt på at være med, men det skal ikke være på grund af deres egen interesse. Men det er ikke på grund af deres egen interesse. Men det er ikke på grund af deres egen interesse. Men det er ikke på grund af deres egen interesse.

— Akta og jeg satte mig i tolv timer over i den vestlige ende af Kjøbenhavn på en langere kaffebar, beliggende på en af de smagløse mure. — Akta og ikke skrev noget og sagde heller, hvad den kaffebar hed. Men i løbet af de næste to uger med mig blev hun stadig mere og mere. Derovre blev det ikke mere muligt at holde. Det ville blive for mig svært og for mange dage på det mest uoverskuelige.

Hat er blevet og uden nogen. Måske KAT er en del af en mystisk eller beliggende der. De går over og stier

Et problem som har fulgt vækstens nærmeste bane siden Anden, er at de økonomiske apparater på især pluggede biler har strømsparret og tillige betyde lig høje priser i transportsektoren, så at arbejderne der forsvandt hen mod de nye 100 000 kilometer – som det

Siden fornavn? For Gull fanger mine tanker! Det glemmer I ikke! Kaldet blev brugt som et af par-
nerne. Det kaldet med
kinderne som mest ordfuldt
lyder har kun i sine runde
vender og på 4, 36. Der
fra, Gullen er jeg ikke be-
vidst om har kunnet sætte
placere tilknytning i stue.
Det betød at en forholds-
vis kort tid med andre til-
knytning omgivelser.

pløiet kan betyde en afgrøde med raskere eller seldere skift, større og færre planter, større og færre dyr, større og færre mennesker. Det kan betyde en anden kultur, en anden økonomi, en anden politik, en anden religion, en anden filosofi, en anden etik, en anden retsorden, en anden samfundsskæbne, en anden verdensorden. Det kan betyde en anden menneskehed.

Nuora för askar:

I gäst med modern träskåp i alla prakt

... på sig og
... (værdi)

genet

... (værdi)

... (værdi)

AKSIMILE VI ME

BLANDET MOTTAKELSE: Vi Menn testet Mazda RX-7 i 1980. Bladets journalist priset utseendet, men var ikke like begeistret for wankelmotoren.

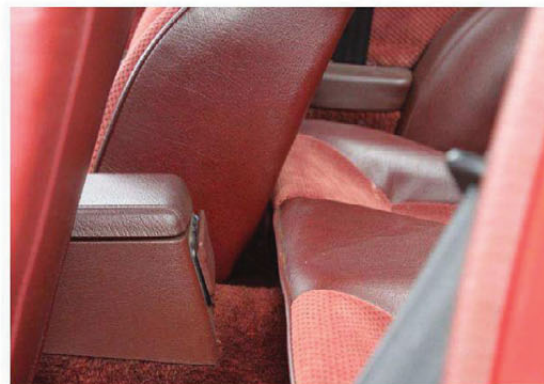
Appetitt på tennplugger

Mazda RX-7 ble introdusert i 1978 og var en etterkommer etter Savanna RX-3. Den kom på markedet i Norge allerede i 1979 og kostet 120 000 kroner, noe som var dobbelt så mye som en standard 929. Vi Menn testet den i 1980, og selv om tittelen var «Kjærlighet ved første blick», så var det ikke bare panegyrisk glede. Kritikken gikk først og fremst på wankelmotoren: «Til tross for at de fleste hovedproblemene med motoren etter hvert er fjernet, har den fortsatt visse svakheter som vil være påtagelig negative i en ren familiebil. For det første har wankelmotoren i seg en iboende mangel på krefter i det lavere turtallsområdet. For det andre bruker wankelmotoren fortsatt noe mer bensin enn konkurrenten med tilsvarende motorvolum». I tillegg ble problemet med den glupske appetitten på tennplugger, et problem som fulgte wankelmotoren fra fødselen, påpekt.

Den nyere bilens hjerte banker fint og lett, og Edland er dermed forberedt på hva som måtte komme. Den to-rotors wankelmotoren i RX-7, kalt 12A på

Mazda-munne, måler 1146 kubikk. De kompakte målene er kanskje rotasjonsmotorens fremste kjennetegn. Den yter 115 hk ved 6000 omdreininger og 148

AMPUTERT: Hvis du setter igjen beina utenfor bilen, så får du nok plass bak her.

URØRT: Motorrommet er urørt og ærlig, dog ryddig og fint.

Nm ved 4000 omdreininger. Rødmmerkingen skjer ved 7000 omdreininger, men turstallsperre finnes ikke, ei heller noen tegn fra motoren om en drar over. Derfor er det fra fabrikk montert en summer som hyler når en passerer rødmmerking. Ganske finurlig løsning som gir en helt særegen kjøreopplevelse.

Tre serier

Første generasjon ble produsert til og med modellår 1985. Edlands RX-7 er dermed blant de siste. Første generasjon ble laget i tre serier: Serie 1 frem til 1980, internt kalt SA22C - Den kjennetegnes ved et litt strengere og «enklere» design, men endringene mellom seriene er ikke radikale. Serie 2 ble laget fra 1981 til

1985: Andre generasjon RX-7 overtok i 1985.

TEKNISKE DATA

Mazda RX-7, andre generasjon 1985-1992

Motortype:	Wankel
Motor, cm ³ :	1308, tilsvarende 2616 som stempelmotor
Effekt, hk:	150
Dreiemoment, Nm ved o/min:	182/3000
Drivstoffsystem:	Elektronisk bensin-innsprøytning
Egenvekt, kg:	1220
Lengde/bredde/høyde, cm:	431/169/127
Akselavstand, cm:	243
Bensintank, liter:	63
Dekkdimensjon:	205/60 VR 15
Testforbruk, l/mil:	1,2
0-100 km/t, fabrikk, sek:	8,5
Toppfart, km/t:	215
Pris, fra kr (1986):	310 000

PRODUSENTEN

KOPIEN MOT ORIGINALEN

MAZDA RX-7 MOT PORSCHE 944

Mazda RX-7

Porsche 944

Da den nye Mazda RX-7 debuterte i Europa tidligere i år, var det ikke få vesttyske motorblader og andre Porsche-entusiaster som beskyldte japanerne for å ha kopiert både 944- og 928-modellene. Helt uten grunnlag er vel heller ikke beskyldningene. Designet er en ting, en del tekniske løsninger er annen. Likevel er Mazda på andre områder helt unik. Det er den eneste bilen som masseproduiseres med Wankelmotor, og det er kanskje slik som på mange andre felt i dag - kopien overgår originalen?

Mazda RX-7 er i dagens lys i 1978. Etter mye motrykte for å se ut som en ekte sportsbil, har Mazda nå vist seg som en ekte sportsbil. Den har en rekke tekniske løsninger som er helt nye i sin klasse. Den har en rekke tekniske løsninger som er helt nye i sin klasse. Den har en rekke tekniske løsninger som er helt nye i sin klasse.

Mazda RX-7 er langt bedre stilmessig enn tidligere japanske sportsbiler. Et ryddig dashboard, men sluttet i linjene. Kunne vært litt bedre.

Til tross for mye pluss har Porsche 944 et ganske kjedelig interiør. Plussingen av instrumenter og handter er det like å sette på.

Det første man legger merke til når man ser på de to bilene er at de er helt forskjellige. Det er ikke bare i utseendet, men også i konstruksjonen. Mazda RX-7 er bygget på en helt annen måte enn Porsche 944. Det er ikke bare i utseendet, men også i konstruksjonen.

Det er ikke bare i utseendet, men også i konstruksjonen. Mazda RX-7 er bygget på en helt annen måte enn Porsche 944. Det er ikke bare i utseendet, men også i konstruksjonen.

FAKSIMILE AV VI MENN

JAPANSKE PORSCHE: Porsche-entusiaster og tyske bilmagasiner beskyldte japanerne for å ha kopiert Porsche 924, 944 og 928 da andre generasjon RX-7 kom. Motormessig var det imidlertid ingen likheter. Faksimile av Vi Menn i 1986 da vi testet RX-7 mot Porsche 944.

PRODUSENTENE

1992: Tredje generasjon RX-7 kom i 1992 og ble produsert til 2002.

PRODUSENTEN

ARVTAKEREN: RX-8 etterfulgte i 2003. Et lite antall hydrogenversjoner ble produsert til det norske hydrogenprosjektet HyNor, som ikke ble noen suksess.

1983 og introduserte blant annet integrerte støtfangere og store sidelister. Internt blir den nå kalt FB etter et krav fra USA om 17 siffer på rammenummeret, hvor disse da ble lagt til. Bilen fikk større bensintank, nytt dashbord og femtrinnskasse. Selv om karosseriet også ble forsterket, ble bilene 61 kilo lettere. En GSL-versjon ble tilbudt, med differensialbrems og skivebremser på alle fire hjul som standard. Serie 3 ble kun laget fra 1984 til 1985 og markerte slutten for FB og hintet så smått mot overgangen til FC - andre generasjon RX-7 - for modellår 1986. GSL fikk en ny undermodell kalt GSL-SE med 13B RE-EGI-motoren med 135 hk, kun tilgjengelig i USA. I Japan kunne man få en turbomatet versjon av 12A-motoren med 165 hk. Turbomodellen ble utelukkende utviklet for å senke utslippet. Selv om bilene fremdeles har stiv bakaksel med firelink, sitter de godt på veien. Vektfordeling på 50:50 og egenvekt på 1145 kg bidrar med sitt. 0–100 km/t går unna på 9,2 sekunder

VELUR: Rødt interiør i delskinn og velur roper egentlig litt «Amerika», men så var den også ment til å selge godt «over there».

På veien

Vi spør pent om å få sitte på en runde og Edland ser på det hele som en selvfølgelighet. Det første vi biter oss merke i er lyden. Umiskjennelig lyd som bare en wankelmotor kan lage. Den produserer litt totakter-lignende «kakling». Det andre er kraftleveransen. Den drar vanvittig jevnt. Helt til 7000 omdreininger og summeren hyler som et bilhorn om at det bør gires. Nytt gir legges inn og motoren drar like jevnt. Helt lineært. De 115 hestene er virkelig til stede og minner om langt flere. Det er nok her bilens lave vekt spiller en rolle. Og så er det nå engang slik at det er ikke alltid hestekreftene i antall som betyr noe, men hvordan de oppleves. Dette er anvendelige hestekrefter du kan bruke og føle at du gjør noe veldig ulovlig uten at du faktisk gjør det. □

På ski i Georgia

Glem alpine og norske wintersportssteder for et øyeblikk. I vinter kan du jo ta turen til Georgia.

I DE MEKTIGE Kaukasus-fjellene, 120 kilometer fra hovedstaden Tbilisi, ligger skiresorten Gudauri på 2200 meters høyde. Skianlegget har gode snøforhold og et solid utvalg av løyper for alle nivåer. Med 70 kilometer preparerte løyper og 25 heiser er det god plass til alle.

Her finner du både komfortable hoteller og en

spennende kultur. Etter en dag på ski kan du nyte god georgisk mat og den berømte georgiske vinen, kjent for sin unike smak. Georgia blir da også regnet som vinens opprinnelsesland.

En av Gudauris største attraksjoner er muligheten til heliskiing, en aktivitet som tiltrekker seg ski-entusiaster fra hele verden. For de erfarne, eller de som ønsker en ekstra dose adrenalin, er dette det ultimate valget. Du blir da fraktet med helikopter til de uberørte fjellsidene, hvor du kan utforske pudersnøen på din egen måte.

Det er også mulig å utforske fjellandskapet på langrennsski, eller med snøscooter, om man foretrekker det.

Skidestinasjonen er utgangspunkt for en rekke utflukter. Blant annet kan man ta en spennende dagstur langs Georgias militærvei til landets nest høyeste fjell Kazbek, som rager 5033 meter over havet.

UTSYN: Gudauri ligger vakkert til, to timer fra hovedstaden.

APOLLO REISER

5642

moh., Europas
høyeste fjell,
Elbrus

Slik kommer du dit

Apollo er blant operatørene som arrangerer turer til Gudauri i vinter, med priser fra 6000 kroner og oppover for en uke.

Det er også mulig å fly til Tbilisi selv, da betaler du fra 3000 kroner tur/retur. Mange velger å kombinere en tur til Gudauri med noen dager i hovedstaden. Det tar omtrent to timer å kjøre fra Tbilisi, dersom man ønsker hovedbase der.

Heiskort er for øvrig langt billigere i Georgia enn man er vant til her hjemme. Regn med å betale litt over 1000 kroner for en hel uke.

VINTERDESTINASJON: Gudauri ligger omgitt av de massive Kaukasus-fjellene.

NTB/SHUTTERSTOCK

Sikrer Trollstigen

Norges kanskje mest populære turistvei har vært stengt siden juni 2024, grunnet omfattende rasfare.

Veien med over 1,1 millioner besøkende årlig er en del av Nasjonale turistveger, og forbinder Valldal og Åndalsnes. Den er kjent for sine 11 hårnålssvinger og er vanligvis åpen fra mai/juni til høsten.

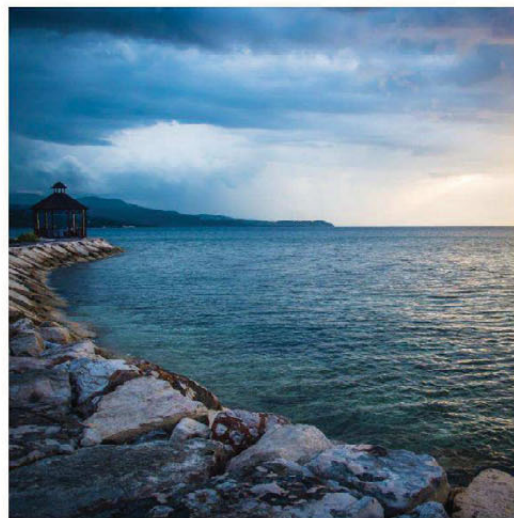
Alvorlige steinras kort tid etter sesongåpningen i 2024 gjorde stengingen nødvendig for å ivareta sikkerheten.

Arbeidet med å sikre fjellmassene er komplekst og foregår under krevende forhold. Prosjektet, med en kostnadsramme på 50 millioner kroner, er viktig både for lokal næring og nasjonalt reiseliv.

Veien forventes å åpne igjen 14. juli 2025.

NTB

NTB/SHUTTERSTOCK

Karibisk paradys for alle

Jamaica har fargerik kultur, frodig natur og en historie som har satt sitt preg på verden. For strandelskere er Negrils 7 Mile Beach et høydepunkt, med kritthvit sand og klart, turkis vann. Montego Bay gir en mer luksuriøs atmosfære med resorter og livlig natteliv. De som søker naturens ro, kan vandre i Blue Mountains, kjent for sin kaffe.

Hovedstaden Kingston er hjertet av Jamaicas rike musikktradisjon, med utgangspunkt i Bob Marley Museum. I Ocho Rios kan du utfordre deg selv med å klatre de ikoniske fossene i Dunn's River Falls, eller dykke ned i øyas koloniale fortid ved steder som Rose Hall Great House.

Monsen på tur i parken

I januar er Lars Monsen tilbake på norske TV-skjermer, i en serie om norske nasjonalparker.

Norge har 48 nasjonalparker. 41 av dem ligger på fastlandet, syv på Svalbard. På bildet har Monsen slått leir i Børgefjell Nasjonalpark, eller Burkije som det heter på sørsamisk. Den ligger på grensa mellom Nordland og Trøndelag, og ble vår andre nasjonalpark allerede i 1963. Rondane var den første.

Parkens høyeste punkt er Kvigtinden på 1699 moh. Den består også av flere store vann med godt fiske. Inne på det 1447 km² store området finnes det tamrein, rev, gaupe og jerv, mens det hekker både kongeørn, fjellvåk og snøugle i parken.

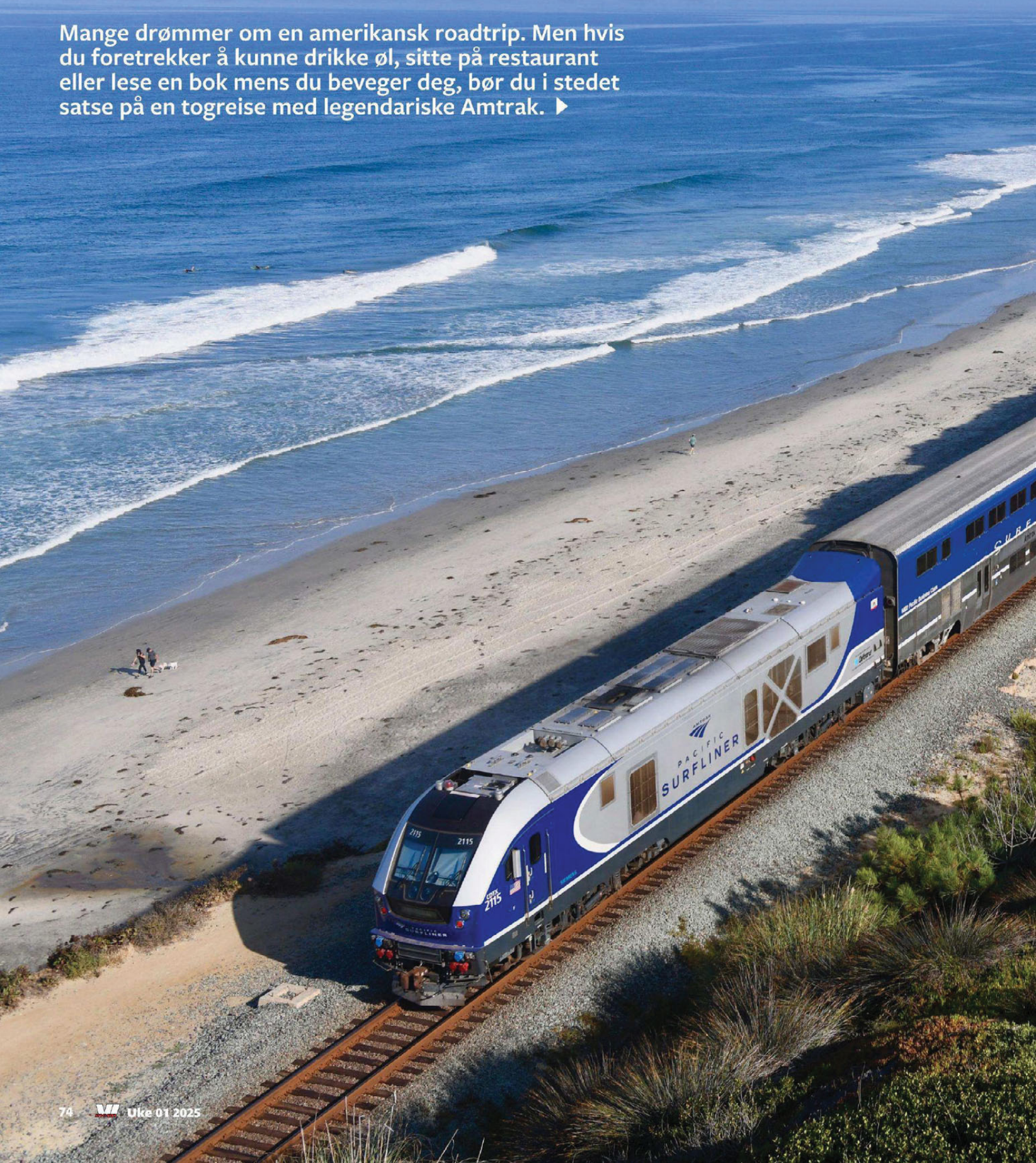
Serien vil gå på NRK, og det er foreløpig planlagt 18 episoder.

LARS MONSEN/NRK

På skinner i USA

Mange drømmer om en amerikansk roadtrip. Men hvis du foretrekker å kunne drikke øl, sitte på restaurant eller lese en bok mens du beveger deg, bør du i stedet satse på en togreise med legendariske Amtrak. ►

LANGS KYSTEN: Pacific Surfliner er blant Amtraks mest populære ruter. Toget går mellom San Diego og San Louis Obispo, via Los Angeles, og store deler av strekningen går langs kysten. Fra stoppet ved San Clemente Pier kan du spasere rett ut i sjøen.

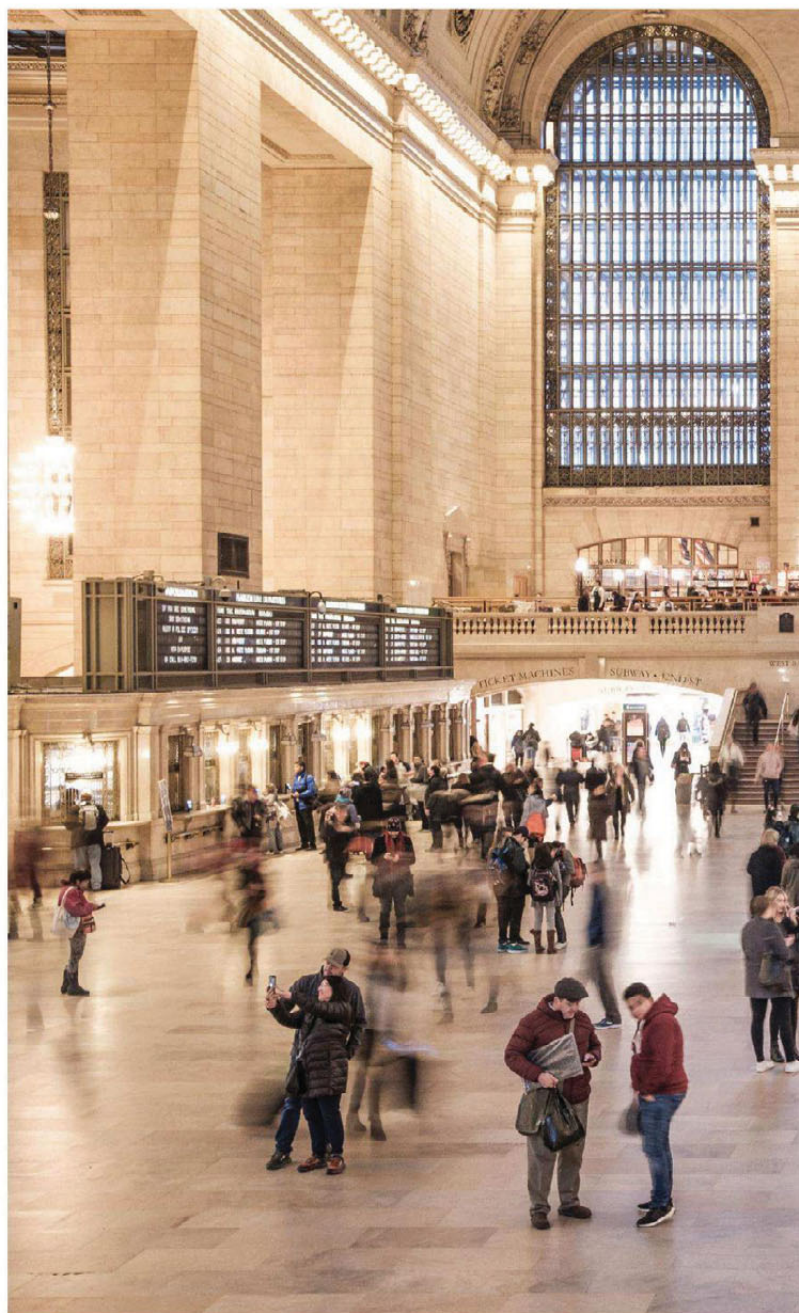
GETTY IMAGES

RAILPAX: Da National Railroad Passenger Corporation ble opprettet av Kongressen i 1970, ble det statlige selskapet kjent under navnet Railpax. Det tok ikke lang tid før Amtrak ble den førende forkortelsen.

CASTANEDA HOTEL

HISTORISK: Hotel Castaneda ble bygget i 1898, men stengt i 1948. Det lå tomt i nærmere 70 år før nye eiere forbarmet seg over det falleferdige jernbanehotellet og pusset det opp til fordums glans.

NEW YORK: Grand Central Station i New York er en opplevelse i seg selv.

Tekst: **Per J Andersson**

Før du går om bord... Vi starter det amerikanske togeventyr i New York med å spasere til Grand Central Terminal på Manhattans 42. gate. Det er en av USAs vakreste jernbanestasjoner, bygget på slutten av 1800-tallet i en stil som minner om et antikt gresk tempel. På 1970-tallet ble den foreslått revet, men en aksjonsgruppe med Jackie Kennedy Onassis som frontfigur, klarte å stoppe denne dårlige ideen. En trapp ned fra den store hallen ligger den legendariske Oyster Bar hvor du kan spise grillet fisk, et fat med østers, en sjø-

mattallerken eller stedets omtalte fiskesuppe, før du går om bord i ditt tog.

**Lake Shore Limited:
New York–Chicago**

Dessverre går ikke toget vårt fra vakre Grand Central, men fra stygge Penn Station ved siden av Madison Square Garden på 34. gate. Det man lyktes med på Grand Central, mislyktes man med her: den ærverdige Pennsylvania Station fra forrige århundreskifte ble revet i 1963 og en ny uten verken stil eller eleganse kom i dens sted. Penn Station er Amtrak's travleste stasjon. Mer enn ti millioner mennesker passerer gjennom stasjonen hvert år. Lakeshore Limited-toget tar

deg nordover i staten New York. Jernbanen, som løper tett inntil Hudsonelven, er USAs eldste. Etter å ha passert små byer med morsomme navn som Poughkeepsie, Staatsburg, Germantown og Tivoli, ankommer man knapt tre timer senere til Albany. Der gjør toget et tre kvarters stopp. Perfekt tid for perrongvandring og en strekk på bena mens toget kobles sammen med vogner som kommer fra Boston. Deretter bærer det vestover langs de store innsjøene.

Toget har avgang hver ettermiddag og ankommer blues- og

jazzbyen ved Michigansjøen neste morgen. Tips til utflukt: Gå av ved midnatt i Buffalo, hvor det er bare tre mil til Niagarafallene. Akkurat som på alle Amtrak's langdistansetog, er stolene i sitte-vognene godt dimensjonerte med brede seter som kan vippes godt tilbake. Restaurant- og kafévogn finnes selvfølgelig om bord. Vil du ikke sitte og sove, kan du kose deg med en sovekupe – les mer om de forskjellige variantene i faktaboksen «Så mye koster det.»

● Reisetid: 19 timer.

**California Zephyr:
Chicago–San Francisco**

USAs mest storslagne togtur gjør du med California Zephyr, som tar deg via Nebraskas vide slet-

Opererer i 46 stater

Som oftest hører man om statlige jernbaneselskaper som splittes opp og privatiseres, men i USA var det motsatt. Amtrak – National Railroad Passenger Corporation – er et statlig togselskap som ble opprettet av Kongressen gjennom Rail Passenger Service Act of 1970. Amtrak overtok majoriteten av intercity-rutene som tidligere ble drevet av private aktører. Amtrak opererer intercity-tog i 46 stater og i District of Columbia.

Visste du at...
Amtraks raskeste tog har en toppfart på 241 km/t?

KJENT STREKNING: Empire Builder er en av Amtraks mest kjente langdistansetogruter, og har vært i drift siden 1929. Toget betjener strekningen mellom Chicago og staten Washington og forbinder Pacific Northwest med Midtvesten. Empire Builder bruker toetasjes vogner, såkalte Superliners.

ERIC HSU/JNYC & COMPANY

STOPP: Hopp av toget i Buffalo og ta buss til Niagarafallene.

AMTRAK

GETTY IMAGES

ter og de snødekte Rocky Mountains til solrike California. Du passerer Omaha, Denver, fjellbyene Fraser og Granby, Salt Lake City og Californias hovedstad Sacramento. I sistnevnte by kan du fordype deg i amerikansk toghistorie på California Railway Museum. Sluttstasjonen er Emeryville, hvorfra det er en halvtimes transfer med buss til sentrale San Francisco. Men hvorfor reise hele turen i ett sveip? Ta sjansen til å stoppe på minst et par steder langs skinnene og hopp på toget igjen ett eller to døgn senere.

● Reisetid: Over 51 timer.

Southwest Chief: Chicago–Los Angeles

Et alternativ til California Zephyr er Southwest Chief, som tar deg fra Chicago langs en sørligere rute vestover. Via Madison

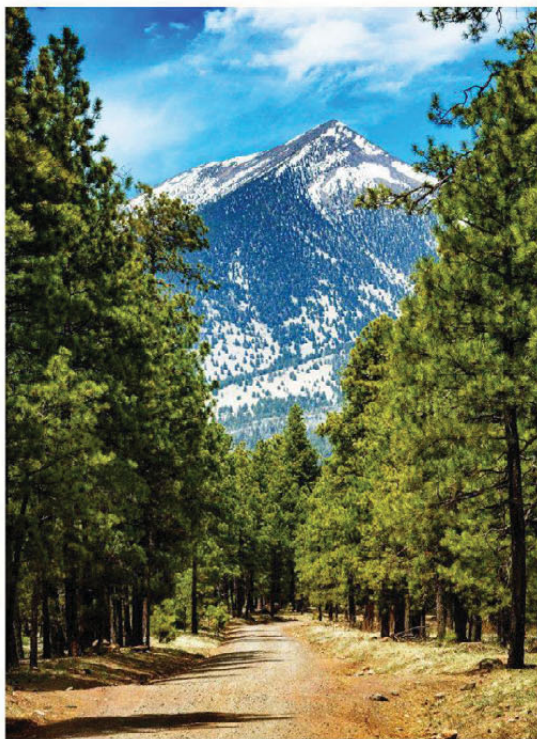
County (husk filmen «Broen i Madison County»), over Mississippi-elven og Kansas' sletter til New Mexicos høysletter, videre gjennom Arizona med sine røde canyons og til slutt downtown Los Angeles med sin nyrenovert Union Station i 30-tallsstil. Her kan du avslutte reisen på Traxx Restaurant & Bar, Amerikas mest stilrene stasjonsrestaurant, med en drink som har fått navnet Train breeze. Et morsomt stopp på reisen er den lille cowboybyen Las Vegas i New Mexico (ikke den kjente kasinobyen, men en navnebror) hvor du kan gå på saloon og leke cowboy og bo på det historiske Hotel Castañeda, et av de gamle jernbanehotellene fra The Golden Age of American Railways. Gå også av i Flagstaff i Arizona og ta Amtrak's transferbuss til Williams for å hoppe på Grand Canyon Railway til Grand Canyon

REISE MED STIL: Det er virkelig mulig å reise med stil med Grand Canyon Railway.

STOPP:
Hopp av toget
i Flagstaff i
Arizona, en
herlig blanding
av småbyidyll
og fantastisk
natur.

Visste du at...
Du kan kjøre bilen
om bord i Amtrak's
Auto Train mellom
Virginia og Florida?

GETTY IMAGES

AMTRAK

TIL GRAND CANYON: Grand Canyon Railway tar deg fra historiske Williams Depot og inn i hjertet av Grand Canyon. Toget går 364 dager i året og har også damplokomotiver som fortsatt er operative.

FORSKJELLIGE KLASSE: Amtrak-togene har sovekupeer i forskjellige størrelser og klasser.

National Park. Winslow (som The Eagles synger om i sangen «Take It Easy») er et tredje morsomt stopp fordi du kan bo på det historiske jernbanehotellet La Posada, som er nøyre restaurert av det samme entreprenør-kunstnerparet som tok seg av stasjonshotellet Castañeda.

● Reisetid: Over 40 timer.

Empire Builder:
Chicago–Seattle/Portland

Den tredje daglige langtur vestover fra The Windy City ved Michigansjøen tar deg gjennom ▸

GETTY IMAGES

Ulike klasser om bord

På Amtrak's langdistansetog kalles sittevognene coach class. En billett i denne klassen er den billigste måten å reise med tog i USA. Sammenlignet med europeiske tog er setene bredere, benplassen større, og seteryggen kan legges lenger bakover. Det er helt greit å tilbringe minst en natt i en slik sittevogn. Mange tog, spesielt dobbeltdekkerne i det vestlige USA, har også Observation Car (utsiktsgagn) med glasstak og kafé/bar. På hurtigtoget Acela Trains finnes det også Business og First Class.

Ønsker du å reise mer komfortabelt, er sovekupeer det du bør velge. Da er både frokost, lunsj og trerettens middag inkludert. Du finner alt fra rom med to senger i forskjellige klasser til familierom med fire senger.

Så ofte går togene

Langdistansetogene i denne guiden går en gang om dagen året rundt. Du kan naturligvis hoppe av og på toget ved hver eneste stasjon langs ruten, men dessverre må du ha en ny billett for hver enkelt reise.

Bestill togpakker: Amtrak selger også pakkereiser med tog, transfer og overnatting til steder som Glacier National Park, Grand Canyon, Niagara Falls, Yosemite, New Orleans og flere andre kjente reisemål.

Les mer og bestill på amtrakvacations.com. Det finnes norske reisebyråer som kan hjelpe deg. Benns – opprinnelig dansk, men med norsk filial, booker pakkerturer med fly, togbilletter og hotellovernattinger. Det samme gjør USA Tours og OK Reiser.

HØYT FALL: Omtrent halvparten av USAs mer enn 400 nasjonalparker er tilgjengelige med Amtrak's tilbud. Yosemite-fossen (bildet) i nasjonalparken med samme navn har et fall på 740 meter.

LANG-DISTANSE: Lake Shore Limited-ruten forbinder The Windy City – Chicago – med Østkysten.

UTSIKT: Dette er noe ganske annet enn sild i tønne-ruten mellom Oslo og Ski.

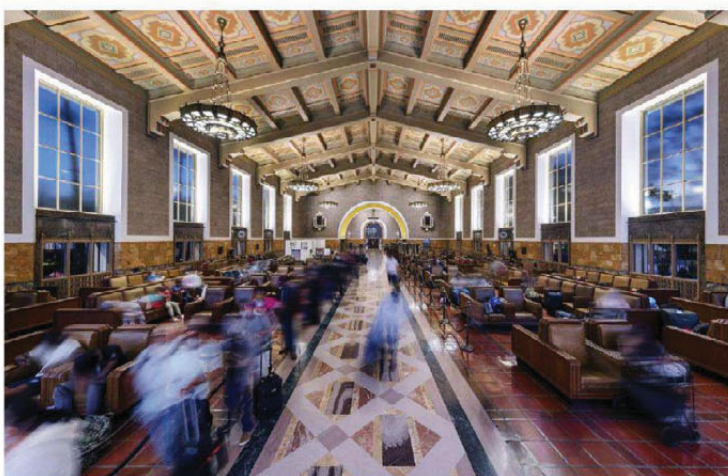

RASKEST: Det moderne Acela-toget betjener strekningen mellom Washington, New York og Boston og er Amtraks raskeste og mest moderne tog. Acela er avledet av «acceleration» og «excellence», og toget kan kjøre i hastigheter opp mot 241 km/t.

Visste du at...
Amtrak
betjener nesten
35 000 kilometer
med skinner?

IKONISK: Amtrak bruker fortsatt de ioniske Amfleet 1-vognene fra 70-tallet på enkelte strekninger. Amfleet 1 ble bygget av Budd Company.

STIL: Vakre Los Angeles Union Station ble åpnet i 1939. Den er ganske nylig pusset opp og er et praktfullt sted å oppholde seg.

Coast Starlight: Seattle–Los Angeles

Uansett om du går av toget fra Chicago i Seattle, Portland, San Francisco eller Los Angeles, kan du nå gjøre en reise med det californiske kysttoget. Det tar deg forbi blant annet Klamath Falls, Sacramento, San José, Salinas (John Steinbecks fødeby, besøk museet til ære for forfatteren, steinbeck.org) og Santa Barbara. På turen kan du både se snødekte topper i Cascade Range og ha fri utsikt over Stillehavet. Selvfølgelig er det en utsiktsgagn med glastak for å gi mest mulig visuell nytelse av togreisen som mange amerikanere anser er landets vakreste. Fra San Francisco kan du gjøre en avstikker med Amtrak's San Joaquins-rute gjennom San Joaquin-dalen til Merced, hvor togselskapets busstransport tar deg til Yosemite National Park.

● Reisetid: 35 timer.

Sunset Limited: Los Angeles–New Orleans

Det er på tide å reise tilbake østover. På tilbaketuren tar vi en sørligere rute. Selvfølgelig er det også et direkte tog fra Los Angeles ned til jazzens og cajunkulturens høyborg i Louisiana. Dette toget tar deg forbi Palm Springs, hvor du kan gjøre et stopp for å besøke den nærliggende Joshua Tree National Park. Deretter kjører toget gjennom Tucson ved foten av Catalina-fjellene og inn i ørkenen i Texas, forbi vindherjede byer i karrige landskap med rødglødende solnedganger. Som El Paso, Alpine og Sanderson.

● Reisetid: Over 46 timer.

Crescent train: New Orleans–New York

Etter en tur med en elvebåt, et besøk på minst et par jazzklubber og noen cajun-restauranter, er det på tide å ta seg tilbake til

Så mye koster det

Det finnes mange private togselskaper som kjører regional-tog og som betjener kortere strekninger, men på langdistanse er det statlige Amtrak som gjelder.

Akkurat som i Europa varierer billettprisene avhengig av hvor tidlig du bestiller og hvor populært toget er. Med dagens dollarkurs er billettene dyrere enn i Europa, men ikke glem at mange av togene kjører betydelig lengre distanser enn noe eksisterende tog i Europa. Billettprisen per kilometer er dermed ikke nødvendigvis høyere enn i vår del av verden. Fly og Greyhoundbuss er imidlertid alltid billigere, men kjedeligere.

Barn under to år reiser gratis på foreldrenes fang, mens barn fra to til 12 år betaler halv pris. Studenter mellom 17 og 24 år og eldre fra 62 år og oppover får 15 prosent rabatt. Er dere tre som bestiller samtidig, får dere også 15 prosent rabatt. Grupperabatter øker opp til 60 prosent hvis dere er åtte som reiser sammen.

Du kan også kjøpe et Inter-rail-lignende kort, US Rail Pass, for 499 dollar (cirka 5500 kr), som gir deg 10 reiser i coach class (sittevogn) i løpet av en måned. Dessverre tillater ikke togbilletten deg å hoppe av og på uten at det telles som én av de ti reisene som er inkludert. Hver enkelt reise telles.

utgangspunktet, nemlig The Big Apple. Amtrak's Crescent Train tar deg forbi The Big Peach, nemlig Atlanta i Georgia. Der er det tid for et opphold og strekke godt på bena, for eksempel på turstiene i Stone Mountain National Park. Men ikke glem universitetsbyen Charlottesville, sentrum i Virginias fruktdyrkings- og vindistrikt, hvor toget også stopper. Rett utenfor byen ligger i tillegg den verdensarvlistede herregården Monticello, en gang hjem til Thomas Jefferson, USAs tredje president.

● Reisetid: 30 timer. □

North Dakota, Montana og Glacier National Park med utsikt mot Cascade Mountains før du to døgn senere når Pacific Northwest. Da er du i «Twin Peaks»-land, kult-TV-serien som ble spilt inn i Snoqualmie, North Bend og Fall City, bare noen kilometer fra togets endestasjon i Seattle. Likte du serien, så bestill en guidet tur på twinpeakstour.com, og ta en kaffe og eplekake på Twede's Cafe i North Bend som figurerte som Double R Diner i «Twin Peaks». Du kan også velge å bli med den delen av toget som i Spokane kobles av for å tøffe videre langs Columbia-elven, med spektakulære utsikter mot Mt Hood og Beacon Rock, til endestasjonen Portland i Oregon.

● Reisetid: 46 timer.

Kongen av håndkanoner

84 mm Carl-Gustaf, også kjent som RFK, har vært i bruk i den norske hæren i snart 50 år. Norbatt-soldatene i den første FN-kontingenten i Sør-Libanon i 1978 fikk et spesielt forhold til det svenske stålrøret. – Carl-Gustaf var FN-soldatenes venn, og berget mange norske liv der, sier tidligere troppssjef Petter Kjendlie.

V
menn

**Vi gir deg saker
du ikke finner andre
steder – hver uke**

17 fortapte kvinner

Karla Faye Tucker fortalte i avhør at hun ble seksuelt tilfredsstilt for hvert eneste av de 28 hakkehuggene hun påførte sitt drapsoffer. Hun er en av de 17 kvinnene som er blitt henrettet i USA de siste 50 årene.

Innblanding ble blodbad

Døde utenlandske soldater ble slept gjennom gatene. Somalisk mobb jaktet på amerikanere som kjempet seg gjennom byen. Redselsdøgnet «Black Hawk Down» i Mogadishu forklarer hvorfor verden holder pusten etter regimefallet i Syria.

FASTE SIDER

Sløseriombudsmannen
TimeOut
Yans 10 på topp
Blinkskudd
Kule sider
Ny viten
Bilmix
Grafikk
Kryssord
Sudoku
Vi Menn quiz
Reisemix

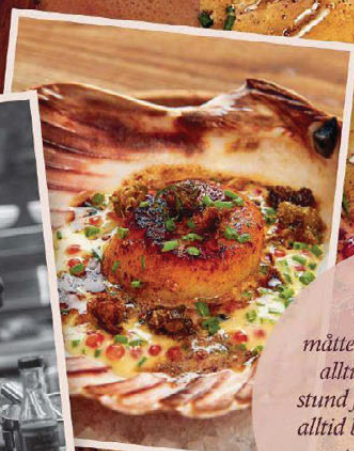
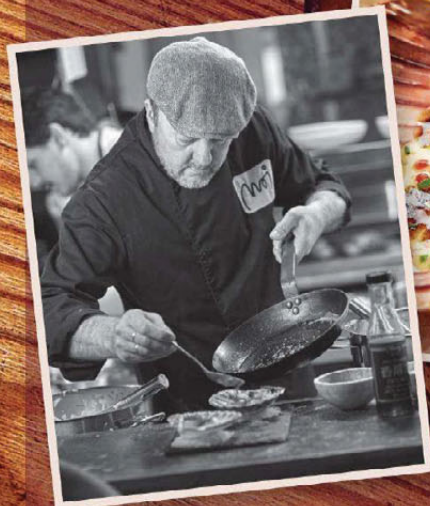
Favoritt- måltidene fra Farmen!

I TV 2-serien «Farmen kjendis» var det naturlig for Trond Moi å ta rollen som kokk på gården.

Han briljerer med lekre og smakfulle retter med et begrenset utvalg råvarer, til stor glede for deltakerne.

Nå kan du selv skape hverdagsgourmet på kjøkkenet – akkurat som Trond! Han viser deg hvordan du med få ingredienser kan trylle fram bærekraftige, sunne og ikke minst smakfulle retter!

I boka får du oppskrifter på favorittmåltidene til deltakerne, festmenyene og middagene som alle jublet over, og kokkens egne signaturretter. Trond byr også på noen hemmelige smøtips som gir kokken zen, alt du kan gjøre med poteten, eggeretter, grønnsaksretter, bakverk, tilbehør og desserter.

Trond så hva som måtte gjøres – det gjorde ikke alltid vi andre. Det tok en stund før vi skjønnte at pausene alltid burde brukes til å skrelle poteter, slik at alle kunne holde seg mette.

Elin Tvedt

I ettertid har jeg tenkt på hvor snill Trond er, og hvor mye han jobbet. Han var oppe før alle andre, og stod på og passet på at alle fikk mat. Han jobbet beinhardt med ukesoppdragene i tillegg. Han er bare snill rett igjennom, hele fyren, og en skikkelig arbeidskar.

Alexander Stenfeldt Seterstøl

EGMONT

Veil. pris kr 449,- | I salg hos Bladkiosken.no eller en bokhandel nær deg!

Returadresse:
ART AS
Postboks 209
2021 Skedsmokorset

Sitter du på skjulte skatter?

Gullsmykker, sølvtøy og annet blir fort glemt i skuffer etter at det arves eller faller ut av stil til tross for at det har en verdi.

Hos Roschberg tar vi imot alt slikt uansett om vi får solgt det eller ender opp med å resirkulere metallet. Vi har raskt oppgjør og gode priser.

VI KJØPER

Gull

Sølv

Mynter

Medaljer

Frimerker

Postkort

Roschberg Mynthandel AS

Løkkeveien 1, Oslo tlf. 22 55 44 00 | Kirkegata 6 Lillestrøm tlf. 63 81 76 89
WWW.ROSCHBERG.NO – mail@roschberg.no